

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

RIIKKA JOKINEN

YKSINTULLEET ALAIKÄISET TURVAPAIKANHAKIJAT SUOMESSA

**TURVALLISUUS LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUKSEN
KESKEISTEN PERIAATTEIDEN VALOSSA**

Riikka Jokinen
Pro Gradu –tutkielma
Joulukuu 2017
Ohjaaja: Hanna Ojanen

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma / Kansainvälisen politiikan opintosuunta

JOKINEN, RIIKKA: Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa – turvallisuus lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisten periaatteiden valossa

Pro gradu –tutkielma, 105s.

Joulukuu 2017

Tutkielman aiheena on Suomeen yksin alaikäisenä saapuneet turvapaikanhakijat ja lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisten periaatteiden toteutuminen heidän kohdallaan. Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt sopimuksen ydinperiaatteiksi artikkelit 2 (syrjimättömyys), 3 (lapsen etu), 6 (oikeus elämään) sekä 12 (oikeus mielipiteeseen ja tulla kuulluksi). Lisäksi tutkielmassa käsitellään artikkelia 10 (perheen jälleenyhdistäminen), sillä sen voi nähdä alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kannalta keskeiseksi. Tutkimuksen teoreettisena pohjana on inhimillinen turvallisuus ja sen seitsemän turvallisuuden muotoa (taloudellinen, ruoka, ympäristö, terveys, henkilökohtainen, yhteisöllinen ja poliittinen). Tutkimuksen lähtökohtana on, että alaikäinen yksintullut turvapaikanhakija on kiistatta toimija kansainvälisessä ympäristössä ylittäessään suvereenien valtioiden rajoja ja hakiessaan turvapaikkaa toisesta valtiosta, mutta toisaalta erityisen haavoittuvaiseen ryhmään kuuluva yksilö ollessaan sekä pakolainen että lapsi. Yleissopimus lapsen oikeuksista on maailman laajimmin ratifioitu kansainvälinen ihmisoikeussopimus, jonka Suomi on myös ratifioinut. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää miten tällainen YK-tasoinen sopimus näkyy käytännössä sen ratifioineen valtion toiminnassa, eli miten sopimuksen keskeiset periaatteet toteutuvat yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla lainsäädännössä ja käytänteissä sekä miten nämä periaatteet vastaavat turvallisuuteen inhimillisen turvallisuuden määrittelemällä tavalla.

Analyysin kohteena on alaikäisiin yksintulleisiin turvapaikanhakijoihin keskeisimmin vaikuttava suomalainen lainsäädäntö, eli ulkomaalaislaki (30.4.2004/301), laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (17.6.2011/746) sekä laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386), maahanmuuttopoliittiset muutokset Juha Sipilän hallituskaudella sekä lapsen oikeuksien komitean soveltuvat yleiskommentit. Analyysissä selviää, että lapsen oikeuksien sopimuksen keskeiset periaatteet näkyvät Suomen lainsäädännössä selvästi, ainoana poikkeuksena lapsen kuulemiseen liittyvä ikäraja, joka ei ole komitean suositusten mukainen. Ongelmana onkin pitkälti sopimuksen julistuksenomaisuus ja monitulkintaisuus. Esimerkiksi käsite lapsen edusta on vaikea määritellä ja perheenyhdistämisen suhteen on sopimuksen puitteissakin mahdollista päätyä eri lopputuloksiin. Turvallisuuden kannalta Suomeen tullessaan alaikäisen yksintulleen turvapaikanhakijan hengissä selviytymiseen liittyvät turvallisuuskysymykset yleensä poistuvat, mutta niiden tilalle saattaa tulla erilaisia kysymyksiä, jotka liittyvät perheen turvan puutteeseen, syrjintään ja kehittymisen edellytyksiin. Heidän turvallisuutensa suhteessa ruokaan, ympäristöön, terveyteen ja toimeentuloon ovat Suomessa pitkälti turvattuina, mutta yksilöllinen turvallisuus vaihtelee riippuen esimerkiksi maahanmuuttoasenteista ja yhteisöllinen turvallisuus siitä saako lapsi perheenyhdistämisen kautta perheensä Suomeen tai tuleeko hän osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Tämä riippuu myös yksilöstä itsestään, ei vain valtion toimista.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusasetelma ja tutkimuksen rakenne	5
2. LAPSI JA KANSAINVÄLINEN POLITIIKKA	7
2.1. Lapsuuden määritelmä	8
2.2. Lapsen toimijuus	10
2.3. Lapsi ja konfliktit	12
3. YKSILÖN TURVALLISUUS	14
3.1. Inhimillinen turvallisuus ja kriittinen turvallisuustutkimus	17
3.2. Pakolaisuus ja turvallisuus	22
3.3. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ja turvallisuus	25
4. PAKOLAISLAPSEN ASEMAA MÄÄRITTÄVÄT KANSAINVÄLISET LÄHTÖKOHDAT	27
4.1. Pakolaissopimus	30
4.2. Lapsen oikeuksien sopimus	33
4.2.1. Lapsen oikeuksien sopimuksen keskeiset periaatteet	35
4.2.2. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ja lapsen oikeuksien sopimus	38
5. MAAHANMUUTTO SUOMESSA	43
5.1. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa	46
5.2. Juha Sipilän hallituskauden aikaiset muutokset maahanmuuttopolitiikkaan	49
6. YKSINTULLEET ALAIKÄISET TURVAPAIKANHAKIJAT SUOMESSA – TURVALLISUUS JA LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUKSEN KESKEISET PERIAATTEET	51
6.1. Syrjimättömyys (LOS 2 artikla)	56
6.2. Lapsen etu (LOS 3 artikla)	61
6.3. Lapsen oikeus elämään ja kehittymiseen (LOS 6 artikla)	69
6.4. Perheenyhdistäminen (LOS 10 artikla)	73
6.5. Lapsen kuuleminen (LOS 12 artikla)	80
7. PÄÄTELMÄT	87
8. LÄHDELUETTELO	95

1. JOHDANTO

Turvapaikanhakijat ovat olleet vahvoja mielipiteitä herättänyt puheenaihe erityisesti vuoden 2015 Eurooppaan suuntautuneen pakolaisaallon seurauksena. Aihe on saanutkin paljon huomiota osakseen niin politiikassa, mediassa kuin akatemiassa. Kansainvälisessä keskustelussa esimerkiksi EU-tasolla näkee nyt erittäin selvästi, että siirtolaisuus on maiden välillä kitkaa aiheuttava kysymys, johon on vaikea löytää kansainvälistä ratkaisua. Yhtälailla kansallisella tasolla maahanmuuttokysymykset jakavat ihmisiä. Pakolaisuus on tarkasti määritetty kansainvälinen normi, mutta siirtolaisuus yleisemmin ei sitä ole, ja siksi yksilölle on tärkeää määrittelläkö hänet pakolaiseksi. Tämä määrittää hänen oikeutensa kansainväliseen suojeluun, eli turvapaikkaan (Maahanmuuttovirasto 2017e). Vaikka siirtolaisuudella on aina ollut kansainvälispoliittinen luonne, ja niin sen seuraukset kuin valtioiden vastaukset siihen ovat erottamaton osa maailmanpolitiikkaa, on kansainvälisen politiikan tieteenala perinteisesti huomioinut suhteellisen vähän siirtolaisuuteen ja pakolaisuuteen liittyviä kysymyksiä (Betts et al. 2011, 3-4). Pakolaisuus ohittaa valtioiden suvereniteetin. Toisaalta valtioilla on oikeus harjoittaa haluamaansa maahanmuuttopolitiikkaa, toisaalta monet maailman maista ovat sitoutuneet sopimukseen pakolaisten oikeuksista (Gammeltoft-Hansen 2011, 12-13).

Vuoden 2015 pakolaisaalto kiteytyi ihmisten mielissä myös yhteen erityiseen kuvaan: pienen Välimerellä menehtyneen kurdipojan ruumiiseen hiekkarannalla. Toinen syyskuuta 2015 kolmevuotias syyrialaispoika Alan Kurdi ajautui kuolleena rantaan Turkissa, Bodrumissa. Kuvat lapsesta liikuttivat laajasti eurooppalaisia ja monet valtionpäämiehet kommentoivat tapausta. Ihmisten tuntema myötätunto nosti useiden turvapaikanhakijoita auttavien avustusjärjestöjen lahjoitusmääriä. Samaan aikaan alkoi vimmainen tapauksen taustojen selvittely ja isän kertomuksen todenperäisyyttä alettiin tutkia. Muut elossa selviytyneet matkustajat kertoivat, että isä oli itse kuljettanut onnettomuusvenettä, eli hän osallistui ihmisten salakuljetukseen kohti Eurooppaa. (Yle Uutiset 31.8.2016.)

Tässä tutkielmassa keskitytään tähän pakolaisuuden erityisen haavoittuvaiseen ryhmään, Suomeen alaikäisinä saapuviin turvapaikanhakijoihin, ja tästä ryhmästä nimenomaan yksin alaikäisinä saapuviin turvapaikanhakijoihin. Suomessa heistä käytetään yleisesti termiä yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat, joka viittaa nimensä mukaisesti alle 18-vuotiaisiin ilman huoltajaa Suomeen saapuneisiin turvapaikanhakijoihin (Maahanmuuttovirasto 2017b). Yksintulleisiin tutkielmassa keskitytään siksi, että he kiistatta omaavat toimijuutta

kansainvälisellä kentällä ylittäessään suvereenien valtioiden rajoja ja hakiessaan turvapaikkaa toisesta valtiosta. Lapsella on siis tässä roolissa kansainvälispoliittisesti selvä toimijuus, vaikka muuten kansainvälisessä politiikassa lapsella harvoin on aktiivista roolia. Alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat ovat tiukasti kansainvälisten sopimusten piirissä: niin pakolaissopimus, lapsen oikeuksien sopimus kuin eri päätöslauselmat, ohjelmat ja kannanotot ohjaavat valtioiden suhtautumista alaikäisiin yksintulleisiin turvapaikanhakijoihin (ks. esim. YK:n ihmisoikeuskomitean päätöslauselma alaikäisistä pakolaisista (YK 2015a) ja Euroopan komission tiedonanto (12.4.2017) lasten suojelusta muuttoliikkeen yhteydessä). Toisaalta alaikäiset siirtolaiset ovat monesti myös suosittuja maahantulijoita, sillä heidän ajatellaan integroituvan yhteiskuntaan helpommin kuin vanhempien ryhmien ja heidät nähdään usein poliittisessa keskustelussa positiivisessa valossa tulevaisuuden työntekijöinä (Ansala et al. 2014 esimerkiksi toteaa nuoren iän myötä saavutetun kielitaidon olevan tärkeä työllisyyttä ja integroitumista lisäävä tekijä ja näin iän voidaan ajatella olevan etu alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla). Kuitenkin perheen ja tukiverkkojen puuttuminen myös kuormittaa alaikäisiä yksintulleita turvapaikanhakijoita ja altistaa ongelmille, kuten syrjäytymiselle (ks. esim. Heland et al. 2002).

Syyskuussa 2015 ilmestynyt yksittäinen kuva pienestä kurdipojasta ja siihen liittyvä tarina kuvaavat hyvin sitä keskustelua, joka lapsiin ja turvapaikanhakijoihin liittyy, ja tutkielmani kannalta tärkeää tematiikkaa. Kuvaan kiteytyi pienen lapsen suojattomuus ja haavoittuvaisuus, joka herätti ihmisten halun auttaa, ja toimi kuten mediahuomiota saavissa katastrofeissa usein tapahtuu: pienen lapsen uhrikuva on katastrofin symboli medialle ja avustusjärjestöjen toiminnalle (aihe on saanut jo pitkään huomiota ks. esim. Holleufer 1996). Syntyi myös halu selvittää Alain Kurdin kertomuksen todenperäisyys. Koska alaikäisyys on perustana erityissuojelulle verrattuna täysi-ikäisiin maahanmuuttajiin (vaikka sinällään turvapaikkakriteerit ovat samat kaiken ikäisille ks. esim. Yle Uutiset 27.5.2016), on siirtolaisilla intressinä esittää itsensä valheellisesti alaikäisinä, minkä vuoksi suhtautuminen alaikäisiin turvapaikanhakijoihin on usein lähtökohtaisesti epäilevää.

Kansalaisjärjestöt, kuten Pakolaisneuvonta, ovat kritisoineet alaikäisiin turvapaikanhakijoihin kohdistuvia menettelytapoja: perheenyhdistäminen on vaikeaa, turvapaikkakriteerit tiukat, DNA-testejä tehdään hakijan iän selvittämiseksi, turvapaikkaprosessi kestää kauan ja turvapaikkahaastattelut saattavat olla lapsille ja nuorille traumatisoivia sekä lapset myös ohjataan Suomessa ryhmäkoteihin, joissa he saattavat elää useita vuosia (Pakolaisneuvonta 4.4.2017).

Toisaalta alaikäisyyteen ja sen myötä saatavaan turvaan liittyy selviä väärinkäytöksiä, kuten oman iän ilmoittamista väärin. Maahanmuuttovirasto arvioi, että ikätesteihin vuonna 2016 osallistuneista lähes kaksi kolmasosaa oli täysi-ikäisiä, ja monet yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ehtivät myös täyttää 18 vuotta turvapaikkapäätöstä odottaessaan (Yle Uutiset 31.1.2017). Ikäkysymys kävi ilmi myös Turun puukottajan kohdalla elokuussa 2017, kun ilmeni, että puukottaja oli valehdellut niin ikänsä kuin nimensäkin (esim. MTV Uutiset 27.8.2017). Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla esitetään myös usein kysymys siitä, käytetäänkö lasta ns. ”ankkurilapsena”, joka lähetetään yksin vaaralliselle matkalle kehittyneeseen maahan, matkan perimmäisenä tarkoituksena saada perheenyhdistämisen kautta muu perhe kohdemaahan (Björklund 2014, 11). Perheenyhdistämisen kriteerejä onkin Suomessakin tiukennettu 1.8.2010 voimaan tulleella lailla, koska ennen lain voimaantuloa Suomi ainoana maana Euroopassa maksoi jälkeensä tulevien perheenjäsenten matkakulut, ja tämän arvellaan johtaneen alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrän kasvuun (vuonna 2008 yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä nousi yllättäen noin seitsemäänsataan, kun edellisenä vuonna luku oli ollut noin sata, *ibid.*). Perheenyhdistämistä ja maahanmuuttoa koskevaa lainsäädäntöä on kiristetty tämän jälkeen useaan otteeseen, ja tässä tutkielmassa näkyvät erityisesti Juha Sipilän hallituskauden aikaiset muutokset.

Vaikka valtioilla on oikeus harjoittaa haluamaansa maahanmuuttopolitiikkaa, määrittävät lasten ja pakolaisten sekä alaikäisten turvapaikanhakijoiden asemaa kansainväliset sopimukset, jotka rajoittavat ja antavat raamit tälle maahanmuuttopolitiikalla. Näistä sopimuksista tärkeimmät ovat lapsen oikeuksien sopimus (yleissopimus lasten oikeuksista 59/1991, jäljempänä myös LOS) sekä pakolaissopimus (pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968). Tässä tutkielmassa tärkeimpään rooliin nousee lapsen oikeuksien sopimus, sillä sopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeusasiakirja, jossa taataan lapselle vahva, aktiivinen rooli omien oikeuksiensa hallitsijana (Hakalehto-Wainio 2013, 135). Turvapaikanhakijoista puhuttaessa on pakolaissopimus aina huomioitava, sillä se määrittää kriteerit sille, kuka on oikeutettu kansainväliseen suojeluun. On kuitenkin tärkeää huomioida, että joissain maissa lapsen oikeuksien sopimus tuottaa ainoaa pakolaislasta koskevaa kansainvälistä lainsäädäntöä, sillä se on laajemmin ratifioitu kuin pakolaissopimus (Pobjoy 2015, 329-330). Suomi on ratifioinut molemmat sopimukset. Suomen kansallisessa lainsäädännössä alaikäisen turvapaikanhakijan asemaa määrittävät erityisesti vastaanottolaki (laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746) ja ulkomaalaislaki (30.4.2004/301) sekä laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386). Tämä kansallinen

lainsäädäntö sisältää lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellyt oikeudet. Myös EU-taso on läsnä pakolaisista puhuttaessa (erityisesti taakanjakokysymyksissä), mutta Suomi kuitenkin on ratifioinut sopimukset sellaisenaan ja sisällyttänyt ne kansalliseen lainsäädäntöönsä, joten tässä tutkielmassa pureudutaan kansainvälisen YK-tasoisin sopimuksen näkymiseen Suomessa.

Tutkielmassa käydään läpi lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisiä periaatteita kriittisen turvallisuustutkimuksen ja erityisesti inhimillisen turvallisuuden määrittelemän turvallisuuskäsityksen kautta, joka on peräisin UNDP:n raportista vuodelta 1994, ja nostaa sotilaallisen turvallisuuden lisäksi esiin seitsemän eri turvallisuuden muotoa (näitä ovat ruoka, ympäristö, terveys, taloudellinen, henkilökohtainen ja yksilöllinen turvallisuus). Kriittinen turvallisuustutkimus ja inhimillinen turvallisuus ovat pitkälti synonyymejä toisilleen ja ne ovat yksilökeskeisiä tapoja käsitellä turvallisuutta. Ne pureutuvat käytännössä yksilön oikeuksien rikkomisesta johtuvaan turvattomuuteen. Kriittisen turvallisuustutkimuksen lähtökohtana on, että turvallisuus on enemmän kuin vain eläimellistä selviytymistä, se on selviytyminen plus jotain muuta, tämän muun ollen mahdollisuus käyttää inhimillisiä mahdollisuuksia ja voimavaroja (Booth 2005, 22). Pakolaisten kohdalla turvallisuuskysymykset näyttäytyvät ennen kaikkea lähtömaan turvattoman tilanteen johdosta syntyneeseen haluun aloittaa uusi elämä uudessa valtiossa, joka on vapaa väkivallasta (Linklater 2005, 113). Kohdemaahan pääsy usein lopettaa välittömät turvallisuusuhat, jotka kohdistuvat pakolaisen henkiinjäämiseen, mutta inhimillisen turvallisuuden näkökulmasta uuteen maahan pääsy voi tarkoittaa, että yksi turvattomuuden muoto vaihdetaan toiseen (ibid.). Turvallisuus, oikeudet ja haavoittuvaisuus liittyvät yhteen. Turvallisuuskysymykset ovat historiallisesti nostaneet esiin ihmisoikeudet ja niiden myötä lasten ja pakolaisten oikeudet, joilla on pyritty poistamaan yksilön turvattomuutta. Miten tämän lapsuuteen liittyvän erityisen turvattomuuden poistamiseksi tehty kansainvälinen sopimus ja sen tärkeimmät periaatteet sitten näkyvät kansallisella tasolla alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla, on se, mitä tässä tutkielmassa pyritään selvittämään.

Aihe on ajankohtainen ja tärkeä, sillä on ennustettu, että Eurooppa ja Suomi tulevat jatkossakin kokemaan vuoden 2015 kaltaisia pakolaisvirtoja esimerkiksi ilmastoseikkojen takia (ks. esim. Yle Uutiset 12.9.2015b). Siksi maahanmuuttoon liittyviin kysymyksiin on tärkeä tarttua eri lähtökohdista ja eri tieteenaloilla. Aiheen räjähdysherkkyyden vuoksi kriittinen, tieteellinen tutkimus nousee yhä merkittävämpään rooliin. Kansainvälisen politiikan saralla tutkimuksen kohteeksi on harvoin noussut lapsuus tai pakolaisuus, joten tutkielma nostaa tieteenalalla vähälle huomiolle jääneet ihmisryhmät esiin ja keskittyy vielä ryhmään, jossa yhdistyy nämä kaksi

perinteisesti hiljennettyä ryhmää. Työ myös keskittyy kansainvälisen politiikan hyvin tärkeään peruselementtiin, kansainväliseen sopimukseen ja sen vaikutuksiin. Suomi on ratifioinut lukuisia kansainvälisiä sopimuksia ja tämän työn taustalla on ollut halu tutkia tällaisten sopimusten merkitystä kansallisella tasolla. Tutkimus pyrkii siis analysoimaan onko Suomi onnistunut lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanossa sen keskeisten artiklojen osalta ja tällä tavoin onnistunut poistamaan alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden turvattomuutta inhimillisen turvallisuuden määrittelemällä tavalla. Kysymyksellä on merkitystä, sillä kansainvälinen järjestelmä pitkälti pohjaa kansainvälisten sopimusten muodostamalle normistolle, joten tutkielman voi laajassa mittakaavassa nähdä tarkastelevan tämän järjestelmän toimivuutta yhden sopimuksen kautta.

1.1. Tutkimusasetelma ja tutkimuksen rakenne

Tutkielmassa käydään ensin kappaleessa kaksi läpi lapsen roolia ja käsityksiä lapsesta kansainvälisessä politiikassa, lapsuuden monimuotoisuutta eri puolilla maailmaa, lapsia sodissa sekä sotien myötä syntynyttä pakolaisuutta, jossa lapset ovat isossa osassa. Kappaleessa kolme käydään läpi turvallisuutta ja kriittistä turvallisuustutkimusta, joka näyttäytyy myös inhimillisen turvallisuuden käsitteessä, sekä turvallisuutta pakolaisten ja erityisesti alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla. Kriittinen turvallisuustutkimus on tutkimuksen kannalta relevantti, sillä alaikäisten turvapaikanhakijoiden haavoittuvaisuus on sitä turvattomuutta, jota kriittisellä turvallisuustutkimuksella pyritään tarkastelemaan. Neljännessä kappaleessa käydään läpi niitä sopimuksia ja lainsäädäntöä, jotka vaikuttavat pakolaislapsiin ja jotka on tehty tätä turvattomuutta poistamaan. Erityisen tärkeä tutkielman kannalta on lapsen oikeuksien sopimus, mutta myös pakolaissopimuksen tärkeimmät periaatteet käydään läpi, sillä pakolaissopimus on koko turvapaikkajärjestelmän lähtökohta. Tämän jälkeen kappaleessa viisi siirrytään tarkastelemaan maahanmuuttoa Suomessa sekä erityisesti alaikäisiä turvapaikanhakijoita osana tätä maahanmuuttoa. Kappaleessa kuusi käydään läpi sitä, miten lapsen oikeuksien sopimuksen peruseriaatteet näkyvät Suomessa alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla lainsäädännössä sekä käytännössä. Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt sopimuksen peruseriaateiksi artikkelit 2 (syrjimättömyys), 3 (lapsen etu), 6 (oikeus elämään) ja 12 (oikeus mielipiteeseen ja tulla kuulluksi), joita käsitellään analyysissä ja lisäksi mukaan on otettu artikla 10, joka koskee perheen yhdistämistä. Tämä sen vuoksi, että perheen merkitys ja rooli on yksi keskeisimmistä kysymyksistä lasten kannalta ylipäänsä, mikä näkyy vahvasti läpi lapsen oikeuksien sopimuksen.

Ilman huoltajaa saapuneet lapset ovat vailla tätä perheen turvaa ja usein pyrkivät Suomessa perheenyhdistämisen kautta saamaan vanhempansa luokseen.

Tutkielman tutkimuskysymyksenä on se, **miten Suomeen yksin alaikäisenä saapuneiden turvapaikanhakijoiden oikeudet toteutuvat lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisten periaatteiden suhteen ja millaisena heidän turvallisuutensa näyttäytyy inhimillisen turvallisuuden määrittelemällä tavalla.** Lähtökohtana turvallisuuden analysoinnille on inhimillisen turvallisuuden eri ulottuvuudet eli taloudellinen, ruoka, terveys, ympäristö, henkilökohtainen, yhteisöllinen sekä poliittinen turvallisuus. Tavoitteena on selvittää miten lapsen oikeuksien sopimuksen keskeiset periaatteet vastaavat näihin eri ulottuvuuksiin alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla Suomessa sekä millaisen toimijuuden lapsen oikeuksien sopimus luo heille. Tutkimuksessa huomioidaan se, että Juha Sipilän hallituskaudelle (joka alkoi 29.5.2015) ajoittuu nimenomaan se pakolaiskriisi, joka on muokannut viimeaikaista pakolaiskeskustelua, ja sen myötä tällä hallituskaudella on myös maahanmuuttoon liittyen tehty uudistuksia. Tosin maahanmuuttopolitiikkaa on kiristetty jo ennen nykyistä hallitusta. Sipilän hallituksen aikana tehtiin turvapaikkapoliittinen toimintasuunnitelma sekä muutoksia ulkomaalaislakiin, ja nämä muutokset ja niiden vaikutusten arviointi näkyvät myös analyysiosiossa.

Tutkielman tutkimuskysymys on laaja ja tutkielmassa tiedostetaan, että siihen on täysin mahdotonta vastata aukottomasti, sillä luonnollisesti turvallisuuden kokemus on subjektiivinen ja näyttäytyy jokaiselle yksilölle eri tavalla riippuen hänen lähtökohdistaan, henkilökohtaisista ominaisuuksistaan ja ajatusmaailmastaan. Tässä tekstissä lähtökohta on kuitenkin pohtia sitä, miten YK-tasolla tehty ihmisoikeussopimus näyttäytyy sen ratifioineen valtion toiminnassa. Pyrkimyksenä on luoda yleiskuva Suomen toiminnasta alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla, siitä millainen yhteiskunnallinen ilmiö he ovat ja miten heidän erityiseen haavoittuvaisuuteensa, joka syntyy pakolaisuudesta ja alaikäisyydestä, vastataan Suomessa lainsäädännössä, käytänteissä ja politiikassa. Jokaisesta lapsen oikeuksien sopimuksen artiklasta voisi tehdä oman tutkimuksensa, mutta tämän tutkielman tavoitteena on käsitellä alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kannalta keskeisimpiä lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteita sekä perheenyhdistämistä, ja sitä, miten nämä periaatteet näkyvät Suomessa.

2. LAPSI JA KANSAINVÄLINEN POLITIIKKA

Kansainvälisen politiikan saralla on noussut kriittisten suuntausten kirjo, joissa on siirrytty perinteisestä valtioihin pohjaavasta tutkimuksesta yksilökeskeisempään suuntaan, mutta tutkimuksessa vähälle huomiolle on silti jäänyt suuri ihmisryhmä, nimittäin lapset (Watson 2006, 237). Lapset ovat monilla muilla tieteenaloilla, kuten psykologiassa, kasvatustieteissä ja lääketieteessä, olleet tärkeä tutkimuskohde pitkään, mutta kansainvälisen politiikan saralla lapset eivät perinteisesti ole näkyneet (ibid.). Pelkästään numeroita katsoessa käy kuitenkin selväksi, että lapsilla on oltava merkitystä myös kansainvälisessä politiikassa. Koko maailman väestöstä vuonna 2016 oli 26% alle 14-vuotiaita ja 10-24 -vuotiaita oli 24% (UNFPA 2017a). Yli miljardi alle 18-vuotiasta, eli yksi kuudesosa maapallon väestöstä, elää maissa tai alueilla, joissa on aseellisia konflikteja (Huynh et al. 2015, 1). Maapallon väestönkasvu on hyvin epätasaista. Kehittyneissä maissa väestönkasvu on hidasta tai olematonta, kun taas kehittyvissä maissa iso osa väestöstä on alaikäisiä. Esimerkiksi maailman 10-vuotiaista 89% elää kehittyvissä maissa (UNFPA 2017b). Lapset ovat numeroita katsottaessa tärkeä osa maailman väestöä, mutta tässä väestöryhmässä näkyy selvästi myös erot eri alueiden ja niiden kehityksen välillä. Jo lasten määrä on poliittinen kysymys niin kansainvälisesti kuin kansallisella tasolla. Pakolais- ja maahanmuuttajalapset kulkevat näiden eri alueiden välillä. He tulevat köyhistä valtioista, joissa alaikäisten osuus on suuri, kehittyneisiin valtioihin, joissa väestö vanhenee. He siis jo olemassaolollaan ilmentävät kansainvälisen politiikan luonnetta.

Perinteiseen valtiokeskeiseen, realistiseen, maskuliiniseen käsitykseen maailmasta lapset mahtuvat ainoastaan jonkinlaisena kokijajoukkona. He ovat yksilöitä, jotka hyötyvät rauhasta ja poliittisista päätöksistä, tai vastaavasti joutuvat kärsimään sodan ja konfliktien uhreina. Perinteisessä kansainvälisen politiikan tutkimuksessa lapsi ei ole toimija. Maskuliinisessa ja sotilaallisessa poliittisessa realismissa naiset ja lapset ovat oma suojeltava ryhmänsä. Kuitenkaan liberaaliinkaan käsitykseen maailmasta lapsi toimijana ei usein mahdu, sillä siihen vaaditaan rationaalisia, itsenäisiä päätöksiä, kun taas todellisuudessa aikuiset usein päättävät lasten puolesta ja tietävät lapsen parhaan. Myöskään kriittisemmissä suuntauksissa, kuten marxismissa tai etelä-pohjoinen -jaotteluun pohjaavissa teorioissa, lapsi ei ole noussut keskusteluihin syvemmin. (Watson 2006, 244-245.)

Koska kansainvälinen politiikka on tieteenalana valtiolähtöistä, on äiti ja lapsi hiljennetty yksikkö kansainvälisessä politiikassa. Toisaalta lasten voidaan ajatella olevan osa kansainvälistä

politiikkaa turvallisuuden tematiikan kautta, sillä valtion voi ajatella tekevän kansalaistensa puolesta, eli valtion lasten puolesta ja myös lasten vuoksi, turvallisuuspolitiikkaansa (Brocklehurst 2006, 143). Lasten maailmaa kuitenkin yleensä määrittää tarkasti koti ja sen ympäristö, jotka on perinteisesti erotettu kansainvälisestä politiikasta, kansallisesta intressistä ja turvallisuudesta sekä poliittisesta toiminnasta, jotka tapahtuvat ”isommilla areenoilla” (mt, 148). Kun kriittisten suuntausten myötä on nostettu esiin monia ryhmiä, jotka eivät ennen ole saaneet ääntään kuuluviin, voidaan ajatella, että lapset ovat yksi vastaavanlainen ryhmä, joka ansaitsisi huomiota. Lapset ovat konkreettisesti erottamaton osa kansallista ja kansainvälistä järjestelmää. Lapset ovat monissa maissa arvokasta työvoimaa, he ovat mukana sodissa lapsisotilaina, he etsivät kansainvälistä suojaa pakolaisina ja kehittyneissä maissa lapset ovat esimerkiksi tärkeitä kuluttajia (Watson 2006, 237-238). Lasten huomioiminen myös kansainvälisen politiikan tieteenalalla on siis perusteltua.

2.1. Lapsuuden määritelmä

Lapsen oikeuksien sopimus määrittelee lapsiksi kaikki alle 18-vuotiaat henkilöt, ellei lapsen soveltuvien kansallisten lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin (LOS 1 artikla). Ikä ei kuitenkaan monissa tapauksissa ole riittävä indikaattori lapsuudesta, mutta lapsuutta ei ole helppo määritellä muutenkaan, eikä maailmanlaajuisesti siitä ole muuta yhteisesti hyväksyttyä määritelmää kuin lapsen oikeuksien sopimuksen määrittelemä ikäraja, jonka mukaisesti lapsia maailman väestöstä on noin puolet (Brocklehurst 2006, 1.) Joissain kulttuureissa esimerkiksi puberteetti merkitsee siirtymistä aikuisuuteen (ibid.). Suomen lainsäädännön mukaan aikuisuuden rajana on lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa yhtenevästi 18 vuotta, mutta jo alle 18-vuotiaana lapsella on oikeus vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin ja hänen nähdään olevan vastuussa omista teoistaan tiettyyn pisteeseen saakka. Esimerkiksi 12 vuotta täyttäneen kuuleminen vanhempien erotilanteessa kertoo lapsen oikeudesta vaikuttaa omaan elämäänsä vaikuttavista päätöksistä (Lastensuojelulaki 20 §).

Ensimmäisen 18 elinvuoden aikana ihmisessä tapahtuu ehkä suurempi henkinen ja fyysinen muutos kuin koskaan muulloin elämän aikana, ja esimerkiksi kymmenen vuoden ikäero tässä vaiheessa elämää on suurempi kuin myöhemmin (Huynh et al. 12-13). Elämän ensimmäisiin 18 vuoteen mahtuu paljon. Kehitys on valtaisa pienestä vastasyntyneestä, joka ei pysty liikkumaan tai huolehtimaan itsestään, aina lähes täysi-ikäiseksi, joka voi olla jo voimakas toimija, ansaita

rahaa ja kenties antaa panoksensa yhteiskunnan kehitykselle vaikkapa erilaisissa nuorisjärjestöissä. Koska kehitys ennen laillista täysi-ikäisyyttä on suuri, määritelläänkin usein lapsuusikää eri vaiheiden kautta, joihin kuuluvat esimerkiksi vauva-aika, taaperoi-ikä, varhaisnuoruus ja teini-ikä. Kuitenkin lapsen oikeuksien sopimus ja Suomen lainsäädäntö niputtavat kaikki nämä vaiheet määritelmällisesti lapsuudeksi, koska ne tapahtuvat ennen 18. syntymäpäivää.

Kun vertailee omaa lapsuuttaan eri maista kotoisin olevien ihmisten kanssa, ovat erot huomattavia. Myös samassa maassa lapsuus voi näyttäytyä hyvin erilaisena esimerkiksi sukupolvien välillä. Kun isovanhempiemme sukupolvi pääsi nuorena tehtaaseen töihin, on oma sukupolveni samassa iässä ollut töissä korkeintaan kesälomilla, jos sitäkään. Lapsuus myös saman maan ja saman sukupolven sisällä vaihtelee riippuen perheen sosioekonomisesta asemasta ja tilanteesta ylipäätään. Alkoholistiperheessä kasvanut on joutunut ehkä jo nuorena itsenäistymään saadakseen syödäkseen vanhempien ollessa tavoittamattomissa. Vaikka sosioekonominen asemakin olisi sama, on vanhemmilla saattanut olla esimerkiksi hyvin erilaisia kasvatustyyliä, jotka ovat vaikuttaneet lapsen muokkautumiseen. Täysi-ikäisyyden saavuttaessaan yksilöillä on siis hyvin erilaiset lähtökohdat aikuisuuteen ja koko elämään ja siinä toimimiseen.

Vaikka lapsuus on vaikea määritellä yksiselitteisesti, on ajatus lasten erilaisuudesta aikuisiin verrattuna yleisesti hyväksytty seikka. Lapsuus voidaan nähdä kahdella tapaa. Ensimmäinen tapa on nähdä, että lapsella on erityisiä lapsen piirteitä ja ominaisuuksia, ja hän tarvitsee erityistä huolenpitoa ja opetusta, jotta nämä piirteet voidaan muuttaa aikuisen piirteisiin. Toinen tapa on ajatella, että lapsi on osittainen versio aikuisesta. Lapsella on aikuisen piirteitä, mutta hänen tulee kehittyä saavuttaakseen täyden ihmisyyden. Kumpikin näkökulmista johtaa samaan lopputulokseen, jossa lapsi ei vielä ole valmis yksilö ja toimija. (Brocklehurst 2006, 3-4.)

Lapset on yhteiskunnassa erotettu omaksi ryhmäkseen. Esimerkiksi lääketiede erottelee lapsen, lasten liput ovat usein halvempia tai ilmaisia ja laki kohtelee lapsia eri tavalla kuin aikuisia. Kun aikuisilla on lain mukaan oikeus johonkin, esimerkiksi oikeus äänestää tai oikeus asettua ehdolle vaaleissa, ovat lapsen oikeuden oikeudet pikemminkin vapauksia (englanniksi ”freedom to” ja ”freedom from” eli oikeus johonkin ja vapaus jostakin) (Brocklehurst 2006, 9). Lapset ovat vapaita esimerkiksi rikosoikeudellisesta vastuusta, täysipäiväisestä työnteosta ja monista muista aikuisten velvollisuuksista. Vastuu lapsesta on aikuisella. Mutta mitä tapahtuu silloin, kun lapset

saavat lapsia? Monissa maissa tytöt saavat lapsia alle 18-vuotiaana. Vastuu pikkulapsesta on silloin toisella lapsella. Sukupuoli onkin yksi suurimmista selityksistä lasten erilaisille lapsuudenkokemuksille maailmanlaajuisesti, ja sukupuoli monesti selittää eri kulttuureissa lapsen asemaa ja lapsuuden kestoa (mt, 11-12). Sukupuoli liittyy muutenkin vahvasti lapseuden määritelmään. Perinteisessä maskuliinisessa ja realistisessa maailmankuvassa naiset ja lapset niputetaan yhteen ja nähdään erillisenä kategoriana, heikkoutena, josta pojat pääsevät eroon kasvaessaan miehiksi.

Lapsuuden sijaan pitäisikin oikeastaan puhua lapsuuksista monikossa, sillä lasten kokemukset erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa ja historiallisesti vaihtelevat huomattavasti. Vaikka kaikilla lapsilla on lapsuus (he syntyvät ja kulkevat kohti aikuisuutta), tämä lapsuus eletään hyvin eri tavoin ja siinä voi olla hyvin monenlaisia kokemuksia. Tämä puhuu sen puolesta, ettei universaalia tai jaettua lapsuutta oikeastaan ole. Eri lapsuuksia erottelevat luokka, sukupuoli ja etnisyys kuten myös köyhyys, lapsen perhe, perheen ja kodin kokoonpano, sekä ajatus siitä mitä lapset ovat, mitä he tarvitsevat, mitä he edustavat ja mitä heistä tulee. Edellä mainituista syistä on ehkä vielä merkittävämpää että tällaiselle maailmannäyttämölle syntyi YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Sen synty on rohkea, poliittinen tapahtuma, joka julistaa oikeuksia, jotka koskevat kaikkia lapsia, missä tahansa he asuvatkaan. Se, että sopimuksella on lähes globaali kannatus on merkittävä poliittinen ilmiö. (James 2005, 4-5.)

2.2. Lapsen toimijuus

Nykyään tuntuu olevan yleinen ymmärrys siitä, että kansainvälisessä järjestelmässä lapsella ei ole toimijuutta tai lapsen toimijuus ainakin on rajattu, jos sitä on (Watson 2006, 246). Kansainvälisen politiikan kentällä ei juurikaan puhuta lapsista, sillä lapsia ei nähdä poliittisina. Yleensä lapset ovat vain rajoittuneissa poliittisissa yhteyksissä, erityisesti uhreina tai lapsisotilaina. Lasten ehkä ajatellaan luonnollisesti olevan poliittisen kentän ulkopuolella, ei-poliittisia, heikkoja, haavoittuvaisia ja viattomia uhreja, jotka eniten tarvitsevat humanitaarista tai poliittista apua, ja silloin kun lapsi on poliittisella kentällä, esimerkiksi lapsisotilaana, on hänen lapsuutensa ”kadonnut” (Brocklehurst 2006, 140).

On myös nähtävissä, että lapsille annetaan usein enemmän negatiivinen kuin positiivinen toimijuus yhteiskunnissa. He voivat esimerkiksi olla vastuussa rikoksistaan sellaisessa iässä,

jossa heidän ei nähdä vielä antavan yhteiskunnalle positiivista panosta (Brocklehurst 2006, 247). Esimerkiksi Suomessa äänestää saa 18-vuotiaana, mutta rikosvastuu alkaa jo aiemmin. Lapsen oikeuksien sopimus tuottaakin ristiriitaa läntisten oikeuskäytäntöjen kanssa, koska se luo lapsille vahvat oikeudet osallistua ja päättää omista asioistaan, sekä velvoitteen valtiolle ottaa lapsen etu päätöksissä huomioon (LOS 3 ja 12 artiklat). Lapsen oikeuksien sopimus pyrkii eroon siitä paternalistisesta lapsikäsitelmästä, jossa aikuinen tietää lapsen parhaan, sellaiseen yhteiskuntaan, jossa lapsella on aktiivinen rooli ja mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä ja olla aktiivinen toimija. YK:ssa lapsen toimijuuteen on kiinnitetty viime vuosina huomiota. Esimerkiksi ”Nuoret, rauha ja turvallisuus” –päätöslauselma (YK 2015b) on korostanut nuorten merkitystä rauhanrakentamisessa ja YK:ssa on ollut tapahtumia, joissa nuoret ovat olleet delegaatteina (esimerkiksi UN Youth Delegate Programme). Monissa maissa, kuten Suomessa, on olemassa erilaisia lasten ja nuorten parlamentteja ja valtuustoja, joissa alaikäisille annetaan mahdollisuus ottaa kantaa heitä koskeviin asioihin. Nuoret saattavat olla mukana myös jo ennen täysikäisyyttä erilaisissa kansalaisjärjestöissä tai puoluetoiminnassa. Myös sosiaalisen median rooli on noussut merkittäväksi kanavaksi lasten ja nuorten oman äänen saamiseksi kuuluviin.

Lapsuus ja sen ymmärtäminen on hyvin joustavaa ja vaihtelevaa niin historiallisesti kuin eri kulttuureissa, ja lapsuuden ja yhteiskunnan yhteys on nähty hyvin erilaisena eri aikoina (Watson 2006, 246). Esimerkiksi sotatilanteissa lapset voivat joutua kasvamaan aikuisiksi (tai aikuisen kaltaisiksi toimijoiksi) paljon nuorempina kuin turvallisemmissa yhteiskunnissa, ja voivat sen myötä olla valmiimpia esimerkiksi pitämään huolta itsestään kuin turvallisemmissa yhteiskunnissa kasvaneet samanikäiset (Huynh et al. 2015, 14). Lapsi pakolaisena, varsinkin yksintulevana alaikäisenä turvapaikanhakijana, on kiistatta toimija. Hän muuttaa teoillaan kansainvälisen politiikan kenttää ja liikkuu suvereenin valtion alueelta toiseen. Toisaalta hän kaipaa erityislaatuista huomiota ja suojelua erityisen haavoittuvaisuutensa vuoksi, ja usein myös sitä saa, sillä monesti apu lapsille mobilisoituu tehokkaammin. Pakolaislapset voivat olla kohdemaan kannalta myös ”halutumpia” maahantulijoita kuin aikuiset, sillä he usein integroituvat uuteen yhteiskuntaan helpommin ja heistä tulee suoremmin uuden maan kansalaisia kuin aikuisista, jotka kantavat tiukemmin vanhan asuinmaansa kulttuuria ja kieltä mukanaan elämässään (esim. Ansala et. al 2014, 55 esittävät, että nuoren iän myötä saavutettu kielitaito on tärkeä tekijä integroitumisessa ja esimerkiksi koulumenestyksessä). Toisaalta tämä vanhan kulttuurin olemassaolo ja uuteen kulttuuriin sopeutuminen voivat osaltaan aiheuttaa yksilölle ongelmia, varsinkin kun alaikäisellä yksintulleella turvapaikanhakijalla ei ole perhettä tukena uudessa maassa ja elämäntilanteessa (Helandet et al. 2002).

Lisäksi viime aikoina on uutisoitu, että äärijärjestöt pyrkivät rekrytoimaan alaikäisiä Euroopassa ja näin alaikäisiin maahanmuuttajiin liittyy myös valtion kannalta hyvin perustavanlaatuisia turvallisuusuuhkia (esim. Yle Uutiset 17.6.2015 uutisoi ISISin rekrytoivan yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita Suomessa). Alaikäisten toimijuus voi siis ottaa valtion turvallisuuden kannalta vaarallisia muotoja, jos terroristijärjestöt onnistuvat alaikäisten rekrytoinnissa. Kiinnostavaa on myös se, että koska lapsisotilaat usein ovat kaukana meistä, nähdään heidät usein vaarallisiksi, mutta samalla uhreiksi muiden hengen vaarantavasta toimijuudesta riippumatta. Nykyiset nuorten terrorismikytkökset kuitenkin tulevat niin lähelle, että näissä tapauksissa heidän ei nähdä ”menettäneet lapsuuttaan” kuten lapsisotilaiden, vaan heidät nähdään lähes yksinomaan vaarallisina. Nuorissa on kuitenkin kautta maailmanhistorian nähty piilevän myös vaara vallitsevan yhteiskunnan kannalta, ja sen vuoksi esimerkiksi vähemmistöihin kuuluvia lapsia ja nuoria on pyritty assimiloimaan ympäröivään yhteiskuntaan, jotta tämä uhka poistuisi (esimerkiksi Australian aboriginaalit, Brocklehurst 2006, 27). Ehkä lasten voikin ajatella olevan perinteisesti kansainvälisessä politiikassa hiljennetty ja toimijuudesta riisuttu yksikkö, elleivät he satu olemaan vaaraksi ympäröivälle yhteiskunnalle. Tämä vaara voi olla lasten ja nuorten oma toive (kuten terrorismi- tai muissa jengikytköksissä, joissa pyrkimyksenä ehkä on olla niin pelottava ja vaarallinen, ettei ympäröivä yhteiskunta heille voi mitään) tai ulkoapäin annettu, kuten ehkä usein etnisissä ja rodullisissa kysymyksissä. Inhimillisen turvallisuuden kannalta yksilöllä pitää olla toimijuutta, jotta hän voi nauttia inhimillisestä turvallisuudesta, sillä inhimilliseen turvallisuuteen liittyy vahvasti mahdollisuus aktiiviseen rooliin omassa elämässä, jonka merkitystä myös lapsen oikeuksien sopimus korostaa.

2.3. Lapsi ja konfliktit

Lapsuus ja kansainvälisen politiikan kova ydin, konfliktit, ovat ristiriitainen yhtälö. Lapsi nähdään usein konflikteja kuvatessa täydellisenä uhrina, joka ei itse ole aiheuttanut vaarallisia olosuhteita, mutta joutuu kärsimään niistä. Rappio ja viattomuus asetetaan vastakkain. Tällainen uhriuttaminen näkyy erityisen selvästi kansainvälisten järjestöjen kampanjoissa, sekä median tavassa kuvata katastrofeja, jolloin lapsista tulee usein poliittisten tai taloudellisten päämäärien väline (Brocklehurst 2006, 45). Visuaalisesti kuva kärsivistä lapsista konflikteissa tai humanitaarisissa katastrofeissa on hyvin tunteita herättävä näky ja vauhdittaa kansainvälisen yhteisön toimintaa (O’Leary et al. 2012, 41). Tällaisissa kuvissa lapsi nähdään totaalisenä uhrina,

jollaisena näyttäytyy myös johdannossa mainittu pieni kurdipoika, jonka ruumis on huuhtoutunut rantaan.

Pelkkä uhrin kategoria on kuitenkin rajoittava, sillä lapsilla on myös sodissa osuutensa. Guerrilla-sodat ja fyysisesti kevyet aseet mahdollistavat hyvinkin nuorten lasten osallistumisen sotatoimiin, jossa he voivat olla mukana vapaaehtoisesti tai pakotettuina, mutta passiivisen uhrin kategoria ei silti ole osuva (Brocklehurst 2006, 34-35). Tosin, kuten lapsuutta määritellessä tuli ilmi, on luonnollisesti eri asia olla sotatilanteessa taaperoikäinen kuin teini-ikäinen. Selkeää rajaa ei kuitenkaan voi asettaa sille, missä iässä lapsi omaisi toimijuutta ja olisi itse vapaaehtoisesti mukana vihollisuuksissa. Tämä keskustelu iästä, vastuusta ja kyvyistä onkin yksi lapsen oikeuksien sopimuksen vaikeista kysymyksistä, sillä luonnollisesti lapsi kehittyy, kun hänelle tulee lisää ikää. Mitään ikäraja on kuitenkin mahdotonta asettaa sille, että lapsi olisi tarpeeksi kyvykäs ja kehittynyt tekemään elämäänsä vaikuttavia päätöksiä, sillä eroavathan aikuistenkin kyvyt toisistaan. Kun puhutaan lapsista ja sodasta täytyy huomioda myös se seikka, että monilla maailman alueilla suurin osa yhteiskunnasta on alle 18-vuotiaita ja sen vuoksi lasten rooli myös sotatilanteissa on merkittävä, kuten esimerkiksi Sierra Leonessa, jonka verisessä konfliktissa 70% taistelijoista oli alle 18-vuotiaita (Whitman 2012, 75). Sodassa lapset nähdään uhreina, tai kun heidät nähdään aktiivisina toimijoina, määritellään heidät vaarallisiksi toimijoiksi, eli lapsisotilaiksi, joissa tosin yhdistyy vaarallisuus ja uhrius (Huynh et al. 2015, 2). Kuitenkin olisi tärkeää huomioda, että lapset voivat hyvin vaikuttaa myös positiivisesti asioiden tilaan, eivätkä ainoastaan negatiivisesti lapsisotilaina. Esimerkiksi lasten ja nuorten rooli rauhanrakentamisessa ja sen onnistumisessa on tunnustettu jo mainitussa päätöslauselmassa ”Nuoret, rauha ja turvallisuus” (YK 2015b), joka nimenomaan korostaa nuorten roolia kestäväen rauhan saavuttamisessa. Vaikka lapset olisivat sodan traumatisoimisia, ovat he yleensä myös hyvin kestäviä toimijoita, jotka pitävät huolta itsestään ja muista kauheuksien ja ulkoisten paineiden keskellä, löytävät uusia tapoja selviytyä ja usein säilyttävät oman identiteettinsä keskellä tuhoa, ehkä paremminkin kuin aikuiset (Huynh et al. 2015, 2).

Kriisien ja konfliktien myötä syntyy luonnollisesti paljon riskejä, jotka pahenevat sen myötä, että ihmiset ovat heikommassa ja haavoittuvaisemmassa asemassa. Esimerkiksi lapset voivat joutua eroon vanhemmistaan, vanhemmat voivat olla kuolleita tai rampautuneita, elämän perusedellytykset kuten vesi, ruoka tai sähkö voivat olla tuhoutuneet ja esimerkiksi pitkään vihollisuuksien loppumisen jälkeenkin lapset voivat leikkiä alueilla, jotka ovat miinoitettuja (O’Leary et al. 2012, 42). Sota ei luonnollisesti vaikuta vain silloin kun itse aseellinen selkkaus

on päällä, vaan vaikutukset näkyvät pitkään ja läpi yhteiskunnan ja myös kansainvälisesti siltä sotien, konfliktien, aseellisten selkkausten ja katastrofien seurauksena syntyy muun muassa pakolaisuutta.

UNHCR arvioi, että vuoden 2016 lopussa maailmassa oli noin 22,5 miljoonaa pakolaista, joista noin puolet oli alle 18-vuotiaita, ja yksintulevia alaikäisiä turvapaikanhakijoita, jotka jättivät turvapaikkahakemuksen oli noin 75 000 (UNHCR 2017b). Koska maat, joissa on konflikteja ovat usein köyhiä maita, joiden ikärakenne on nuori, yleensä alaikäisiä pakolaisiakin on silloin paljon. Esimerkiksi vuoden 2016 lopussa Etelä-Sudanin konfliktin aiheuttamista pakolaisista jopa 66 % oli alle 18-vuotiaita (ibid.). UNHCR (2017b) on ottanut kantaa alaikäisten yksintulevien turvapaikanhakijoiden tilanteeseen, sillä heidän nähdään olevan pakolaisten keskuudessa kaikista haavoittuvaisin ryhmä. Suurin osa alaikäisistä yksintulevista turvapaikanhakijoista UNHCR:n mukaan tulee Afganistanista, Syyriasta ja Irakista, eli maista joissa on ollut pitkään jatkuneita konflikteja ja levottomuuksia. Eurostat:in raportin mukaan vuonna 2016 EU:ssa rekisteröitiin 63 000 alaikäistä yksintullutta turvapaikanhakijaa, kun vuonna 2015 luku oli ollut ennätykselliset 96 500 (Eurostat 11.5.2017). Alaikäisten yksintulleiden sukupuolijakauma oli selvä, sillä vuonna 2016 Eurooppaan saapuneista alaikäisistä yksintulleista turvapaikanhakijoista 89% oli miehiä ja suurin osa, eli 68%, iältään 16-17 –vuotiaita (ibid.).

3. YKSILÖN TURVALLISUUS

Turvallisuus on käsite, jota viljellään niin arkikielessä, poliittisessa retoriikassa, mainoksissa kuin lehtien lööpeissäkin, oikeastaan mihin tahansa katsookin, sillä turvallisuus on läsnä jokaisen ihmisen elämässä tavalla tai toisella. Kielitoimiston sanakirja (Kotimaisten kielten keskus 2012) määrittelee turvallisuuden joksikin, missä ei ole vaaraa, mikä on suojaisa, varma ja aiheuttaa luottamusta. Perinteinen määritelmä turvallisuudelle onkin yksinkertaisesti uhkien poissaolo (Booth 2005, 21) Turvallisuus käsitteenä voidaan määritellä myös esimerkiksi kohteen haavoittuvaisuudeksi ulkoisille uhille (Betts 2009, 60). Turvallisuus on yksi kansainvälisen politiikan tieteenalan keskeisimmistä käsitteistä ja tutkimusaiheista, mikä on seurausta tieteenalan syntyhistoriasta maailmansotien myllerryksessä, jolloin tutkimuksen tärkeimmäksi tehtäväksi koettiin sodan ja rauhan käsittely (Booth 2005, 2). Perinteisesti kansainvälisen

politiikan tieteenalalla (joka pitkään pohjautui realistisiin ja neorealistisiin oletuksiin) turvallisuuden objektina oli kansallisvaltio, ja mahdolliseksi uhaksi nähtiin toisen tai toisten valtioiden aseellinen hyökkäys (Betts 2009, 60). Kansainvälisesti turvallisuudesta puhuttaessa keskeisessä asemassa on YK, jonka tavoitteena on kansainvälinen rauha ja turvallisuus. YK:n peruskirjassa määritetään periaatteet kansainväliselle yhteistyölle, jonka päämääränä on:

ylläpitää kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta ja siinä tarkoituksessa ryhtyä tehokkaisiin yhteisiin toimenpiteisiin rauhaa vaarantavan uhan poistamiseksi ja sen syntymisen ehkäisemiseksi sekä hyökkäystoimien tai muiden rauhankorjauksien tukahduttamiseksi sekä rauhanomaisin keinoin sopusoinnussa oikeudenmukaisuuden ja kansainvälisen oikeuden kanssa sovittaa tai selvittää kansainväliset riidat ja tilanteet, jotka saattavat johtaa rauhan rikkoutumiseen (YK:n peruskirja, 1 artikla 1 kappale)

Vaikka peruskirja mainitsee myös yksilöt ja heidän yhtäläiset oikeutensa, on se aikansa tuotos ja käsittelee etenkin valtioiden suhteita ja valtioiden välistä rauhaa. Peruskirjassa puhutaan kansakunnista ja niiden välisistä ystävällisistä suhteista (1 artikla 2 kappale) ja kansainvälisestä yhteistyöstä (1 artikla 3 kappale) ja valtioiden koskemattomuudesta (2 artikla 4 kappale).. Peruskirja pohjaa käsitykseen, että suurin uhka kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle on jonkin valtion aseellinen hyökkäys. Tosin YK:n jäseniä ovat nimenomaan valtiot, joten se, että peruskirja luo pohjan valtioiden väliselle toiminnalle, on järkeenkäypää

Turvallisuuden luonne ja sen muutos ovat olleet keskustelujen ytimessä kylmän sodan loppumisen jälkeen. Vaikka kylmä sota oli ohi, eivät turvallisuusuhat kadonneet mihinkään (Dalby 1997, 3). Perinteistä turvallisuuskäsitystä ovat kylmän sodan jälkeen haastaneet vaihtoehtoiset lähestymistavat, jotka laajentavat turvallisuuskäsitettä koskemaan esimerkiksi yksilöitä, identiteettejä ja ryhmiä valtion sijaan, sekä laajentavat mahdollisia uhkia aseellisesta hyökkäyksestä esimerkiksi talouteen ja ympäristöön liittyviin uhkiin (Betts 2009, 60). Turvallisuuden käsitteellistäminen vaihtelee eri teoriasuuntausten mukaan riippuen siitä millaiseksi kansainvälinen politiikka ymmärretään ja mikä sen tehtäväksi koetaan (Booth 2005, 21). Uudemmat debatit kysyvät mihin ja keneen termi turvallisuus oikeasti viittaa (Krause ja Williams 1997, 34). Feministit, marxistit, poliittiset realistit ja liberalistit antavat kaikki eri vastauksen kysymykseen siitä, mitä ovat pääasialliset turvallisuusuhat ja miten niihin voidaan vastata (Booth 2005, 21). Taloudellinen turvallisuus ja ympäristön turvallisuus ovat esimerkiksi nousseet keskiöön, mutta myös paljon muita kysymyksiä ihmisoikeuksista sukupuoleen ja alkuperäiskansojen oikeuksiin on nostettu esiin (Krause ja Williams 1997, 33). Nykyisin tehtävä tutkimus ottaa lähtökohdakseen harvoin täysin realismin mukaista ajattelutapaa, mutta

perinteisestä turvallisuuskäsityksestä otetaan silti tutkimukseen tärkeitä elementtejä. Esimerkiksi suurin osa kylmän sodan jälkeisestä tutkimuksesta huomioi sen, että ei-kansalliset toimijat (kuten guerrilla-liikkeet ja terroristit) voivat uhata kansallisvaltion turvallisuutta (Betts 2009, 62). Valtio ei siis turvallisuudesta puhuttaessa ole menettänyt merkitystään. Myös siirtolaisuuskysymyksissä valtio on merkittävässä roolissa, sillä koko maahanmuutto- ja pakolaisjärjestelmä pohjaa suvereeneihin valtioihin.

Perinteinen turvallisuustutkimus yhdistetään myös terrorismin tutkimiseen. Erityisesti syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen turvapaikanhakijat ovat nousseet uhaksi nimenomaan uskontonsa takia, vaikka maahanmuuttoa sinällään on kritisoitu oikeastaan niin kauan kuin sitä on ollutkin (Betts 2009, 64). Uhat ovat myös aina subjektiivisia käsityksiä, eivät objektiivisia käsitteitä, minkä perinteinen turvallisuustutkimus unohtaa. Uhkakuvilla on poliittista merkitystä niin kauan kun niitä pidetään uhkina. Tämä on totta myös siirtolaisuudesta puhuttaessa. Yleinen diskurssi ja termit, joita käytetään puhuttaessa pakolaisista, turvapaikanhakijoista ja maan sisäisistä pakolaisista, muokkaa sitä miten heidät ja heidän suhteensa turvallisuuteen nähdään (Betts 2009, 65). Termit ”pakolaiskriisi” ja ”pakolaisaalto”, joita tässäkin tekstissä käytetään, kuvaavat pakolaisia luonnonvoiman kaltaisena ilmiönä, joka on saatava kontrolliin. Tekstissä niitä käytetään siksi, että kyseisiä termejä käytetään yleisesti kuvaamaan vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden määrän yllättävää, nopeaa nousua. Vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden määrän nousu on myös tuonut maahanmuuttokysymykset keskustelun ytimeen ja aiheuttanut maahanmuuttopoliittisia muutoksia, joita tässäkin tutkielmassa käsitellään. Kuitenkin näiden termien luonteen ja poliittisuuden tunnistaminen on tärkeää.

Turvallisuus on yhteiskuntien kannalta merkittävä termi. Jos jokin asia nimetään turvallisuuskysymykseksi, annetaan sille automaattisesti prioriteetti agendalla. Se on merkittävä poliittinen termi, joka liikuttaa materiaalista voimaa, vaatii yhteisten resurssien keräämistä ja tekee ihmisistä valmiita taistelemaan turvallisuuden puolesta, jopa uhraamaan henkensä oman valtionsa vuoksi (Booth 2005, 23). Turvallisuuden käsitteellä niin luodaan kuin poistetaan uhkakuvia ja pelkoja. Turvallisuuskysymysten varjolla voidaan oikeuttaa ja velvoittaa kansalaisilta erityistoimia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa New Yorkin terrori-iskujen jälkeen alkanut sota terrorismia vastaan on saanut kritiikkiä poikkeustoimista ja aseellisista selkkauksista ulkomailla, jotka on oikeutettu turvallisuuskysymyksillä ja pelolla (esim. Reid 2006). Yksityisyyden suoja on myös heikentynyt maassa vakavasti, kun turvallisuuselimet vakoilevat terrorismin pelossaan järjestelmällisesti asukkaiden digitaalista viestintää (Hannikainen 2014,

129). Erilaisia pakkolakeja ja ihmisten kontrollointia perustellaan yhteiskunnan turvallisuudella, kuten esimerkiksi Turkissa, jossa heinäkuussa 2016 tehty vallankaappausyritys on yhä peruste poikkeuslaeille. Helsingin Sanomat kirjoitti (HS 14.7.2017), että 7563 poliisia, sotilasta ja muuta viranomaistyöntekijää on erotettu Turkissa jatkona puhdistuksille, jossa kymmeniätuhansia on pidätetty ja ainakin sadalletuhannelle annettu potkut poikkeustilan nojalla, joka maassa on ollut vallankaappausyrityksestä lähtien. Turvallisuuden varjolla voidaan oikeuttaa tekoja, jotka normaalissa yhteiskunnassa eivät olisi mahdollisia.

3.1. Inhimillinen turvallisuus ja kriittinen turvallisuustutkimus

Termi ”inhimillinen turvallisuus” nousi 1990-luvulla pikemminkin poliittisena terminä kuin akateemisena käsitteenä ja sen lähtökohta on peruskirjassa luodun valtioiden väliseen turvallisuuteen pohjaavan turvallisuuskäsityksen vastakohta, eli yksilön turvallisuus. Termi sai alkunsa UNDP:n vuonna 1994 julkaisemasta Human Development Report –julkaisusta (UNDP 1994). Jos YK:n peruskirjan lähtökohtana oli maailmansotien jälkeinen maailma, oli inhimillisen turvallisuuden lähtökohtana taas kylmän sodan jälkeinen tilanne, jossa militaristinen turvallisuus ei ollut enää yksilön kannalta usein merkityksellisintä, vaan useammin ihmisten elämään vaikuttivat huolet jokapäiväisessä elämässä selviämisestä. Inhimillisessä turvallisuudessa kyse ei ollut aseista, vaan ihmisen elämästä ja arvosta ja jokapäiväisten uhkien poissaolosta, kuten esimerkiksi siitä, että kaduilla olisi turvallista, syömistä olisi tarpeeksi ja että ihmiset eivät joutuisi uhreiksi sukupuolensa tai etnisyytensä takia (Smith 2005, 51-52). Inhimillisen turvallisuuden käsitteellä on kaksi keskeistä elementtiä: keskittyminen yksilöön valtion sijaan (käsitys siitä, että valtion turvallisuus ei ole sama asia kuin yksilön turvallisuus) sekä turvallisuushkien laajentaminen koskemaan ei-sotilaallisia uhkia (Betts 2009, 67). Näitä uhkia UNDP:n raportti mainitsee seitsemän: taloudellinen, ruoka, terveys, ympäristö, henkilökohtainen, yhteisöllinen sekä poliittinen turvallisuus (UNDP 1994). Käsittelen alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden turvallisuutta näiden seitsemän eri turvallisuusluokan kautta.

Taloudellinen turvallisuus tarkoittaa raportin mukaan turvattua toimeentuloa, yleensä työstä saatavaa palkkaa tai viime kädessä yhteisesti rahoitettua turvaverkkoa (UNDP 1994, 25). Tähän taloudelliseen turvallisuuteen liittyy vahvasti töiden saatavuus ja myös työelämän pysyvyys ja varmuus, mikä ei ole turvattua kehittyneissä valtioissakaan. Taloudelliseen turvattomuuteen

liittyy myös ikä, sillä nuorisotyöttömyys on monissa maissa korkea. UNDP kommentoi, että nuorisotyöttömyys on ollut yksi suurimmista poliittisten ja etnisten jännitteiden aiheuttajista (UNDP 1994, 25). Ruokaturvallisuus tarkoittaa UNDP:n raportin mukaan sitä, että kaikilla ihmisillä kaikkina aikoina on fyysiset ja taloudelliset mahdollisuudet saada tavallista ruokaa (ma, 27). Terveysteen liittyvä turvallisuus on erilaista kehittyneissä ja kehittyvissä maissa, sillä kehittyvissä maissa kuolinsyyt johtuvat useimmiten infektioista ja leviävistä sairauksista, kun taas kehittyneissä maissa kuolinsyyt johtuvat usein elintavoista (ibid.). Turvallisuus terveydestä puhuttaessa on ilmeistä, se tarkoittaa ihmisen mahdollisuuksia pysyä terveenä. Kehittyneille ja kehittyville valtioille yhteistä on, että terveysriskit ovat suurimpia kaikista köyhimmille. Kehittyvissä valtioissa terveysriskit ovat suurimpia myös naisille sen vuoksi, että raskaudet ja synnytykset johtavat monien naisten kuolemaan tai syntyvän lapsen kuolemaan (ma, 28). Raskauteen, synnytykseen ja lapsikuolleisuuteen liittyvässä terveydessä ja turvallisuudessa Suomi on maailman kärkimaita (Unicef Suomi 2011, 79). Ympäristöturvallisuus taas viittaa nimensä mukaisesti ympäristön turvallisuuteen, eli esimerkiksi siihen, että ihmisillä on puhdasta vettä saatavilla ja vastaavasti ilma ja luonto eivät ole saastuneita (UNDP 1994, 29). Ympäristöstä tulevat riskit voivat olla pitkäkestoisia (esimerkiksi kuivuus ja saasteet haittaavat maanviljelyä ja ihmisten terveyttä) tai yhtäkkiä (kuten esimerkiksi ydinvoimalaonnettomuus). Ympäristöön liittyviin ongelmiin liittyy myös väestönkasvu (joka taas liittyy vahvasti siirtolaisuuteen) ja esimerkiksi metsien hakkuut. Henkilökohtainen turvallisuus on ihmisen turvallisuutta fyysiseltä väkivallalta (ma, 30). Näitä turvallisuusuhrin uhkia voivat aiheuttaa oma valtio, toinen valtio (sota), muiden yksilöiden ja ryhmien aiheuttamat uhat, naisiin kohdistuvat uhat (raiskaus ja väkivalta kotona), lapsiin kohdistuvat turvallisuusuhat (lasten hyväksikäyttö) ja ihmisen itselleen aiheuttamat uhat (esimerkiksi itsemurha ja huumeiden käyttö) (ibid.). Yhteisön turvallisuus perustuu ajatukseen, että yksilö saa turvaa yhteisöstään, oli se sitten perhe, järjestö, etninen ryhmä tai mikä tahansa muu ryhmä, joka tarjoaa kulttuurista identiteettiä ja jakaa yksilön arvomaailmaa (ma, 31). Etniseen ryhmään kuulumiseen liittyy myös riskejä, sillä monet maailman konflikteista liittyvät eri etnisten ryhmien välisiin yhteenottoihin. Tällöin oma ryhmä tarjoaa toisaalta identiteetin turvaa, mutta voi johtaa perustavanlaatuisiin turvallisuusuhrin. Vaino etnisyyden takia liittyy myös pakolaissopimuksen määritelmään pakolaisesta, joten sen voi nähdä tuottavan turvaa siinä mielessä, että yksilö saattaa olla oikeutettu pakolaisstatukseen. Poliittinen turvallisuus on laaja käsite ja tarkoittaa sitä, että ihminen pystyy nauttimaan ihmisoikeuksistaan (UNDP 1994, 33).

Inhimillisen turvallisuuden käsite perustuu yksilön suvereniteettiin, sekä hänen oikeuteensa elää kunniallista elämää. Inhimillinen turvallisuus on universaali, ihmislähtöinen tapa ajatella turvallisuutta, joka on yhteistä kaikille ihmisille kaikkialla maailmassa, sillä uhat inhimilliselle turvallisuudelle eivät pysy kansallisten rajojen sisäpuolella (Smith 2005, 52). Inhimillinen turvallisuus on käsitteenä limittäinen ihmisoikeuksien ja inhimillisen kehityksen kanssa ja näitä termejä on vaikea erottaa toisistaan ja tämä limittäisyys ja termin laajuus on myös ongelmallista: inhimillisen turvallisuuden huono puoli on sen heikko operationaalisuus merkityksellisellä tavalla (Betts 2009, 69).

Kriittinen turvallisuustutkimus on lähes synonyymi inhimilliselle turvallisuudelle. Ne molemmat siirtyvät turvallisuuskäsityksessä valtiosta yksilöön ja laajentavat turvallisuushkia koskemaan myös muita kuin aseellisia uhkia. Myös kriittinen turvallisuustutkimus ohjaa turvallisuutta yksilön suuntaan: turvallisuus on tila, josta yksilöt nauttivat, mutta yksilöt ovat myös uhkien määrittelyn keskiössä (Krause ja Williams 1997, 43). Suurin ero käsitteiden välillä on se, että kriittinen turvallisuustutkimus nousi akatemiassa kritiikistä realistiselle turvallisuustutkimukselle ja turvallisuuskäsitykselle, ja sen pyrkimyksenä on ollut korostaa niitä seurauksia, joita valtiokeskeisestä turvallisuuskäsityksestä syntyy (Betts 2009, 69). Kriittinen turvallisuustutkimus, sen nousu ja muotoutuminen kohtalaisen koherentiksi ja selkeäksi projektiksi, on selvästi kylmän sodan jälkeinen ilmiö (Alker 2005, 190).

Perinteinen turvallisuustutkimus on saanut alkunsa realistisen koulukunnan piiristä, jossa kansallisvaltio on kansainvälisellä tasolla tärkein toimija. Kansallisvaltiot tämän näkökulman mukaan myös maksimoivat omien kansalaistensa hyvinvoinnin kansallista turvallisuutta ylläpitämällä, ja suurimpana uhkana niin kansalliselle kuin kansalaisten turvallisuudelle nähdään muiden valtioiden aseellinen hyökkäys (Betts 2009, 61). Neorealistisen käsityksen mukaan turvallisuus tarkoittaaakin samaa kuin kansalaisuus ja turvallisuus tulee kansalaisena olemisesta ja turvattomuus taas muiden maiden kansalaisilta (Krause ja Williams 1997, 43). Perinteinen turvallisuustutkimus on kiinnostunut siitä, miten valtiot toimivat toistensa kanssa, ei siitä miten valtiot kohtelevat omia kansalaisiaan, mikä taas on kriittisen turvallisuustutkimuksen ydin (Linklater 2005, 118). Kriittinen turvallisuustutkimus pyrkii haastamaan perinteistä turvallisuustutkimusta ja ehdottaa, että poliittinen realismi on pikemminkin osa turvallisuusongelmaa kuin vastaus siihen (Booth 2005, 2-3). Kriittisen turvallisuustutkimuksen painotus yksilöön johtuu esimerkiksi siitä, että monissa paikoissa valtio ei turvaa yksilön turvallisuutta, vaan on itse asiassa suurin turvallisuushka asukkailleen ja tällöin

kansalaisuudesta tuleekin turvattomuuden lähde, kun valtio voi esimerkiksi käyttää turvallisuusjoukkojaan poliittista oppositiota vastaan (Krause ja Williams 1997, 44-45). Kriittinen turvallisuustutkimus haluaa levittää turvallisuuden käsitettä. Tämä tarkoittaa sitä, että turvallisuutta tutkitaan myös militarististen mallien ulkopuolella. Tämä ei tarkoita sitä, että kriittinen turvallisuustutkimus yrittäisi tehdä jokaisesta poliittisesta ongelmasta turvallisuuskysymyksen, vaan yrittää kääntää jokaisen turvallisuuskysymyksen myös poliittiseksi kysymykseksi (Booth 2005, 14).

Kuten muissakin kansainvälisen politiikan tieteenalan kriittisissä suuntauksissa, myös kriittinen turvallisuustutkimus haluaa antaa äänen niille ihmisille, jotka eivät yleensä tule kuulluiksi. Siten se sopii erinomaisesti tutkimukseen lapsista. Poliittisen realismin kannalta katsottu turvallisuuskäsitys unohtaa myös monta muuta haavoittuvaa ryhmää kuten naiset, etniset vähemmistöt ja taloudellisesti heikossa asemassa olevat (Booth 2005, 7). Perinteinen turvallisuustutkimus oli peräisin anglo-amerikkalaisesta, militarisoidusta, maskuliinisesta, positivistisesta ja realistisesta ajattelutavasta, ja kriittisen turvallisuustutkimuksen periaate on haastaa tästä maailmankuvasta lähtenyt tutkimusta (mt, 13). Yksilöihin painottamisen voi nähdä myös globaalilta kannalta: yksilöillä on globaaleja yhteisiä huolia ja uhkia (Krause ja Williams 1997, 45).

Kriittisen turvallisuustutkimuksen näkökulmasta turvallisuus tarkoittaa yksilölle sitä, että hän tuntee olonsa vapaaksi uhista ja vaaroista. Vaikka biologisesti turvallisuus on melko yksiselitteinen käsite (ihminen tarvitsee ruokaa, vettä, suojaa, turvaa vaaroista jne.), ovat poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset aspektit kontekstuaalisia ja teoreettisia (Booth 2005, 13). Kriittisen turvallisuustutkimuksen mukaan turvallisuus voidaan ymmärtää arvona, joka määrittelee ihmisten elämää ja heidän mahdollisuuksiaan voimakkaasti. Kriittisen turvallisuustutkimuksen mukaan turvallisuus ei ole vain synonyymi selviytymiselle, sillä ihmiset voivat selviytyä olematta turvassa (esimerkiksi pakolaiset pakolaisleireillä), vaan turvallisuus on enemmän kuin vain eläimellistä selviytymistä, se on selviytyminen plus jotain muuta, tämän muun ollen mahdollisuus käyttää inhimillisiä mahdollisuuksia ja voimavaroja (Booth 2005, 22). Turvallisuus ei myöskään tarkoita sitä, etteivätkö ihmiset kokisi elämässään lainkaan vaaroja. Ero tulee siinä, että ihmiset valitsevat itse tekevänsä jotain sellaista, mistä aiheutuu heille vaaraa. Esimerkiksi yksilö voi harrastaa extreme-urheilua tai vahvempi valtio voi valloittaa heikomman, mutta silloin kyse ei kuitenkaan ole selviytymisestä, vaan ihmiset ja kyseiset valtiot tekevät itse valinnan näistä vaaroista. Turvallisuus tarkoittaaakin tietystä lähtökohdasta vapautta valita,

vapautta valita myös vaaroja, sillä esimerkiksi extreme-urheilua voivat harrastaa ainoastaan ihmiset, joilla on siihen tarpeeksi aikaa, koulutusta ja resursseja (ibid.).

Kriittisessä turvallisuustutkimuksessa on kaksi keskeistä koulukuntaa: Kööpenhaminan koulukunta ja walesiläinen koulukunta. Kööpenhaminan koulukunnan keskeisimmät toimijat ovat olleet Barry Buzan ja Ole Waever. Buzanin lähtökohta turvallisuuteen oli nostaa esiin viisi turvallisuuden eri sektoria aikaisemman yhden, eli valtiollisen turvallisuuden sijaan. Näitä sektoreita ovat sotilaallinen, poliittinen, taloudellinen, yhteiskunnallinen ja ympäristön turvallisuus. Kööpenhaminan koulukunnan ytimessä on valtion rooli realismia mukaillen, valtio on päätoimija kansainvälisellä kentällä ja turvattomuuden lievittämisessä. Ole Waever on toinen Kööpenhaminan koulukunnan merkittävistä toimijoista, joka on keskittynyt erityisesti turvallistamisen käsitteeseen ja siihen, että turvallisuudessa tärkeää on se puheteko, jolla jokin asia tehdään turvallisuuskysymykseksi. (Buzan et. al 1998.)

Toinen kriittisen turvallisuustutkimuksen keskeinen koulukunta on walesiläinen koulukunta, jonka johtohahmoja ovat Ken Booth sekä Rychard Wyn Jones, jotka nostivat 1990-luvun alussa emansipaation käsitteen keskeiseksi turvallisuuden kannalta. Booth määrittelee emansipaation teoriaksi ja käytännöksi ihmiskunnasta, jonka tarkoituksena on vapauttaa ihmiset, yksilöinä ja yhteisinä, rakenteellisesta sorrosta. Yhteisö ja turvallisuus ovat termin ohjaavia periaatteita, ja universaalin ihmisoikeuskulttuurin syntyminen on keskeistä emansipatoriselle politiikalle (Booth 2005, 181). Turvallisuus kansainvälisen politiikan saralla on poliittinen käsite ja sen ymmärtäminen riippuu täysin siitä keneltä kysytään. Kriittinen teoria on sitoutunut ymmärtämään tätä dynamiikkaa muuttaakseen ja parantaakseen yhteiskuntaa, kritisoiden asioiden nykyistä tilaa (Wyn Jones 1999, 28).

Siirtolaisia voitaisiin hyvin tutkia turvallistamisen kannalta, sillä pakolaiskriisissä media, kansalaisjärjestöt ja valtionhallinto, kuten myös yksityiset kansalaiset, loivat omia tarinoitaan pakolaisuudesta. Vuoden 2015 pakolaistilanteessa on tärkeää huomioida ne termit, joita sen kuvaamiseksi on käytetty, jotka myös ovat olleet osa poliittisten päätösten perustelua. Tässä tutkielmassa lähtökohtana on ihmisoikeusnäkökulma ja erityisen haavoittuvaisen ryhmän tutkimus. Ehkä emansipaatio ei tämän kysymyksenasettelun kohdalla ole keskeistä, kuten walesiläisen koulukunnan piirissä, mutta tutkielma silti pyrkii tuomaan esiin haavoittuvaisen ihmisryhmän tilanteen, joka ei ole tekemässä poliittisia päätöksiä tai kannanottoja lehtien palstoilla, eikä siten tule julkisessa keskustelussa usein kuulluksi.

3.2. Pakolaisuus ja turvallisuus

Toisin kuin muut siirtolaisuuden muodot, pakolaisuus on selkeästi vuoden 1951 pakolaissopimuksessa (pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968) määritelty kansainvälisen oikeuden normi. Kuitenkin 1900-luvun loppupuolella todettiin yleisemmin, että ihmiset voivat olla pakolaisuuden kaltaisissa tilanteissa muista kuin pakolaissopimuksen määrittelemistä syistä (Betts 2009, 7). Pakolaisen määritelmä onkin aikansa tuote, eikä kata monia syitä, jotka saavat ihmiset pakenemaan kotiseuduiltaan. Pakolaissopimuksen määritelmä ei kata edes sotaa, mikä luonnollisesti asettaa ihmiset hengenvaaraan kotimaassaan. Pakolaissopimus ja sen määrittämät normit ovat kuitenkin yhä vallalla, ja esimerkiksi yritykset sopia uusia sopimuksia siirtolaisten asemasta eivät ole saaneet yhtä laajaa kannatusta kuin alkuperäinen pakolaissopimus (kansainvälisen yleissopimuksen siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista on käytännössä ratifioinut vain siirtolaisten lähtömaat, eivät vastaanottomaat, joten sillä ei juurikaan ole vaikutusta siirtolaiskysymykseen). Tähän on reaalipoliittinen syy, sillä pakolaissopimusta mukaellessaan sopimusvaltiot ovat oikeutettuja melko kapeaan pakolaisen määritelmään ja tiukkaan maahanmuuttopolitiikkaan. Pakolaissopimusta laajemman suojan antaminen siirtolaisille on sopimusmaista riippuvaista. Esimerkiksi ennen 16.5.2016 Suomi pystyi myöntämään turvapaikanhakijalle humanitaarista suojelua, jos turvapaikan tai toissijaisen suojelun edellytykset eivät täyttyneet, mutta 16.5.2016 tuo kansainvälisen suojelun tyyppi poistui ulkomaalaislain muutoksen myötä (Maahanmuuttovirasto 2017c).

Vaikka pakolaisuus ei olekaan uusi asia maailmanhistoriassa, 1970-luvun loppuun asti läntisissä teollisuusmaissa ”pakolainen” tarkoitti lähinnä itäeurooppalaista, joka pakeni länteen poliittisista syistä, ja vasta Vietnamin sota osoitti lännelle pakolaisuuden suuruuden, joka aiheutti monenlaisia reaktioita: toisaalta tietoisuus lisääntyi ja avustusten sekä vapaaehtoisten toimijoiden määrä lisääntyi, toisaalta pakolaisten vastaanottaminen tiukentui jokaisen pakolaisaallon myötä (Rogge 1987, 7). Ensimmäiset neljä vuosikymmentä pakolaissopimuksen voimaan astumisen jälkeen pakolaiset pakenivat kommunistisista valtioista ja siksi olivat avoimin sylin vastaanotettuja länsimaihin (Durieux et al. 2004, 9). Kylmän sodan päättymisen jälkeen tämä pakolaisten vastaanottamisen strateginen puoli katosi, ja samanaikaisesti pakolaisten määrä lisääntyi sekä etninen alkuperä muuttui vahvasti, mikä johtui konflikteista ja ihmisten joukkopaosta, mutta myös parantuneesta kulkemisesta, lisääntyneistä ylijäämäisistä sosiaalisista kontakteista sekä ihmissalakuljettajien verkon lisääntymisestä (ma, 9). Yksi 1900-luvun

määrittävistä tekijöistä onkin ollut maiden siirtyminen kohti siirtolaisuuden kontrollointia, ja sen rajoittamista, kuka on oikeutettu pakolaisen erityiseen statukseen (Newman et al. 2003, 4).

1990-luvulla valtioiden sisäiset konfliktit ja humanitaariset kriisit Irakissa, Somaliassa, Bosniassa ja Ruandassa nousivat kansainväliseen tietoisuuteen, eikä uhkien enää ajateltu olevan vain muista valtioista johtuvia, vaan myös sisäisten konfliktien, köyhyyden ja epätasa-arvon, tautien, ilmastonmuutoksen ja luonnonkatastrofien aiheuttamia uhkia, joiden nähtiin olevan uhkia ihmisille ja kansoille, ei niinkään valtioille (Betts 2009, 66). Nyt globalisaatio mahdollistaa siirtolaisuuden ja pakolaisuuden eri muotoja, sillä ihmisillä on enemmän tietoa kaukana olevista maista ja ihmisten liikkumiseen liittyy usein ihmissalakuljetus, jonka tarkoituksena on välttää perinteiset rajakontrollit, sillä monissa maissa turvapaikkojen määrä on pienentynyt ja rajakontrollit ovat tiukentuneet (Gammeltoft-Hansen 2011, 14-15). Pakolaissopimuksessa luodun käännättämättömyyden periaatteen vuoksi maat tekevät enenevissä määrin pakolaiskontrollia maidensa rajojen ulkopuolella (esimerkiksi lentokentillä tai etsimällä venepakolaisia merillä ennen rantautumista) sekä tiukentamalla viisumisäädöksiä, joilla pyritään estämään, ettei pakolainen alkujaankaan saavu maahan, ja näin käännättämättömyyden periaate voidaan välttää (mt, 28).

Pakolaisten usein sanotaan olevan elävä esimerkki ihmisoikeusloukkauksista. Kuitenkin pakolaisuus on muutakin kuin vain kysymys ihmisoikeuksista, pakolaisuus on myös tärkeä osa kansainvälistä politiikkaa ja sen keskeisintä ydintä, eli sotaa ja konflikteja, sillä pakolaiset ovat usein sotien vuoksi kodeistansa paenneita ihmisiä. Lisäksi esimerkiksi ympäristötrendit globaalilla tasolla voivat aiheuttaa siirtolaisuutta, kansainvälinen kysyntä timanteista lisää konflikteja ja monikansalliset yritykset voivat aloittaa projekteja, jotka pakottavat ihmiset muutamaankodeistaan, eli toisin sanoen, jotta voisi ymmärtää pakolaisuutta ja siirtolaisuutta, ei ole riittävää katsoa vain mitä maan sisällä tapahtuu, vaan globaalien trendien tutkiminen on tärkeää (Betts et al. 2011, 13). Ihmiset pakolaisina tai maanpaossa voivat olla myös tärkeässä osassa lähtömaan oppositioliikkeissä (mt, 13). Pakolaiset ovat toimijoita, joilla on merkitystä niin lähtömaan tilanteelle kuin globaalille turvallisuustilanteelle, niin rauhanrakennuksen kuin konfliktien leviämisen kannalta, sillä pakolaisten liikkeet voivat tehdä konflikteista alueellisen, kun jännitteet siirtyvät heidän mukanaan maasta toiseen (mt, 262). Viime vuosien keskustelussa keskiöön on noussut siirtolaisuuden ja terrorismin yhteys ja valtiot haluavat rajoittaa siirtolaisvirtoja kansalliseen turvallisuuteen vedoten. Esimerkiksi pakolaisleirit voivat toimia

kapinallisten tukikohtana ja ovat potentiaalisia radikalisaation ja terrorismin syntypaikkoja (mt, 16-19).

Pakolainen ”syntyy” kun se suvereeni valtio, jonka alueelta ihminen on, ei pysty turvaamaan hänen oikeuksiaan. Pakolaisuus muodostetaan suhteessa kansalliseen suvereniteettiin ja turvapaikan tarjoavan maan kannalta pakolaisten oikeudet ovat poikkeus valtioiden oikeuteen päättää kuka voi tulla ja jäädä maan alueelle (Gammeltoft-Hansen 2011, 12-13). Pakolaisoikeus onkin kansallisen suvereniteetin ja kansainvälisen yhteistyön yhdentymä. Pakolaiskysymys on myös poliittinen kysymys. Mailla on velvollisuus suojella pakolaisia omalla alueellaan, mutta niillä ei ole laillista velvollisuutta suojella pakolaisia toisen maan alueella. Suurin osa pohjoisen valtioista onkin pitkään voinut melko vapaasti päättää omasta osallisuudestaan pakolaiskysymykseen. Vuoden 2015 pakolaiskriisi toi pakolaiskysymyksen aivan uudella tavalla esimerkiksi Suomeen. Tämän pakolaisaallon myötä myös Suomen turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikkaa kiristettiin.

Perinteisesti suuri osa siirtolaisuutta ja turvallisuutta yhdistävästä tutkimuksesta ottaa elementtejä perinteisestä turvallisuustutkimuksesta. Valtio on yhä siirtolaisuustutkimuksessa tärkeässä osassa, sillä koko siirtolaisuuden perustana on maan rajojen ylittäminen ja toiseen valtioon saapuminen. Siirtolaisuus nähdään usein turvallisuushkana valtiolle (Betts 2009, 62). Sitä on kuvattu yhdeksi suurimmista uhista turvallisuudelle, rauhalle ja valtioiden suvereniteetille kylmän sodan jälkeisenä aikana (Bariagaber 2006, 3). Pakolaiskysymys liittyy vahvasti valtioihin. Kriittisen turvallisuustutkimuksen kannattajat ovat haastaneet realistien ajatuksen siitä, että valtio on turvallisuuden ylläpitäjä, sillä vaikka valtiot ovat usein inhimillisen turvallisuuden ylläpitäjiä, ne voivat yhtä lailla olla uhka samalle turvallisuudelle (Linklater 2005, 114). Turvallisuudella ja turvattomuudella on paljon tekemistä sen kanssa keitä me olemme (tai keneksi meidät nähdään), sekä sen kanssa missä elämme tai mikä valtio tunnustaa meidät kansalaisikseen (Pettman 2005, 159). Inhimillisen turvallisuuden mukaan valtion turvallisuus ei aina tarkoita yksilön turvallisuutta ja yksilöitä pitää suojella myös valtiosysteemin ulkopuolella, missä pakolaiset ovat (Betts 2009, 68). Pakolaiset pakenevat turvattomuutta ja siksi ilmaisevat yleensä toiveensa voidakseen aloittaa uusi elämä toisessa valtiossa, joka on vapaa tuhosta ja väkivallasta, jota he ovat lähtömaassaan paenneet. Sisäänpääsy toiseen yhteisöön ja toiseen valtioon on usein helpoin ratkaisu heidän välittömään turvattomuuden ongelmaansa. Uuteen maahan pääsy voikin helpottaa kaikista kiireellisimpiä tarpeita, mutta ei välttämättä lopeta kaikkea turvattomuutta. Erilaiset uhkaukset, väkivalta ja syrjintä sekä heikot mahdollisuudet

päästä elämässä eteenpäin ovat joitain niistä vaikeuksista, joita pakolaiset saattavat kokea uudessa maassa, ja vaikka uuteen maahan pääsy voi lopettaa välittömät uhat heidän turvallisuudelleen, pelkkä oleskelulupa voi kuitenkin tarkoittaa sitä, että yksi turvattomuuden muoto vain vaihdetaan toiseen (Linklater 2005, 113).

3.3. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ja turvallisuus

Ilman huoltajaa uuteen maahan saapuvat pakolaislapset ja -nuoret ovat erityisen haavoittuvainen ryhmä pakolaisten joukossa. Nämä lapset on usein lähetetty turvaan sodan ja vainon keskeltä tai he ovat joutuneet eroon vanhemmistaan jo kotimaassaan tai pakomatkan aikana (Helander et al. 2002, 25). Heillä saattaa olla takanaan monia sotaan, väkivaltaan ja menetyksiin liittyviä kokemuksia (ibid.). Kun pakolaislapset saapuvat uuteen maahan ilman huoltajaa, ovat he täysin riippuvaisia maan sosiaalitoimesta ja lastensuojelusta (Björklund 2015, 12). He ovat menettäneet tutun elinympäristönsä sekä vanhempiensa ja perheensä tuen, joiden tilalle on tullut vieraita ihmisiä, vieras kulttuuri ja kieli (Helander et al. 2002, 13). Useimmissa tapauksissa vanhemmat ovat lähettäneet lapsensa pois sodan runtelemasta kotimaasta, koska lapselle halutaan antaa tulevaisuus vakaassa maassa. Sen tähden jotkut uuteen maahan saapuneista lapsista ja nuorista kokevat myös syyllisyyttä siitä, että ovat itse turvassa ja muu perhe ei (Helander et al. 2002, 26). Ilman huoltajaa saapuneet pojat ovat yleensä enemmistö alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden joukossa, koska he saattavat olla kotimaassaan suuremmassa vaarassa kuin tytöt, ja tietyissä kulttuureissa vanhemmat myös arvostavat poikia enemmän, minkä vuoksi heidät lähetetään turvaan useammin (mt, 33).

Alaikäiset turvapaikanhakijat putoavat kahteen kategoriaan olleessaan sekä lapsia että turvapaikanhakijoita. Käsitykset turvapaikanhakijasta ja lapsesta ovat hyvin erilaiset. Termillä turvapaikanhakija on negatiivinen kaiku, kun taas lapsuus on jotain lähes pyhää ja viatonta. Turvapaikanhakijan tai maahanmuuttajan identiteetti on valtion kuulumisen ja kuulumattomuuden välillä, kun taas lapsen identiteetti on lapsen haavoittuvaisuuden ja oikeuksien diskurssin tuotos, ja alaikäisen yksintulleiden turvapaikanhakijan kohdalla nämä kaksi käsitystä kilpailevat (Björklund 2015, 12). Alaikäinen yksintuleva turvapaikanhakija on haavoittuvaisessa asemassa ikänsä takia ja siksi, että häneltä puuttuu perheen turva. Kuitenkin alaikäiset ovat usein vahvoja ja helposti sopeutuvia yksilöitä samaisen ikänsä takia ja esimerkiksi

kielen nopea oppiminen luo turvaa, joka monelta vanhemmalta maahanmuuttajalta saattaa puuttua.

Alaikäinen turvapaikanhakija on usein ikänsä vuoksi turvatummassa asemassa kuin aikuiset turvapaikanhakijat. Suurin osa alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevista käytänteistä kuitenkin loppuu heti hänen saavutettuaan täysi-ikäisyyden rajan. Joissain maissa 18 vuoden täyttyminen saattaa muuttaa oleskeluluvan statusta ja yleisesti alaikäiset turvapaikanhakijat menettävät erityiset edut ja oikeudet, joita heillä oli alaikäisinä, esimerkiksi perheen yhdistäminen vaikeutuu (Björklund 2015, 12). Näiden etuuksien takia nuoren maahanmuuttajan intresseihin kuuluu määrittellä itsensä alaikäiseksi, myös valheellisesti. Siitä syystä viranomaiset tekevät ikäarviointia, johon usein kuuluu röntgen ja hammastarkistus iän määrittämiseksi (Maahanmuuttovirasto 2017b). Vaikka biologista ikää on mahdotonta saada tarkalleen selville, ikäarviointia käytetään pohjana resurssien jakamiselle, jotta lapsen parhaan edun mukaisesti alaikäiset saisivat tarvitsemansa tuen (Björklund 2015, 15).

Siirtolaisuudesta puhuttaessa terrorismin uhka on läsnä myös alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla. Syyskuun 2001 terrori-iskut muuttivat kansainvälistä turvallisuuskeskustelua ja viime vuosina iskuja on ollut monissa Euroopan suurkaupungeissa sekä hiljattain meillä Suomessa. Myös estettyjä terrori-iskuja on ollut lukuisia, esimerkiksi tänä vuonna Ranskassa on estetty ainakin 12 iskua (HS 13.9.2017). Terrorismi on usein yksittäisten ihmisten aikaansaamaa tuhoa. Esimerkiksi Nizzassa 14.7.2016 yksi mies tappoi 85 ihmistä ajaessaan pakettiautolla väkijoukkoon (HS 5.8.2016). Uhreiksi joutuivat tavalliset kansalaiset ja turistit. Sodankäynti maailmassa on monin tavoin muuttunut ja valtioiden välisistä rintamasodista on siirrytty helposti liikkuvien yksilöiden ja sissijoukkojen tekemiin iskuihin, poliittisiin ja etnisiin jännitteisiin, uusiin sotiin, joista Mary Kaldor kirjoitti jo lähes kaksikymmentä vuotta sitten (Kaldor 1999). Euroopan iskujen tekijät ovat lähes poikkeuksetta olleet islaminuskoisia siirtolaisia tai siirtolaisten jälkeläisiä (Yle Uutiset 4.6.2017). Terrorismin pelko on yksi syy, miksi maahanmuuttokysymyksistä on tullut suuria poliittisia kysymyksiä, joissa näkee kriittisen turvallisuustutkimuksen mukaista turvallistamista. Alaikäiset turvapaikanhakijat liittyvät terrorismiin vahvasti myös siksi, että Euroopassa on todettu, että alaikäisiä yritetään rekrytoida mukaan äärijärjestöjen toimintaan. Esimerkiksi terroristijärjestö ISIS:in on sanottu rekrytoivan erityisesti alaikäisiä turvapaikanhakijoita, myös Suomessa (Yle Uutiset 17.6.2015).

Turvapaikanhakijoissa ja myös yksintulevissa alaikäisissä turvapaikanhakijoissa yhdistyvät monet turvallisuuskysymykset. Toisaalta kyse on yksilön henkilökohtaisesta turvallisuudesta ja siitä, selviääkö hän edes hengissä matkalla lähtömaastaan. Toisaalta turvallisuus liittyy turvapaikkakysymyksiin ja siihen, saako yksilö kansainvälistä suojelua vai ei, mikä määrittää voimakkaasti hänen tulevaisuuttaan. Lisäksi kyseessä on valtion turvallisuus, sillä nuoret maahanmuuttajat nähdään myös potentiaalisina levottomuuksien ja konfliktien edistäjinä, esimerkiksi mahdollisina terroristeina. Inhimillisen turvallisuuden seitsemän elementin voi nähdä olevan usein riippuvaista valtion kehityksestä. Rikkaat valtiot pystyvät usein turvaamaan kansalaistensa ruokaturvallisuuden, terveysturvallisuuden ja taloudellisen turvallisuuden melko kattavasti ja rauhallisissa kehittyneissä valtioissa kuten Suomessa myös muiden turvallisuuden elementtien voisi ennakoida toteutuvan kohtalaisen hyvin. Pakolaiset siis olemassaolollaan turvallisuudestakin puhuttaessa kulkevat hyvin erilaisten alueiden halki, tulevat usein valtioista, joissa ihmisten kuolleisuus esimerkiksi on suurta, ruokaturvallisuus heikkoa ja taloudelliset mahdollisuudet vähäisiä, Suomeen, jossa ihmisten perusoikeuksista pyritään pitämään huolta.

4. PAKOLAISLAPSEN ASEMAA MÄÄRITTÄVÄT KANSAINVÄLISET LÄHTÖKOHDAT

Kansainvälinen oikeus on normatiivinen osa kansainvälistä yhteisöä, yhteisöä, joka on melko hajanainen poliittis-taloudellis-kulttuurinen kokonaisuus, jolla ei ole tehokasta hallitusvaltaa, vaan joka perustuu kansainvälisen oikeuden luomaan itsenäisten valtioiden järjestelmään (Hannikainen 2014, 9). Kansainvälinen oikeus on moninainen joukko ikivanhoja tapoja, rauhanomaisia sääntöjä, monimutkaisia sopimuksia, tuomioistuinratkaisujen tulkintaa, kansainvälisten järjestöjen käytäntöjä sekä ennen kaikkea tunnustettuja reunaehtoja valtioiden oman edun tavoittelulle ja vallankäytölle sekä sääntöjä ja periaatteita, joiden nojalla voidaan punnita sitä, toimitaanko kussakin tilanteessa sallituissa ja hyväksytyissä rajoissa (mt, 10).

Politiikka, turvallisuus ja oikeus linkittyvät vahvasti yhteen ja kansainvälisen oikeuden normeja luodaan poliittisissa prosesseissa. Esimerkiksi päätöslauselmaneuvoittelut YK:ssa ovat varsinaista kädenvääntöä ja kaupantekoa pilkun paikasta. Kun yhdelle sopimusosapuolelle annetaan myönnytys tietyissä sanakäänteissä, odotetaan vastavuoroisuutta jossain toisessa. Huonoimmassa

tapauksessa sääntöjen luominen kariutuu poliittisiin erimielisyyksiin, tai tuloksena on matalan velvoittavuustason normeja (Hannikainen 2014, 23). Sitoutuneiden valtioiden määrät myös vaihtelevat eri sopimuksissa. Esimerkiksi pakolaissopimuksen ja sen lisäpöytäkirjan on ratifioinut 142 maata, lapsen oikeuksien sopimuksessa taas 196 (United Nations Treaty Collection 2017). Sopimuksen ratifioiminen tarkoittaa ratkaisevaa, täyttä sitoutumista sopimuksen kunnioittamiseen ja kansallisten lakien muokkaamiseen sopimuksen mukaisiksi (Hannikainen 2014, 52).

YK:n yleiskokouksen julistukset on tarkoitettu erityisen merkittäviksi päätöslauselmiksi, vaikka muodollisesti nekin ovat suositusluontoisia (Hannikainen 2014, 61). Esimerkki tällaisista julistuksista on ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus vuodelta 1948. YK:n peruskirja ja ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus loivat pohjan viimeisen vuosisadan aikana kehittyneelle ihmisoikeusjärjestelmälle, joihin yleissopimus pakolaisten oikeuksista ja yleissopimus lasten oikeuksista kuuluvat. Jo YK:n peruskirja tuo esiin ihmisoikeuksien käsitteen, toisin kuin edeltäjänsä Kansainliitto, vaikka YK:n peruskirja käsitteleeekin suurilta osin valtioiden välisiä suhteita ja kansainvälistä rauhaa (Simons 1994, 228). Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa keskustelu yksilön oikeuksista saa jatkoa, mutta huomattavaa on, että ihmisoikeudet ovat olleet vakiintunut osa kansainvälistä politiikkaa siis vasta noin puoli vuosisataa (Donnelly 2008, 76). Ihmisoikeuksien idea, eli se, että ne kuuluvat jokaiselle ihmiselle hänen ihmisyytensä takia, on vallankumouksellista, sillä se haastaa perinteisen valtiokeskeisen mallin universaaliudellaan (Falk et al. 2008, 17).

Kansainväliset sopimukset ovat käytännössä tärkein kansainvälisen oikeuden ensisijainen lähde (Hannikainen 2014, 52). Nykyinen ihmisoikeusjärjestelmä on muotoutunut sopimus kerrallaan. 1960-luvulla kansainvälisen yhteisön huomion keskipisteenä oli siirtomaiden kansojen vapautuminen, 1966 saatiin valmiiksi YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (KP-sopimus) sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus (TSS-sopimus) ja näiden myötä ihmisoikeudet ovat nousseet viime vuosikymmeninä yhdeksi kansainvälisen oikeuden sääntelyn keskeiseksi alaksi (mt, 114). Sekä lapsiin että pakolaisiin kohdistuvat sopimukset ovat määrättyä ryhmää suojelevia sopimuksia. Muita vastaavanlaisia tiettyä ryhmää suojelevia sopimuksia ovat esimerkiksi naisia, vähemmistöjä, alkuperäiskansoja, valtiottomia ja vammaisia henkilöitä koskevat sopimukset. Se, että jostain ryhmästä tehdään oma sopimuksensa, kertoo ryhmän haavoittuvaisuudesta. Monesti yksilö saattaa kuulua useampaan näistä haavoittuvaisista ryhmistä. Ihmisoikeudet ovat

määritelmällisesti kansainvälisiä, koska ne periaatteessa koskevat kaikkia ihmisiä kaikkialla maailmassa, mutta todellisuudessa oikeuksien ja yksilön todellisuuden välillä on usein iso aukko (Falk et al. 2008, 11-12).

Ensimmäistä kertaa lapsi esiintyi kansainvälisessä politiikassa vuonna 1924 Kansainliiton ajalla, jolloin Geneven lapsen oikeuksien julistus julkaistiin. YK:n lapsen oikeuksien julistus taas hyväksyttiin 20.11.1959. Julistus on yleisluontoinen, eikä sido valtioita oikeudellisesti, mutta oli vaikuttamassa voimakkaasti lasten oikeuksien nousuun kansainväliselle ja kansallisille agendoille (Hakalehto-Wainio 2013, 134). UNICEF (The United Nations Children's Fund) perustettiin vuonna 1946 ja sen tehtäviksi muotoutui nälänhädän, sairauksien ja lukutaidottomuuden parissa työskentely, katastrofiapu sekä pitkäkestoisemmat ohjelmat, jotka vaikuttivat miljooniin lapsiin ympäri maailman (Simons 1994, 72). Itse lapsen oikeuksien sopimus ratifioitiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989. Lapsen oikeuksien sopimus määrittää oikeudet myös pakolaislapsille. Sopimuksen 22 artiklassa puhutaan erikseen pakolais- ja turvapaikanhakijalapsista. Sen mukaan pakolaislapselle tai turvapaikkaa hakevalle lapselle on taattava erityissuojelu. Nykymuotoinen pakolaisten suojelujärjestelmä kehitettiin toisen maailmansodan jälkeen, ja sen keskeisiä elementtejä ovat vuonna 1950 perustettu YK:n pakolaisjärjestö UNHCR ja vuonna 1951 hyväksytty YK:n pakolaissopimus (Nykänen 2013, 191). Pakolaissopimuksen lähtökohta on, että maa ei pysty turvaamaan kansalaistensa turvallisuutta, joten ihmisistä tulee pakolaisia, jotka kaipaavat toisen maan suojelua. Minkäänlaisia velvollisuuksia ei kuitenkaan aseteta lähtömaalle (Gammeltoft-Hansen 2011, 26).

Kansainvälinen oikeus siis perustaa vahvasti valtioihin ja niiden suvereniteettiin. Valtioiden tulisi turvata kansalaistensa oikeudet ja turvallisuus, mutta käytännössä näin ei tapahdu ja sen seurauksena syntyy esimerkiksi pakolaisuutta. Kriittisesti ajateltuna ihmisoikeuksien voikin tietyllä tapaa nähdä jonkinlaisena kunniakoodistona: ne eivät loppujen lopuksi sido valtioita, sillä niiden kontrollointi ja sanktiointi on usein heikkoa, mutta monet valtiot toteuttavat ihmisoikeuksia, koska se nähdään oikeaksi tavaksi toimia (Falk et al. 2008, 15). Huomattavaa pakolaissopimuksen kohdalla kuitenkin on, että kun se vuonna 1951 laadittiin, oikeudellisesti sitovia kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ei vielä juurikaan ollut olemassa. Sopimusta voidaankin pitää historiallisena. Toisaalta sopimus eroaa sitä seuranneista ihmisoikeuksia määrittelevistä asiakirjoista siten, että pakolaissopimuksen määräykset ovat pääasiassa pakolaisen oleskelumaahan kohdistuvia velvollisuuksia, ei yksilölle kuuluvia oikeuksia (Nykänen 2013, 204).

4.1. Pakolaissopimus

Pakolainen on määritetty vuoden 1951 pakolaissopimuksessa henkilöksi, joka ”ylittää maansa rajat, sen vuoksi, että hän pelkää joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn sosiaaliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi, ja joka ei kykene tai uskalla palata takaisin kotimaahansa” (pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968, 1 artikla). Alkuperäinen sopimus koski toisen maailmansodan myötä syntyneitä pakolaisia, mutta vuoden 1967 lisäpöytäkirja poisti tämän ajallisen määreen ja teki sopimuksesta universaalin. Pakolaissopimus tulee sovellettavaksi, kun sopimukseen liittyneen valtion alueelle tullut henkilö pyytää oleskelumaaltaan kansainvälistä suojelua, eli käytännössä turvapaikkaa (Nykänen 2013, 192). Toisin kuin muut siirtolaisuuden muodot, pakolaisen status on selkeästi määritelty kansainvälisen oikeuden normi, joka määrittää valtioiden suhtautumista turvapaikanhakijoihin (Betts 2009, 5). Pakolaissopimuksen määräyksistä ehkä kaikkein keskeisin on niin kutsuttu palautuskielto eli non-refoulement -periaate artiklassa 33 (Nykänen 2013, 205). Palautuskielto tarkoittaa periaatetta, jonka mukaan ketään ei saa palauttaa alueelle, jossa häntä uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus, vaino tai muu epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu (Maahanmuuttovirasto 2017e).

Pakolaissopimusta ennen ei juurikaan ollut oikeudellisesti sitovia kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia (Nykänen 2013, 204). Pakolaissopimus sisältää esimerkiksi syrjimiskiellon (3 artikla), jossa sopimusvaltioiden tulee soveltaa sopimusta pakolaisen rotuun, uskontoon tai alkuperämaahan katsomatta. Ihmisoikeuksien kehittymisen kannalta syrjimättömyyden periaatteen kirjoittaminen pakolaissopimukseen on merkittävää. Lisäksi keskeisiä artikloja ovat esimerkiksi uskonnonvapaus (4 artikla), jossa määrätään pakolaisille vähintään yhtä suopea kohtelu kuin omille kansalaisille uskonnonharjoittamisen vapauden ja heidän lastensa uskonnollisen kasvatuksen vapauden osalta. Sopimuksessa määrätään pakolaisille esimerkiksi yhdistymisoikeus (15 artikla) ja oikeus ansaita (17 artikla) ja harjoittaa elinkeinoa (18 artikla), siinä määrin kun yleensä ulkomaalaisille myönnetään. Pakolaissopimus siis ei rajoita merkittävästi kansallista lainsäädäntöä, vaan määrää, että pakolaisilla tulee olla samanlaiset oikeudet kuin ulkomaalaisilla muutenkin. Lisäksi sopimuksessa mainitaan ”laillisesti oleskelevat pakolaiset” (esimerkiksi artikla 26 määrää liikkumisvapauden laillisesti oleskeleville pakolaisille), mutta tämä laillisuus jää viime kädessä sopimusvaltion määriteltäväksi.

Pakolaissopimus siis sinällään määrittelee pakolaisen aseman, mutta jättää paljon valtioiden itse määriteltäväksi. On helppo nähdä, että sopimuksen ollessa voimassa voidaan päätyä eri maissa hyvin erilaisiin maahanmuuttolinjauksiin. Useissa tapauksissa valtio esimerkiksi velvoitetaan myöntämään etuuksia pakolaisille vain, jos niistä säädetään jo ennestään kansallisessa lainsäädännössä, ja vain siinä laajuudessa kuin etuuksia myönnetään muillekin ulkomaalaisille (Nykänen 2013, 204). Sopimuksen määritelmät ovat myös moniselitteisiä. Esimerkiksi sopimuksen kulmakivi, eli pelko joutua vainotuksi, ei ole tarkasti selitetty. Sopimuksen laatimisen yhteydessä sen määrittelemisen päätettiin jättää ratkaisukäytännön varaan, mikä toisaalta mahdollistaa pakolaismääritelmän joustavan käytön, mutta toisaalta tuottaa käsitteen sisältöön epävarmuutta (mt, 194). Pakolaissopimus ei edellytä, että pakolaisen olisi täytynyt joutua vainon uhriksi, vaan viranomaisten tulisi turvapaikka-asiaa ratkaistessaan arvioida tulevien tapahtumien todennäköisyyttä, ja sitä, mitä turvapaikanhakijalle tapahtuisi kotimaahan palaamisen jälkeen (mt, 195). Aiempi vaino ei ole siis suojelun saamisen edellytys, mutta toisaalta vahva näyttö myös tulevan vainon uhasta.

Termi pakolainen rajaa pois kaikki ihmiset, jotka pakenevat asuinpaikaltaan esimerkiksi ympäristöseikkojen, nälänhädän tai taloudellisten mahdollisuuksien puuttumisen takia. Nämä seikat saattavat monesti olla yksilölle yhtä tuhoisia kuin itse sodat ja sotien seuraukset. Pakolaisen määritelmä onkin saanut osakseen kritiikkiä, sillä se arvottaa kurjuutta pakenevat ihmiset autettaviin, ja niihin, jotka on laillista kansainvälisen oikeuden puitteissa palauttaa takaisin lähtömaahan. Pakolaisen määritelmän mukaisesti esimerkiksi sisällissodan tai vastaavan kriisin aikaansaama turvattomuus ja yleisen väkivallan uhka eivät ole riittäviä perusteita pakolaistasuudelle (Hannikainen 2014, 124). Pakolaissopimus ei kata esimerkiksi aseellisen konfliktin aiheuttamaa erottelematonta väkivaltaa pakenevia henkilöitä, sillä väkivaltaa ei kohdisteta tiettyyn henkilöön hänen ominaisuuksiensa vuoksi (Nykänen 2013, 207). Myöskään maan sisäiset pakolaiset eivät kuulu kansainvälisen suojelun piiriin. Voikin siis sanoa, että pakolainen määritelmällisesti pohjaa hyvin kapeaan turvallisuuskäsitykseen, sillä pakolainen on ihminen, jolla on pelko joutua vainotuksi tiettyjen ominaisuuksiensa takia. Pakolainen ei siis ole henkilö, jonka perusturvallisuus ja henkiinjääminen on uhattuna, vaan pakolainen on aikansa tuotos ja poliittinen termi, johon liittyy vahvasti ajatus oman asuinvaltion tuottamasta uhasta esimerkiksi henkilön poliittisten mielipiteiden vuoksi. Tämä liittyi vahvasti 1900-luvun tapahtumiin, toiseen maailmansotaan ja kylmän sodan aikaan, jolloin kommunismia länteen paenneet ihmiset vastaanotettiin avosylin länteen. Pakolaisen määritelmää voisi kutsua jopa absurdiksi, sillä tuskin mikään on ihmisen hengelle samanlainen uhka kuin sota ja konfliktit.

Pakolaisen määritelmä ei siis kata tällaista uhkaa ihmisen perusturvallisuudelle, se ei siis kata oikeastaan edes kapeintakaan turvallisuuden määritelmää, jossa keskiössä on henkiinjääminen.

Pakolaisen määritelmää on käytetty jo yli puoli vuosisataa ja lukuisat yksilöt ovat nauttineet määritelmän eduista, mutta se jättää ulkopuolelleen monia muita yksilöitä, jotka yhtälailla kärsivät lähtömaassaan (Bariagaber 2006, 10). Se, että pakomatkat ja salakuljetus maksavat paljon, kertoo myös siitä, että monesti kaikista heikoimmassa asemassa olevat ihmiset eivät välttämättä edes pääse pakenemaan ja hakemaan turvapaikkaa toisesta maasta. He joutuvat esimerkiksi pakolaisleireille vuosikausiksi pitkittyneisiin pakolaistilanteisiin ilman minkäänlaista toivoa turvapaikasta toisessa maassa. Suurin osa näistä pitkittyneistä pakolaistilanteista on maailman köyhimmissä maissa, maissa joissa valtioilla on vaikeuksia huolehtia omien kansalaistensaakin hyvinvoinnista, joten uusi ihmisryhmä kuormittaa kyseisiä maita kohtuuttomasti (Guterres 2008). Sisäministeri Paula Risikko esitti sisäministeriön tiedotteessa, että vastaanottamalla pakolaisia suoraan YK:n pakolaisleireiltä autetaan kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia pääsemään turvallisesti Eurooppaan ja samalla taistellaan ihmissalakuljetusta vastaan (Sisäministeriö 13.4.2017).

Pakolaisen määritelmä sulkee siis ulkopuolelleen monia hätää kärsiviä ihmisiä, eikä ole yksiselitteinen termi. Myöskään kaikilla ei yksinkertaisesti ole edes mahdollisuuksia ja resursseja hakea turvapaikkaa toisesta maasta, vaan kaikista haavoittuvaisimmat ihmiset ovat usein pakolaisleireillä köyhissä maissa pitkittyneissä pakolaistilanteissa. Pakolaissopimuksen ongelma ei myöskään ole vain se, ettei se esimerkiksi huomioi maan sisäisiä pakolaisia tai nälänhätää pakenevia ihmisiä. Pakolaisen määrittely on myös valtiosta riippuvaista, vaikka sopimus sinällään antaa melko yksiselitteisen kuvauksen siitä kuka on pakolainen, eli henkilö, joka rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan. Viime kädessä pakolaiskiintiöt ja kriteerit pakolaistatuksen täyttymiselle ovat maista riippuvaisia poliittisia päätöksiä, vaikka YK ja UNHCR ottavatkin kantaa maailman siirtolaistilanteeseen. Jos turvapaikanhakija saa pakolaissopimuksen mukaisen pakolaistatuksen, hänen oikeusasemastaan tulee varsin hyvä, mutta näin käy kuitenkin vain harvalle turvapaikanhakijalle (Hannikainen 2014, 124).

Pakolaissopimuksen kulmakivi on käännättämättömyyden periaate (33 artikla), joka tarkoittaa sitä, että maat eivät saa lähettää ihmisiä takaisin lähtömaahan, jos ihmiset joutuvat siellä vainon

uhriksi. Koska maat eivät voi pakolaissopimuksen mukaisesti käännäyttää pakolaisia maastaan, ne eivät välttämättä edes päästä pakolaisia alueelleen esimerkiksi tiukan pakolaispolitiikan kautta ja tekemällä maan ulkopuolisia pakolaiskontrolleja (Gammeltoft-Hansen 2011, 15-16). Vuoden 2015 pakolaiskriisin myötä EU on panostanut suhteisiin Turkkiin ja Libyaan, joiden kautta suuri osa Eurooppaan saapuvista pakolaisista kulkee, ja esimerkiksi Turkin kautta kulkevat pakolaisvirrat on saatu vähentymään huomattavasti EU:n ja Turkin välisen sopimuksen astuttua voimaan (Yle Uutiset 6.7.2017). Pakolaisiongelmaan pyritään vastaamaan siis pysäyttämällä pakolaisvirrat jo Euroopan ulkopuolelle. Euroopassa käännäyttämättömyyden periaatteeseen on vastattu myös luokittelemalla ihmiset laittomiksi maahanmuuttajiksi, jolloin periaate voidaan välttää (Gammeltoft-Hansen 2011, 74). Laiton maahanmuutto tekee yksilöstä rikollisen ja oikeuttaa valtion vastatoimiin. Vaikka pakolaissopimus kuulostaa hyvin universaalilta, on se todellisuudessa juuri kansain-välinen, eri maat ovat sitoutuneet pakolaiskysymykseen hyvin eri tavoin (Gammeltoft-Hansen 2011, 24). Pakolaissopimuksen ongelma onkin se, että lähtömaalle ei aseteta minkäänlaisia velvollisuuksia, eikä pakolaiskysymyksen taakanjakoa määritellä lainkaan. Näin konfliktien naapurimaat joutuvat käsittelemään pakolaiskysymystä täysin eri tavoin kuin maantieteellisesti kaukana konflikteista olevat valtiot. Kokonaisuudessaan UNHCR:n mandaatin piiriin kuului vuoden 2016 lopussa 67 miljoonaa ihmistä (pakolaisten lisäksi tähän lukuun kuuluvat maan sisäiset pakolaiset, turvapaikanhakijat ja kotimaahansa palanneet), joten pakolaisvirtojen mittakaava maailmanlaajuisesti on valtava (UNHCR 2017a, 6). Pakolaissopimuksen ongelmana on, että sen puitteissa ei ole mahdollista vastata tämänkaltaisiin valtaviin pakolaisvirtoihin, sillä pakolaissopimuksen synnyn aikaan pakolaisuus ja sen luonne olivat hyvin erilaisia.

4.2. Lapsen oikeuksien sopimus

Lapsen oikeuksien sopimus (yleissopimus lasten oikeuksista 59/1991) on YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989 hyväksytty ihmisoikeussopimus, joka astui voimaan 2.9.1990. Suomessa sopimus astui voimaan vuonna 1991. Lapsen oikeuksien sopimus on laajin laillisesti sitova lasten kohtelua käsittelevä kansainvälinen dokumentti. Se on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeusasiakirja, ja tällä hetkellä ainoastaan Yhdysvallat on sopimuksen ulkopuolella (mikä johtuu sopimuksen nuorisorikollisia koskevista säädöksistä, sillä Yhdysvalloissa lapset ja nuoret voidaan määrätä elinikäiseen vankeuteen) ja tämä laaja ratifiointi kertoo sopimuksen painoarvosta (Unicef 2017a). Vuonna 2000 YK:n yleiskokous hyväksyi kaksi lapsen oikeuksien

sopimuksen valinnaista lisäpöytäkirjaa, joista ensimmäinen koski lasten osallistumista aseellisiin selkkauksiin ja toinen lapsikauppaa ja lasten hyväksikäyttöä prostituutiossa ja pornografiassa. Vuonna 2011 hyväksyttiin kolmas lisäpöytäkirja valitusoikeudesta, joka edistää lapsen oikeuksien toteutumista vahvistamalla sopimuksen valvontaa. Lapsen oikeuksien sopimus on laaja ja sisältää paitsi taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet, myös kansalaispoliittiset oikeudet. Se on myös ainoa ihmisoikeussopimus, joka sisältää tiedottamisvelvollisuuden artiklassa 42 (Unicef 2017b). Tiedottamisvelvollisuuden mukaan ”sopimuksen periaatteet ja määräykset tulee saattaa yleisesti niin aikuisten kuin lastenkin tietoon tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti” (42 artikla).

Lapsen oikeuksien sopimuksen voimaantulon myötä lasten oikeudet ovat vähitellen tulleet osaksi yleistä ihmisoikeuskeskustelua, vaikka ne jäävätkin yhä usein tämän keskustelun marginaaliin (Hakalehto-Wainio 2013, 133). Lapsen oikeuksista on lapsen oikeuksien sopimuksen myötä tullut lakiin sidottu valtioiden velvoite. Sopimus määrittä lapset oikeuksiensa aktiivisiksi haltijoiksi kaikilla elämän alueilla. Oikeudet kuuluvat sopimuksen mukaisesti kaikille lapsille, eivätkä ne ole etuoikeuksia tai palkintoja tietyistä toiminnasta (emt., 34). Lasten oikeuksien esiintulon voi nähdä jatkumona, jossa historian saatossa ensin taisteltiin oikeudet esimerkiksi naisille ja eri vähemmistöille ja sitten lapsille. Kaikki nämä oikeudet ovat nyt kansainvälisesti laajasti tunnustettuja. Osana debattia nousee kysymys myös lasten oikeuksien sopimuksen oikeellisuudesta. Lapsen oikeudet on laatinut pohjoiselta pallonpuoliskolta tulleet aikuiset, joten vastaavatko ne todellisuudessa siihen tarpeeseen, mitä lapsilla on (Carpenter 2010, 193). Esimerkiksi lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus mielipiteen ilmaisuun (13 artikla) ja oikeus järjestäytyä ja toimia yhdistyksissä (15 artikla). Voidaan kuitenkin kritisoida onko esimerkiksi yhdistymisvapaus se, mitä lapset tarvitsevat tullakseen kuulluiksi, vai onko se yksi aikuisten maailman tavoista toimia?

Lapsen oikeuksien sopimus ja kaikki lapsiin liittyvä lainsäädäntö pohjaavat vahvasti ikään, joka asetetaan perusteeksi tietyille oikeuksille. Sopimus ottaa lapset huomioon erityisen haavoittuvaisena ryhmänä ikänsä takia. Ikärajat ovat kuitenkin ongelmallisia, sillä lapset ja nuoret esimerkiksi kehittyvät eri tahdissa. Lapsen oikeuksien sopimus pyrkii pois paternalistisesta lapsikäsitelmästä, jossa aikuinen tietää lapsen parhaan. Tällöin tasapainotellaan kahden asian välillä: toisaalta oikeuksien kohteena olevan lapsen, jonka omaa kehitystasoa kunnioittaen tulee pystyä aktiivisesti vaikuttamaan omaan elämäänsä, ja toisaalta valtion velvollisuuden tarjota lapselle erityissuojelua, jota hän ansaitsee erityisen haavoittuvaisuutensa takia, joka syntyy nuoresta iästä (Unicef Suomi 2011, 15). Lapsen oikeuksien sopimuksen

laajasta ratifioinnista käy selväksi se, että lapsen oikeudet ovat yksiä vähimmin kiistellyistä oikeuksista maailmalla. Kuitenkin vaikka sopimus on ratifioitu laajasti, se ei tarkoita sitä, etteivätkö lapset ympäri maailmaa kohtaisi oikeuksiensa erilaisia loukkauksia. Lapsen oikeuksien sopimus käsittelee lapsia nimenomaan erityisenä ryhmänä, joka tarvitsee erityistä fyysistä ja henkistä suojelua sillä perusteella, että lasten on vaikea puolustaa omia oikeuksiaan sekä he ovat erityisen alttiita ihmisoikeusloukkauksille (Hakalehto-Wainio 2013, 136). Tämä haavoittuvaisuus korostuu vielä kun lapset ovat erillään vanhemmistaan vieraassa maassa kuten yksintulevien alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla on.

Lapsia, väkivaltaisuuksia ja pakolaisuutta kuvaavat monet artikkelit sopimuksessa, sillä konfliktit luonnollisesti ovat yksi ihmisten oikeuksia ja mahdollisuuksia laajimmin heikentävistä lähtökohdista. Lapsen oikeuksien sopimus takaa pakolaislapsille laajemmat oikeudet kuin pakolaissopimus. Lapsen oikeuksien sopimuksen on ratifioinut useampi maa kuin pakolaissopimuksen, joten joissain tapauksissa lapsen oikeuksien sopimus tarjoaa ainoaa pakolaislasta ja hänen käännättämistään koskevaa kansainvälistä lainsäädäntöä (Pobjoy 2015, 329-330). Lapsen oikeuksien sopimus antaa oikeuksia myös sellaisille alaikäisille henkilöille, jotka eivät kuulu pakolaissopimuksen määritelmiin ja lisäksi lapsen oikeuksien sopimuksen toteuttamista monitoroidaan tarkemmin kuin pakolaissopimuksen toteuttamista (ibid.).

4.2.1. Lapsen oikeuksien sopimuksen keskeiset periaatteet

Lapsen oikeuksien komitea määritteli ensimmäisessä yleiskommentissaan vuonna 2001 (CRC/GC/2001/1) lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisiksi periaatteiksi artikkelit 2 (syrjimättömyys), 3 (lapsen etu), 6 (oikeus elämään) ja 12 (oikeus mielipiteeseen ja tulla kuulluksi). Artiklan 6 mukaan lapsella on perustavanlaatuinen oikeus elämään, joka on luonnollisesti edellytys sopimuksen muiden artiklojen toteutumiselle. Artikla 2 määrittelee syrjimättömyyden periaatteen. Sen mukaan lapsen itsensä tai hänen vanhempiansa tai huoltajiensa olemus, syntyperä, mielipiteet, uskonto tai mikään muukaan seikka ei saa olla lapseen kohdistuvan syrjinnän peruste, ja sopimusvaltioiden tulee varmistaa, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä. Artiklat 3 ja 12 liittyvät yhteen. Artiklassa kolme määritellään yksi sopimuksen keskeinen periaate, eli se, että kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa tulee ottaa ensisijaisesti lapsen etu huomioon. Tosin lapsen etua ei määritellä sopimuksessa tarkemmin. Lapsen oikeuksien komitea on antanut lapsen etua koskien yleiskommentin, jonka tarkoituksena

on selventää edun käsitettä (CRC/C/GC/14). Tämän yleiskommentin (CRC/C/GC/14) mukaan lapsen etu koostuu kokonaisvaltaisesta eheydestä (johon kuuluu ruumiillinen, henkinen, moraalinen ja hengellinen eheys), hänen oikeuksiensa kunnioittamisesta yleissopimuksen määrittelemällä tavalla sekä lapsen kokonaisvaltaisen kehittymisen mahdollistamisesta. Lasta koskevissa päätöksissä tulisi aina lapsen edun olla määrittelevä tekijä ja päätöksiä pitäisi puntaroida siltä kannalta, miten ne vaikuttavat lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen (Pobjoy 2015, 347). Yksi tärkeä tapa lapsen edun määrittämiseksi on lapsen kuuleminen artiklan 12 mukaan. Vaikka lapsen mielipide ei olisikaan määräävä tekijä päätöksenteossa, se on tärkeä osa lapsen edun määrittelyä (ma, 348). Artiklan 12 mukaan lapsella on oikeus ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa ja lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Suomen perustuslaissa määrätään, että ”lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti” (Perustuslaki 2.6 §). Määritelmä kehitystään vastaavasti tosin on yhtä vaikea käsite kuin lapsen etukin, sillä lapset ja nuoret ovat yksilöitä, joilla saattaa olla hyvin vaihtelevia valmiuksia ja erilainen kehitystaso.

Näiden perusperiaatteiden lisäksi lapsen oikeuksien sopimuksessa on monia muitakin merkittäviä artikloja, joista tässä esitellään osa. Artikla 1 määrittelee lapseksi jokaisen alle 18-vuotiaan, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin. Sanamuoto jättää lapsuuden alkamisajankohdan avoimeksi: onko se syntymä, hedelmöitys, vai jossain niiden välillä? Tämä lapsuuden alkamisajankohdan puuttuminen on poliittinen ratkaisu, sillä jos yleissopimus olisi ottanut kantaa lapsuuden alkamiseen, raskaudenkeskeyttämiseen ja siihen liittyviin kysymyksiin, sopimusta ei olisi ratifioitu yhtä laajasti (Unicef Suomi 2011, 15).

Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapselle määritellään oikeus perheeseen ja monet sopimuksen artiklat käsittelevät perheen ja vanhempien vastuuta ja merkitystä. Artikla 5 huomioi lapsen vanhempien, holhoojien tai huoltajien tai muiden lapsesta vastuussa olevien henkilöiden vastuun kasvatuksessa ja sen, että valtion tulee kunnioittaa tätä vastuuta. Lapsella on myös oikeus kansalaisuuteen ja oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan (paitsi jos lapsen etu on toinen) (7 artikla). Tähän periaatteeseen taas liittyy pakolaisuudesta puhuttaessa perheenyhdistäminen ja artikla 10, jonka mukaan valtion velvollisuus on käsitellä perheen jälleenyhdistämismahdollisuus myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti, jos lapsi ja hänen vanhempansa joutuvat eri valtioihin. Artiklan 20 mukaan lapsella, joka on vailla perheen turvaa, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen. Lasta ei saa myöskään erottaa

vanhemmistaan (9 artikla). Perheen ja vanhempien merkitys on läpi sopimuksen moneen kertaan vahvistettu.

Sopimuksen mukaan valtion tulee suojella lasta kaikenlaiselta väkivallalta (19 artikla). Lasta tulee suojella kaikelta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta (34 artikla) ja lapsikaupalta (35 artikla), sekä kaikelta muulta lapsen hyvinvointia jollain tavoin uhkaavalta hyväksikäytön muodolta (36 artikla). Myös toisen lisäpöytäkirjan aihe on lapsen suojele lapsikaupalta, prostituutiolta ja pornografialta. Lasta ei saa kiduttaa eikä tuomita kuolemaan eikä rangaista julmalla tavalla ja lapsen vangitsemisen tulee olla vasta viimeinen keino (37 artikla). Monissa maissa alaikäiset osallistuvat sotatoimiin suurissa määrin, mutta lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan alle 15-vuotiaat eivät suoraan saa osallistua vihollisuuksiin, eivätkä sopimusvaltiot saa värvätä alle 15-vuotiaita asevoimiinsa ja lasten oikeudet tulee turvata myös siviiliväestössä konfliktien aikana (38 artikla). Lasten osallistumisesta aseellisiin konflikteihin on tehty myös lisäpöytäkirja. Lisäpöytäkirja nostaa sopimuksessa mainitun ikärajan ja määrää, että alle 18-vuotiaat eivät suoraan saa osallistua vihollisuuksiin eikä alle 18-vuotiaita saa värvätä pakolla asevoimiin (LOS lisäpöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin, artikkelit 1 ja 2).

Lapsen oikeuksien sopimus määrittää lapselle myös taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Artikla 24 kuvaa lapsen oikeutta terveyteen ja sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen. Artikla 26 kuvaa lapsen oikeutta nauttia sosiaaliturvasta ja artikla 27 tunnustaa lapsen oikeuden riittävään elintasoon. Lapsella on myös oikeus saada opetusta artikkelin 28 mukaisesti. Artikla 30 tunnustaa vähemmistöryhmien oikeudet. Artiklassa 42 sopimusvaltioille annetaan velvollisuus tiedottaa lapsen oikeuksista niin aikuisille kuin lapsille tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti. Lapsen oikeuksien sopimus onkin ainoa ihmisoikeussopimus, joka sisältää tiedottamisvelvollisuuden (Hakalehto-Wainio 2013, 133). Yleiskommentissaan nro. 5 lapsen oikeuksien komitea korostaa, että ”vaikka valtio ottaa vastuun yleissopimuksen täytäntöönpanosta, työhön lasten ihmisoikeuksien toteuttamiseksi on saatava mukaan kaikki yhteiskunnan sektorit ja tietenkin lapset itse” (CRC/GC/2003/5 kohta 1, suomennos Unicef Suomi 2011). Lapsen oikeuksien sopimuksessa myös perustetaan lapsen oikeuksien komitea, joka valvoo sopimuksen noudattamista ja jolle sopimusvaltioiden tulee raportoida.

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on poliittisia oikeuksia, nimittäin ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus, sekä vapaus ilmaista mielipiteensä (13 ja 14 artiklat). Hänellä on myös oikeus saada tietoa tiedotusvälineiltä, mutta toisaalta lasta tulee suojella hänen hyvinvointinsa kannalta vahingolliselta aineistolta (17 artikla). Lapsen oikeuksien sopimus toisaalta antaa lapselle samankaltaisia mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan kuin aikuisille, mutta toisaalta tunnustaa lapsuuden ainutkertaisuuden. Esimerkiksi artikla 31 kuvaa lapsen oikeutta lepoon ja vapaa-aikaan sekä leikkimiseen ja virkistystoimintaan. Artiklan 32 mukaan lapsella ei saa teettää työtä, joka haittaa hänen opintojaan tai vahingoittaa hänen terveyttään tai kehitystään. Kaiken kaikkiaan lapsen oikeuksien sopimuksessa lapselle määrätään niin henkilökohtaisia vapausoikeuksia, tasa-arvo-oikeuksia, poliittisia oikeuksia vapauksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Perheen merkityksen näkyminen lapsen oikeuksien sopimuksessa kuvaa lapsen erityistä, haavoittuvaista asemaa alaikäisenä. Lapset nähdään perheen suojaa tarvitsevinä ja valtion tulee kunnioittaa vanhempien ja perheen vastuuta. Valtion roolin merkitys nousee alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla, sillä heiltä puuttuu nimenomaan perheen turva.

4.2.2. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ja lapsen oikeuksien sopimus

Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden asemaa suoraan määrittävä kohta lapsen oikeuksien sopimuksessa on artikla 22. Tämä artikla on erityisen tärkeä lapsille valtioissa, jotka eivät ole vahvistaneet vuoden 1951 yleissopimusta pakolaisten oikeudellisesta asemasta, sillä tällaisissa tapauksissa lapsen oikeuksien sopimus tuottaa ainoaa pakolaislasta koskevaa kansainvälistä sääntelyä kyseisessä maassa (Unicef Suomi 2011, 231).

22 artikla

1. Sopimusvaltiot ryhtyvät tarpeellisiin toimiin taatakseen, että lapsi joka yksin tai yhdessä vanhempiensa tai kenen tahansa muun henkilön kanssa anoo pakolaisen asemaa tai jota pidetään pakolaisena soveltuvien kansainvälisen tai kansallisen oikeuden ja menettelytapojen mukaan, saa asianmukaista suojelua ja humanitaarista apua voidakseen nauttia tässä yleissopimuksessa ja muissa sellaisissa kansainvälisissä ihmisoikeuksissa ja humanitaarista oikeutta koskeissa asiakirjoissa tunnustettuja oikeuksia, joiden osapuolia kyseiset valtiot ovat.

2. Tämän toteuttamiseksi sopimusvaltiot osallistuvat, siten kuin katsovat tarpeelliseksi, Yhdistyneiden Kansakuntien ja muiden toimivaltaisten, hallitustenvälisten tai Yhdistyneiden Kansakuntien kanssa yhteistyössä olevien kansalaisjärjestöjen ponnisteluihin tällaisen lapsen suojelemiseksi ja avustamiseksi sekä pakolaislapsen vanhempien tai muiden perheenjäsenten jäljittämiseksi, jotta saataisiin lapsen ja hänen perheensä jälleenyhdistämisen kannalta välttämättömiä tietoja. Silloin kun vanhempia tai muita perheenjäseniä ei löydetä, lapsen on saatava sellaista suojelua kuin syystä tai toisesta perheen turvaa pysyvästi tai tilapäisesti vailla olevalle lapselle tämän yleissopimuksen mukaisesti annetaan.

Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla valtion keskeiseksi tehtäväksi nousee lapsen suojeleminen ja humanitaarinen apu, jotta tämä voi nauttia oikeuksistaan. Lapsen oikeuksien sopimuksen on ratifioinut useampi maa kuin pakolaissopimuksen, ja tämän artiklan merkitys on siinä, että pakolais- ja turvapaikanhakijalasten myönnetään tarvitsevan suojelua ja apua (Unicef Suomi 2011, 232). Yksintulleelle turvapaikanhakijalapselle pitäisi artiklan mukaan antaa sellaista suojelua, kun yleissopimuksessa muutenkin annetaan perheen turvaa vailla olevalle lapselle. Tämä viittaa sopimuksen artiklaan 20, jonka mukaan ”lapselle joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen”. LOS artiklan 20 mukaan sopimusvaltiot takaavat tällaiselle lapselle vaihtoehtoisen hoidon ja tätä hoitoa ”harkittaessa on asianmukaista huomiota kiinnitettävä jatkuvuuden toivottavuuteen lapsen kasvatuksessa ja lapsen etniseen, uskonnolliseen, sivistykselliseen ja kielelliseen taustaan”. Lapsen taustan merkitys tulee esiin pakolaislasten kohdalla, sillä he ylittävät maiden rajoja keskelle uutta kulttuuria ja kieltä.

Lisäksi keskeiseksi seikaksi artiklassa 22 pakolaislapsista nousee lapsen vanhempien tai muiden perheenjäsenten jäljittäminen sekä perheenyhdistäminen. Yksintulleelle pakolaislapselle ei suoraan määrätä artiklassa oikeutta perheenyhdistämiseen ja perheenyhdistämisen mahdollisuus ja kriteerit jäävät sopimusvaltioiden toimivallan alle. Kuitenkin lapsen oikeus perheeseen ja vanhempien turvaan on sopimuksessa moneen kertaan todettu seikka, ja silloin kun tämä perheen tuoma turva puuttuu, nousee valtion rooli merkittävään asemaan. Artiklaa 22 täytyykin lukea yhdessä muiden artiklojen, erityisesti artiklan 9 (lapsen erottaminen perheestään vain jos lapsen etu niin vaatii), artiklan 10 (perheenyhdistäminen), artiklan 20 (lapset vailla perhettä), artiklan 35 (lapsikauppa), artiklan 37 (vapaudenriisto viimeisenä keinona) ja artiklan 39 (kuntoutus ja toipuminen aseellisen selkkauksen ja kiduksen ja muun hyväksikäytön jälkeen) kanssa (Unicef Suomi 2011, 231). Kaksi valinnaista pöytäkirjaa ovat myös olennaisia, erityisesti niiltä kohdin, joissa käsitellään lasten kohtelua alkuperämaansa ulkopuolella. Artikla 22 ei kata siirtolaislapsia,

vaan ainoastaan pakolaislapset, vaikka monet alkuperämaansa ulkopuolella yksin liikkuvista lapsista ovat niin kutsuttuja elintasopakolaisia, jotka pakenevat pikemminkin köyhyyttä kuin vainoa (mt, 234).

Lapsen oikeuksien sopimus ei tarjoa aukottomasti alaikäisille yksintuleville turvapaikanhakijoille samoja toimintatapoja eri vastaanottomaissa ja käytänteet vaihtelevatkin huomattavasti maittain. Esimerkiksi Tanskassa maahanmuuttopolitiikka on hyvin tiukkaa myös alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla. Vaikka alaikäisenä saisi turvapaikan Tanskasta, on oleskelulupa käytännössä voimassa vain täysi-ikäisyyteen saakka, minkä jälkeen henkilön on poistuttava maasta (Björklund 2015, 25-26). Suomessakaan alaikäisyys ei sinällään muuta turvapaikkakäytäntöjä, vaan kriteerit ovat samat niin lapsille kuin aikuisille, mutta alaikäiset turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja tiettyihin erityistoimiin haavoittuvaisuutensa takia. Näihin erityistoimiin kuuluvat esimerkiksi edustajan määrääminen, yksintulleiden alaikäisten perustarpeista huolehtiminen ryhmäkodeissa tai tukiasumisyksiköissä, sosiaali- ja terveyspalvelut, ruoka sekä taloudellinen tuki, lapsen iän ja tason mukainen kouluopetus ja muuta koulutus ja he saavat myös oikeudellista apua ja tarvittavaa tulkkauspalvelua (Maahanmuuttovirasto 2017a).

Alaikäisten yksintulleiden pakolaislasten asemasta on lapsen oikeuksien komitea tehnyt oman yleiskommenttinsa (CRC/GC/2005/6). Tämä yleiskommentti ”ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella” ottaa hyvin kattavasti kantaa artiklaan 22 ja sen toimeenpanoon ja tulkintaan. Seuraavaksi käsitellään yleiskommentin kohtia, jotka koskevat lapsen oikeuksien sopimuksen merkittävimpiä artikloja (artikloja 2, 3, 6 ja 12) sekä perheenyhdistämistä (10 artikla).

Syrjintäkiellosta (2 artikla) puhutaan yleiskommentin kohdassa 18. Sen mukaan syrjintäkiellon periaate kieltää kaikenlaisen syrjinnän sillä perusteella, että lapsi on ilman huoltajaa tai joutunut eroon perheestään, tai että hän on pakolainen, turvapaikanhakija tai siirtolainen. Kuitenkin yleiskommentti tuo syrjintäkieltoon täysin uuden ulottuvuuden. Sen mukaan ”oikein ymmärrettynä tämä periaate ei estä, vaan saattaa jopa edellyttää erottelua erilaisten, kuten iästä ja/tai sukupuolesta johtuvien, suojelutarpeiden perusteella” (CRC/GC/2005/6, kohta 18, suomentanut lapsiasiavaltuutetun toimisto). Lisäksi olisi ryhdyttävä toimiin, joilla puututaan yhteiskunnassa mahdollisesti esiintyviin, ilman huoltajaa oleviin tai perheestään eroon joutuneisiin lapsiin liittyviin väärinkäsityksiin ja leimaamiseen (ibid.).

Lapsen edusta ja kuulemisesta (artiklat 3 ja 12) yleiskommentti määrää, että ”lapsen edun määrittely edellyttää selkeää ja kattavaa lapsen henkilöllisyyden arviointia ja arviointiprosessi tulee suorittaa ystävällisessä ja turvallisessa ympäristössä pätevien ammattilaisten toimesta, jotka ovat saaneet koulutusta iän ja sukupuolen huomioon ottavista haastattelumenetelmistä” (CRC/GC/2005/6, kohta 20, suomentanut lapsiasiavaltuutetun toimisto). Seuraavat vaiheet, kuten pätevän edustajan nimittäminen mahdollisimman nopeasti, toimivat keskeisinä menettelytakeina, joilla varmistetaan ilman huoltajaa olevan tai perheestään eroon joutuneen lapsen edun kunnioittaminen (CRC/GC/2005/6, kohta 21). Yleissopimuksen artiklan 12 mukaan lapsen näkemykset ja toiveet pitäisi selvittää ja ottaa huomioon. Näin pitää toimia myös ilman huoltajaa oleviin tai perheestään eroon joutuneisiin lapsiin sovellettavia toimia määritettäessä. Näiden näkemysten ja toiveiden tietoisien ilmaisemisen mahdollistamiseksi tällaisille lapsille on välttämätöntä antaa kaikki oleelliset tiedot, jotka koskevat esimerkiksi heidän oikeuksiaan ja saatavilla olevia palveluja ja tällaista tietoa on tarjottava kunkin lapsen kehitysasteeseen ja ymmärryskykyyn soveltuvalla tavalla ja lisäksi tulkin olisi tarvittaessa oltava käytettävissä menettelyn kaikissa vaiheissa, koska osallistuminen riippuu luotettavasta viestinnästä (CRC/GC/2005/6, kohta 25).

Lapsen kuuleminen on tärkeä osa turvapaikkaprosessia muutenkin. Lasten kuulemiseen liittyy kuitenkin vaikeuksia, sillä lasten tapa käsitteellistää ja selittää esimerkiksi menneitä tapahtumia saattaa poiketa huomattavasti aikuisen tavasta, ja sen vuoksi haastattelijoiden täytyy olla riittävän ammattitaitoisia lapsen kuulemiseen. Esimerkiksi ongelmia saattaa syntyä silloin, kun ilman vanhempia erossa olevien lasten täytyy todistaa pakolaisasemansa, sillä heillä ei välttämättä ole kypsyyttä siihen, ja lisäksi pakolaisasemaan aiheuttavat syyt saattavat johtua enemmän heidän perheisiinsä tai sukulaisiinsa liittyvistä olosuhteista, kuin heistä itsestään, jolloin heillä ei ehkä ole riittävästi ymmärrystä selittää tarkasti lähtömaan olosuhteista (Unicef Suomi 2011, 232). Kaikenlaiset kuulemiset lapsen historiasta voivat olla vaikeita ja kuormittavia lapselle, vaikka niiden tarkoitus olisikin lapsen etu. Yleiskommentissa komitea painottaa, että lasten kuulemiset tulisi järjestää lapsiystävällisissä tiloissa, lapsilla tulisi olla valitusmahdollisuus ja heille tulisi nimittää henkilökohtainen edustaja takaamaan, että kaikki toimet ovat lapsen edun mukaisia (mt, 233). UNHCR on myös antanut omat ohjeensa lapsen edun käsitteestä pakolaislasten kohdalla, jonka peruslähdekohta on, että alaikäiselle perheestään eroon joutuneelle lapselle tulisi ennen kaikkea turvata pysyvä ratkaisu, sillä lasta koskevilla ratkaisuilla on pitkäaikaiset vaikutukset lapsen tulevaisuuteen (UNHCR 2008).

Oikeus elämään (6 artikla) on hyvin perustavanlaatuinen periaate lapsen oikeuksien sopimuksessa ja tärkeä monin tavoin pakolaislasten kannalta, sillä usein heidän elämänsä on ollut uhattuna lähtömaassa ja matkan aikana. Yleiskommentin mukaan ”perheestään eroon joutuneet ja ilman huoltajaa olevat lapset ovat alttiina erilaisille riskeille, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä, henkiinjäämiseensä ja kehittymiseensä, kuten kauppaaminen seksuaalisiin tai muihin hyväksikäyttötarkoituksiin tai osallistuminen rikolliseen toimintaan, ja jotka voivat vahingoittaa lasta tai äärimmäisissä tapauksissa johtaa hänen kuolemaansa” (CRC/GC/2005/6, kohta 23, suomentanut lapsiasiavaltuutetun toimisto). Tämä oikeus elämään liittyy myös pakolaissopimuksen non-refoulement –periaatteeseen, eli siihen, että ketään ei saa käännättää takaisin sellaiseen maahan, jossa henkilö voi joutua vaaraan pakolaissopimuksen määrittelemällä tavalla. Käytännössä suurin osa alaikäisistä yksintulleista turvapaikanhakijoista Suomessa saakin turvapaikan (esimerkiksi kesäkuun 2016 ja elokuun 2017 välisenä aikana saapuneista yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista 86,1% sai myönteisen päätöksen, Maahanmuuttovirasto 5.9.2017).

Lapsen perheyhtenäisyyden säilyttäminen ja palauttaminen on tärkeä asia etsittäessä pitkäntähtäimen ratkaisuja pakolaislapsille (Unicef Suomi 2011, 235). Tätä käsitystä painotetaan yleiskommentissa. Sen mukaan ”ilman huoltajaa oleva tai perheestään eroon joutunut lapsi tulisi kaikin tavoin pyrkiä palauttamaan vanhemmilleen, ellei erossaolon jatkuminen ole välttämätöntä lapsen edun kannalta” (CRC/GC/2005/6, kohta 81, suomentanut lapsiasiavaltuutetun toimisto). Kohdan 82 mukaan perheen jälleenyhdistäminen kotimaassa ei ole lapsen edun mukaista eikä siihen tulisi ryhtyä, jos on olemassa ”kohtuullinen riski” siitä, että paluu johtaisi lapsen perustavanlaatuisten ihmisoikeuksien loukkaukseen. Tällainen riski on tunnustettu pakolaisaseman myöntämisellä ja näin ollen pakolaisaseman myöntäminen muodostaa esteen kotimaahan paluulle ja siten myös perheen jälleenyhdistämiselle siellä. Tässä yhteydessä on muistettava, että lapsen henkiinjääminen on ensisijaisen tärkeää ja edellytyksenä kaikista muista oikeuksista nauttimiselle. Yleiskommentin kohdassa 83 muistutetaan myös, että lapsen oikeuksien sopimuksesta mainitaan perheen jälleenyhdistämisestä, että ”lapsen tai hänen vanhempiansa hakemukset, jotka koskevat sopimusvaltioon saapumista tai sieltä lähtemistä perheen jälleenyhdistämiseksi, on käsiteltävä myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti” (LOS 10 artikla). Kun LOS artiklassa 22 määrätään valtiot etsimään tietoa yksintulleiden alaikäisten vanhemmista perheenyhdistämisen helpottamiseksi, yleiskommentti myös korostaa kohdassa 30, että tämä tietojen hankinta tai säilyttäminen ei saa vaarantaa lapsen perheenjäsenten hyvinvointia lähtömaassa ja lapsen tiedot voidaan salata vanhemmilta vain, jos lapsen turvallisuus tai etu sitä

edellyttää. Perheenyhdistämisen toteutuminen ei välttämättä sekään tuo välittömästi lapsen elämän kannalta parempia olosuhteita. Perheenjäsenet eivät ehkä ole nähneet toisiaan pitkiin aikoihin ja ovat saattaneet kokea tällä välin hyvin järkyttäviä asioita, ja näistä syistä voidaan tarvita sosiaalityön tukea perhe-elämän onnistumiselle jatkossa (Unicef Suomi 2011, 235).

5. MAAHANMUUTTO SUOMESSA

Yksi modernin valtion keskeinen tunnusmerkki on ulkovaltojen tunnustamat rajat sekä valtion oikeus säännellä ihmisten liikkuvuutta noiden rajojen yli, eli toisin sanoen maahanmuuttopolitiikka, jota on ollut niin kauan kuin nykyaikaisia täysivaltaisia valtioitakin (Saukkonen 2013, 81). Suomessa luonnollinen väestönkasvu on pienentynyt jo useamman vuoden peräkkäin, ja vuonna 2016 Suomessa syntyi vähemmän ihmisiä kuin kuoli ensimmäistä kertaa vuoden 1940 jälkeen, mutta samana vuonna Suomen väkiluku silti kasvoi 15 285 hengellä, mikä johtui muuttovoitosta ulkomailta (Sisäministeriö 2017, 11). Väestöltään ja kansantaloudeltaan verraten pieni ja sijainniltaan etäinen Suomi oli pitkään syrjässä kansainvälisen muuttoliikkeen suurista virroista, ja pitkään Suomi oli ennemminkin muuttajien lähtömaa kuin vastaanottajamaa, kun yli 1,3 miljoonaa suomalaista muutti muualle viimeisen 150 viime vuoden aikana (Martikainen et al. 2013, 26). Ensimmäiset kiintiöpakolaiset Suomi vastaanotti 1970-luvulla YK:n pyynnöstä, jolloin pakolaisia tuli ensin Chilestä ja myöhemmin Vietnamin sodan jälkeen Vietnamista (Nykänen 2013, 193). Turvapaikanhakijoita eli ilman UNHCR:n avusta maahan saapuneita spontaanipakolaisia Suomeen alkoi tulla vasta 1990-luvun alussa Somalian ja entisen Jugoslavian laajamittaisten konfliktien seurauksena (ibid.). Kylmän sodan jälkeen maahanmuuttajien määrä on hiljalleen lisääntynyt vaikka se moniin muihin Euroopan maihin verrattuna on ollut varsin pieni (Martikainen et al. 2013, 14). Maahanmuuttoa ja maastamuuttoa on siis kumpaakin tapahtunut, mutta viime vuosikymmeninä maahanmuuttajien määrä Suomeen on hiljalleen kasvanut. Kun vuonna 1990 Suomessa oli 63 000 ulkomailla syntynyttä henkilöä, vuonna 2010 maassa asui jo 248 100 ulkomailla syntynyttä (ma, 38).

Vuosi 2015 oli poikkeuksellinen vuosi maahanmuuton suhteen, jolloin Maahanmuuttovirastoon vireille tuli yli 30 000 asiaa enemmän kuin vuonna 2014 ja syksyn 2015 aikana perustettiin 120

uutta vastaanottokeskusta ja lähes 60 alaikäisyksikköä (Maahanmuuttovirasto 29.2.2016). Turvapaikkahakemusten määrä putosi vuonna 2016 noin viidennekseen 2015 huippuvuodesta, (vuonna 2015 hakemuksia oli 32 476 kun vuonna 2016 hakemuksia oli 5657), mikä on lähellä vuotta 2015 edeltänyttä tasoa (Sisäministeriö 2017, 13). Eniten oleskelulupia vuonna 2016 haettiin perhesiteen perusteella, mutta myös työn ja opiskelun perusteella haettavien lupien määrä oli merkittävä (mt, 11-12). Suuri maahanmuuttoaalto vuonna 2015 sai aikaan monenlaisia seurauksia, vaikka turvapaikanhakijoiden määrä tasoittui heti seuraavana vuonna. Vastaanottokeskusten määrä lisääntyi ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta tuli organisoidumpaa. Koko maahanmuuttojärjestelmää uudistettiin esimerkiksi siten, että Maahanmuuttovirasto sai hoitaakseen lähes kaiken ulkomaalaisten oleskelulupiin liittyvän toiminnan Suomessa, kun aiemmin poliisilla ja Rajavartiolaitoksella oli tärkeämpi osa maahanmuuttoprosesseissa (mt, 15). Lisäksi hallinto-oikeudet ovat heinäkuun 2017 loppuun mennessä tehneet 4 076 ratkaisua Maahanmuuttoviraston päätöstä koskeviin valituksiin (joista 72,3% hylättiin), joten turvapaikkapäätökset ovat olleet laajan laillisen valvonnan alaisina (Maahanmuuttovirasto 29.9.2017).

Vuoden 2015 pakolaisaalto oli ensimmäinen näin suuren mittaluokan maahanmuuttotapahtuma Suomessa. Nyt vallalla on linjaus siitä, että Suomea ei saa tehdä poikkeuksellisen houkuttavaksi maahanmuuttomaaksi. Kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden palautuksiin ja palauttamiseen on kiinnitetty hallitusohjelman mukaisesti erityistä huomiota ja vapaaehtoisen paluun järjestelmän suosio on noussut kielteisen päätöksen saaneiden keskuudessa (Sisäministeriö 2017, 16). Yksi vaikea kysymys nousee, kun kielteisen turvapaikkapäätöksen saanut henkilö ei lähde mukaan vapaaehtoisen paluun ohjelmaan ja laittomasti maassa olevien määrä kasvaa. Vuonna 2016 vastaanottopalvelut lakkautettiin 157 henkilöltä, jotka saivat kielteisen turvapaikkapäätöksen, mutta eivät hakeneet vapaaehtoisen paluun ohjelmaan (Sisäministeriö 2017, 18). Laiton maassa oleskelu on turvallisuuden kannalta ongelmallista, sillä silloin ihminen on altis joutumaan esimerkiksi rikollisen toiminnan piiriin, laittomaksi työntekijäksi tai ihmiskaupan uhriksi. Tämä on turvallisuuskysymys niin yksilön kuin koko yhteiskunnan kannalta, sillä esimerkiksi rikollista toimintaa ja terrorismikytköksiä on vaikeampi kontrolloida, kun ihmiset eivät virallisesti ole kirjoilla maassa.

Kuten muissakin Euroopan maissa, myös Suomessa maahanmuutto ja sen seuraukset ovat herättäneet tunteita puolesta ja vastaan. Maahanmuutosta on tullut yksi politiikan jakoviivoista, josta Perussuomalaisten nousu on yksi esimerkki. Lokakuun 2008 kunnallisvaaleissa oli päässyt

läpi monia perussuomalaisia ehdokkaita, jotka olivat nousseet julkisuuteen nimenomaan maahanmuuttoa vastustavien näkemystensä ansiosta (Maasilta 2012, 8). Yhä edelleen Suomen poliittisessa keskustelussa maahanmuuttokysymykset leimataan lähes yksinomaan perussuomalaisiin, vaikka kaikilla puolueilla on jonkinlainen linjaus maahanmuuttoon. Kiinnostavaa on myös se, että kaikki maahanmuuttoa vastustava keskustelu leimataan automaattisesti maahanmuuttokriittiseksi. Kriittinen on tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen termi, sillä se esiintyy myös tutkimuksen teoriapohjassa, kriittisessä turvallisuustutkimuksessa. Yleisesti kriittisellä ajattelulla tarkoitetaan arvostelukykä ja itsestäänselvyyksien kyseenalaistamista, sekä kykyä ajatella itsenäisesti ja nähdä ilmiöt laajemmassa kehyksessä ja siksi kriittisyyteen liittyy olennaisesti ilmiöiden monimutkaisuuden ymmärtäminen (Maasilta 2012, 11). Keskustelupalstoilla käyty maahanmuuttoa selkeästi vastustavat kannanotot on siis nimitykseltään leimattu ilmiön eri puolia käsitteellistäväksi keskusteluksi. Maahanmuuttokriittiset keskustelunavaukset nähdään nykyisin myös jonkinlaisina vapaustaistelijoiden rohkeina kannanottoina, joissa sanotaan ääneen ne faktat, joita muut eivät poliittisen korrektiuden takia uskalla (ks. esim. Hannula 2011). Kriittisyydestä puhuttaessa tulee ottaa huomioon ne termit, joita maahanmuutosta käytetään. Käsitteiden merkitykset ovat moninaisia. Esimerkiksi ankkurilapsi ja elintasopakolainen termeinä ovat nousseet usein rinnasteisiksi laissa mainittujen termien pakolainen ja turvapaikanhakija kanssa, vaikka ne ovat poliittisia määrittelyjä (Horsti 2013, 306-308.)

Sodanjälkeisessä Euroopassa vallalla ollut monikulttuurisuuspolitiikka korosti vähemmistöjen ja siirtolaisten oikeutta säilyttää omat erityispiirteensä ja kaikenlainen syrjintä on pyritty erilaisten monikulttuurisuus- ja suvaitsevaisuuskampanjoiden ja kasvatuksen avulla kitkemään pois (Maasilta 2012, 12). Viime vuosina tämä lähestymistapa on kuitenkin saanut entistä enemmän kritiikkiä osakseen. Muuttoliikkeen sääntelyn lisäksi jokainen valtio on joutunut ja joutuu ottamaan kantaa muuttajien mukanaan tuomaan etniseen ja kulttuuriseen monimuotoisuuteen (Saukkonen 2013, 81). Vakavimpia näiden erojen poistamisen malleja ovat esimerkiksi kansanmurhat, ihmisten pakkosiirrot ja kulttuurinen sulattamispolitiikka, tai erojen hallintaa on voitu luoda esimerkiksi erilaisia itsehallintaratkaisuja, tai integraatio- eli kotouttamispolitiikkoja (ma, 82). Kulttuurista moninaisuutta on näkyvillä eri maissa eri tavalla. USA, Kanada ja Australia ovat lähtökohtaisesti maahanmuuttajavaltioita, joissa ihmiset saattavat monen sukupolven jälkeenkin mieltää itsensä esimerkiksi amerikkalaisiksi, mutta sukujuuriltaan vaikkapa italialaisiksi. Montaa valtiota leimaa vanha siirtomaahistoria ja siitä lähtönsä saanut kulttuurien monimuotoisuus. Suomea on perinteisesti pidetty etnisesti ja kulttuurisesti

yhtenäisenä kansakuntana, mutta Suomessa on kirjattu lakiin jo ennen nykyisiä pakolaisvirtoja saamelaisten ja romanien oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, eli kun maahanmuutto alkoi vuosituhaten lopulla lisääntyä, oli Suomessa jo jonkinlainen vähemmistöoikeuksien perinne (Saukkonen 2013, 91).

5.1. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa

Ennätysvuonna 2015 Suomesta haki turvapaikkaa 3024 ilman huoltajaa tullutta alaikäistä, kun vuonna 2014 luku oli ollut 196 (Maahanmuuttovirasto 14.4.2016). Vuosina 2013, 2012 ja 2011 hakemuksia tuli vuosittain noin 150 (Maahanmuuttovirasto 27.1.2014). Vuodet 2008 ja 2009 olivat olleet huippuvuosia alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden jättämien hakemusten osalta ennen vuoden 2015 pakolaisaaltoa (228 hakemusta vuonna 2008 ja 432 hakemusta vuonna 2009). Tämä vuosien 2008-2009 piikki selittyi niin kaikkien turvapaikanhakijoiden lisääntyneellä määrällä ja maailman turvallisuustilanteella, mutta myös Suomen silloisella perheen yhdistämispolitiikalla, sillä tähän aikaan Suomi oli ainoa EU-maa, joka maksoi jälkeinpäin tulevien perheenjäsenten matkakulut (Björklund 2015, 10-11). Tällöin poliittiseen keskusteluun nousi termi ankkurilapsi kuvaamaan niitä alaikäisiä, jotka saapuivat Suomeen tarkoituksenaan saada perheen yhdistämisen kautta muu perhe Suomeen. Tämän alaikäisten turvapaikanhakijoiden vuoden 2008-2009 piikin seurauksena Suomessa tehtiin tiukennuksia turvapaikkapolitiikkaan ja uusi ulkomaalaislaki tuli voimaan 1.8.2010, johon sisältyivät myös määräykset alaikäisen iän oikeuslääketieteellisestä selvittämisestä (ibid.). Yhteensä Euroopassa vuonna 2015 29% turvapaikkahakemuksista tuli alle 18-vuotiailta (Eurostat 2.3.2016). Heistä yli puolet tuli vanhempiansa tai muun huoltajan kanssa (ibid.), mutta alle 18-vuotiaiden määrä on silti huomattava Euroopan laajuisesti.

Kesäkuun 2016 ja elokuun 2017 välisenä aikana yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista 961 henkilöä eli 86,1% sai myönteisen päätöksen. Heistä 130 sai turvapaikan, ja loput saivat myönteisen päätöksen toissijaisen suojelun tai muun syyn perusteella. 6 hakemusta jätettiin tutkimatta, joista 5 Dublin-asetukset takia. 38 tapausta raukesi ja 111 eli 9,9 % sai kielteisen päätöksen. Suurin osa hakijoista oli Afganistanista (786 eli 72,5%). Seuraavaksi eniten oli Irakista (152 eli 14%) ja Somaliasta (96 eli 8,9%). Iranista oli 14 (1,3%) ja Etiopiasta 9 (0,8%). 12 henkilöä oli kansalaisuudettomia tai heidän kansalaisuutensa oli tuntematon. Naisia hakijoista

oli 92 eli 8,2%, joista 80 sai myönteisen päätöksen. Miehiä oli 1024 eli 91,8% hakijoista, joista myönteisen päätöksen sai 881 henkilöä. (Maahanmuuttovirasto 5.9.2017)

Huomioitavaa on, että perheen mukana tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden sukupuolijakauma oli huomattavasti tasaisempi ajanjaksona kesäkuu 2016 – elokuu 2017. Heistä 1472 eli 46% oli naisia ja 1726 eli 54% miehiä. Myös yleisimpien lähtömaiden lista oli erilainen. Suurin osa oli myös Irakista (1857 eli 62,5%), Afganistanista (661 eli 22,3%), Somaliasta (120 eli 4%), Syyriasta (103 eli 3,5%) ja Iranista (76 eli 2,6%). Perheiden mukana lapsia tuli suuremmat määrät myös Nigeriasta (65 eli 2,2%), Venäjältä (54 eli 1,85) ja Jemenistä (34 eli 1,1%). Perheen mukana tulleista myönteisen päätöksen sai 1302 henkilöä eli 40,7% ja kielteisen 1676 eli 52,4%. (Maahanmuuttovirasto 5.9.2017.)

Sukupuolijakauman erot yksin ja perheidensä kanssa tulleiden välillä todistavat siis sitä väittämää, että lähtömaissa usein miehiä arvostetaan enemmän, ja toisaalta pojat voivat olla sotatilanteessa myös suuremmassa vaarassa joutua itse sotilaiksi, ja siksi perheet lähettävät heidät turvaan (Helander et al. 2002, 33). Pojat voivat myös selvitä pakomatkoista paremmin kuin tytöt sukupuolensa vuoksi. Lapsen oikeuksien komitea huomioi kuudennessa yleiskommentissaan, että ”perheestään eroon joutuneet ja ilman huoltajaa olevat lapset ovat alttiina erilaisille riskeille, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä, henkiinjäämiseensä ja kehittymiseensä, kuten kauppaaminen seksuaalisiin tai muihin hyväksikäyttötarkoituksiin tai osallistuminen rikolliseen toimintaan, ja jotka voivat vahingoittaa lasta tai äärimmäisissä tapauksissa johtaa hänen kuolemaansa” (CRC/GC/2005/6, kohta 23, suomentanut lapsiasiavaltuutetun toimisto). Yksi syy sille miksi suurin osa alaikäisistä yksintulleista turvapaikanhakijoista on poikia, voi olla siis se, että hieman vanhemmat pojat yleensä kestävät paremmin fyysisesti vaativia pakomatkoja, kun tyttöihin sitä vastoin voi kohdistua matkalla erityisiä riskejä heidän sukupuolensa vuoksi (Alanko et al. 2011, 13).

Turvapaikkatilastoista näkee, että turvapaikanhakijoiden lähtömaat ovat yhteneviä sen kanssa, mistä maista siirtolaisia on Suomessa entuudestaan. Yle Uutiset uutisoi (Yle Uutiset 12.9.2015a), että syyrialaisia turvapaikanhakijoita ei tule Suomeen, sillä turvapaikanhakijat hakeutuvat sinne, missä heillä on entuudestaan sukulaisia tai maanmiehiä. Suomessa syyrialaisia esimerkiksi ei entuudestaan juurikaan ollut. Suurin osa Suomeen saapuneista turvapaikanhakijoista pakolaisaallon aikana oli nuoria sunniarabimiehiä Irakista, Bagdadin seudulta (Maahanmuuttovirasto 29.9.2017). Tämä kuitenkin on muuttunut vuoden 2015 pakolaisaallon

jälkeen, sillä Suomi on ottanut vastaan lähes 2000 turvapaikanhakijaa EU:n sisäisten siirtojen kautta Italiasta ja Kreikasta, ja suurin osa näistä sisäisten siirtojen kautta tulleista ihmisistä on syyrialaisia ja eritrealaisia, joista valtaosa on saanutkin turvapaikan Suomesta (ibid.). Lisäksi tilastoista näkee, että yksin tullessaan alaikäiset saavat huomattavasti todennäköisemmin turvapaikan kuin perheen kanssa tullessaan. Tilastollisesti yleensä runsaat 80% yksintulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista saa turvapaikan (Björklund 2015).

Suomeen maahan tulevia alaikäisiä voidaan verrata jossain määrin Suomen sotalapsioperaatioon, joka on maailmanhistorian suurin lasten joukkosiirto, jossa vuosina 1939-1945 lähetettiin noin 80 000 lasta sotaa pakoon naapurimaihin. Sotalapsien lähettäminen oli ennen kaikkea hätäratkaisu pahimmassa vaarassa oleville erityisryhmille. Nykyisten alaikäisten turvapaikanhakijoiden tulo ei ole kuitenkaan organisoitua, kuten Suomen sotalapsioperaatio ja siitä puuttuu se väliaikaisuuden oletus, joka Suomen sotalapsioperaation kohdalla oli. Eroavaisuuksista huolimatta on myös yhteistä. Lapset ovat joutuneet täysin uuteen kieliympäristöön, jonka kieltä he eivät aluksi ymmärrä lainkaan. Sekä ilman huoltajaa Suomeen tulleet pakolaislapset että sotalapset ovat kokeneet koti-ikävä ja eron perheestään ja ystävistään. (Helander et al. 2002, 30.)

Henkilön iällä on merkitystä monien laissa säädettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta. Myös turvapaikkamenettelyssä ja turvapaikanhakijoiden vastaanotossa alaikäisille ilman huoltajaa tulleille turvapaikanhakijoille on turvattu erityisjärjestelyjä. Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat sijoitetaan erityisesti lapsille tarkoitettuihin ryhmäkoteihin ja tukiasumisyksiköihin. Käräjäoikeus määrää heille edustajan, jonka tehtävänä on toimia lapsen edunvalvojana turvapaikkamenettelyssä. Lapset puhutellaan Maahanmuuttovirastossa tämän edustajan läsnä ollessa. (Maahanmuuttovirasto 2017b.)

Maahanmuuttajaväestö on keskimäärin koko väestöä nuorempaa ja työikäisiä on enemmän kun valtaväestössä (Martikainen et al. 2013, 40). Maahanmuuttajalapset sekä maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret voidaan nähdä merkittävänä taloudellisena mahdollisuutena, joka ikääntyvän väestön oloissa tarjoaa merkittävän potentiaalisen työvoimaresurssin (Ansala et al. 2014, 5). Maahanmuuttajan ikä vaikuttaa hänen asettumiseensa ja sopeutumiseensa maahan eritoten kielenoppimisen vuoksi. Niinpä alaikäisten yksintulevien turvapaikanhakijoiden voidaan nähdä omaavan yksi tärkeä seikka: nuori ikä, joka mahdollistaa sopeutumisen paremmin. Alaikäisiin yksintuleviin turvapaikanhakijoihin liittyy myös vahvasti

perheenyhdistäminen. Perhemuutosta onkin tullut pääasiallinen väylä päästä erityisesti kehitysmaista luvallisesti Eurooppaan (Säävälä 2013, 101). Niinpä poliittinen ankkurilapsi-termi voi monissa tapauksissa oikeasti kuvata niitä päämääriä, joita kokonaisilla perheillä on perheen lapsen hakiessa turvapaikkaa Euroopasta.

5.2. Juha Sipilän hallituskauden aikaiset muutokset maahanmuuttopolitiikkaan

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen hallitusohjelmassa (Valtioneuvoston kanslia 2015) painotetaan maahanmuuttajien roolia ikääntyvän yhteiskunnan työvoimana, ja kannustetaan huoltosuhdetta kohentavaa sekä talouden kansainvälistymistä edistävää työperäistä maahanmuuttoa. Maahanmuuttajien sopeutumiseen, kotoutumiseen ja kielenoppimiseen tulee hallitusohjelman mukaan panostaa. Hallitusohjelmassa mainitaan esimerkiksi ”maahanmuuttajanuorten erityinen syrjäytymisriski” sekä ”kouluttamattomien, kotona olevien naisten” tilanne, joiden kotoutumiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Hallitusohjelmassa esitetään perheenyhdistämisen kriteerien tarkennusta EU:n perheenyhdistämisdirektiivin mukaisesti (Neuvoston direktiivi 2003/86/EY).

Hallitusohjelman ilmestymisen jälkeen maahanmuuttotilanne muuttui nopeassa tahdissa kesän 2015 aikana. Varsinkin maahanmuuttoa vastustavana puolueena profiloituneen hallituspuolue Perussuomalaisten oli otettava tilanteeseen kantaa. Niinpä 8.12.2015 annettiin hallituksen turvapaikkapoliittinen toimenpideohjelma, jossa määritellään Suomen lyhyen aikavälin tavoitteeksi turvapaikanhakijoiden hallitsemattoman virran katkaisu. Hallitsematon virta on yksi luonnonilmiöön viittaava termi lisää turvapaikanhakijoita kuvaamaan. Toimenpideohjelman muita tavoitteita ovat esimerkiksi EU-yhteistyö sekä lähtömaiden parantunut turvallisuustilanne, sillä laajamittainen maahantulo liittyy ensisijaisesti vaikeisiin ja puutteellisiin olosuhteisiin, joita lähtöalueilla vallitsee. Turvapaikkapoliittisen toimenpideohjelman mukaan on tärkeää, että Suomi auttaa hädässä olevia, kuten sotaa pakenevia ja ”selkeällä turvapaikkajärjestelmällä tunnistetaan todellisen suojelun tarpeessa olevat”. Hallituksen kanta siis on, että hädässä olevia tulee auttaa, mutta järjestelmää käytetään hyväksi. Turvapaikkapoliittisessa toimenpideohjelmassa korostetaan tehokkaan kotoutumisen ja työllistymisen edistämistä niille, jotka Suomesta saavat turvapaikan, ja tehokkaita palautuksia niille, jotka eivät saa turvapaikkaa. Epäonnistuneen kotoutumisen vaarana nähdään esimerkiksi radikalisaation riski, vaikka toisaalta muistutetaan, että merkittävä osa turvapaikanhakijoista pakenee juuri ääriliikkeiden toimintaa.

Turvapaikkapoliittinen toimenpideohjelma on valmisteltu nimenomaan akuutin turvapaikanhakijoiden määrän lisääntymisen takia, mutta raportti huomioi myös pidemmän aikavälin ennusteet, eli sen, että maahanmuutto Eurooppaan tulee kasvamaan merkittävästi nykyisestä, mikäli voimakkaan väestönkasvun myötä syntyviin, toimeentuloon ja vakauteen liittyviin tarpeisiin tai ilmastonmuutoksen haasteisiin ei onnistuta vastaamaan. Toimenpideohjelman mukaan maahanmuutto voi olla myös voimavara. Lisäksi turvapaikkapoliittisessa toimenpideohjelmassa tunnustetaan kansainvälisen oikeuden merkitys ja se, että ihmisoikeusvelvoitteet sitovat Suomea ja ovat osa Suomen lainsäädäntöä. Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kannalta merkittävää on, että turvapaikkapoliittisessa toimenpideohjelmassa puhutaan perheenyhdistämisen kriteerien tiukentamisesta EU:n perheenyhdistämisdirektiivin nojalla täysimääräisesti, edellytyksenä ainakin toimeentuloedellytys ja riippumattomuus sosiaalityöistä. Lisäksi väärin tietojen antaminen viranomaisille vaikuttaa suoraan turvapaikan saamiseen. Toimenpideohjelmassa mainitaan erikseen, että tavoitteena on torjua alaikäismenettelyn väärinkäyttöä, mutta ilman huoltajaa tulleiden kasvun ja koulutuksen poluista tulee erityisesti huolehtia.

Vuonna 2016 ulkomaalaislaki muuttui (laki ulkomaalaislain muuttamisesta 505/2016) siltä osin, että lakiin lisättiin toimeentuloedellytys. Toimeentuloedellytyksestä ei kuitenkaan vaadita pakolaisen tai turvapaikan saaneen henkilön perheenyhdistämishakemusta varten, eikä myöskään silloin, jos lapsen etu sitä vaatii (Maahanmuuttovirasto 2017d). Vuonna 2016 ulkomaalaislaki (laki ulkomaalaislain muuttamisesta 332/2016) muuttui myös siltä osin, että humanitaarisen suojelun kategoria poistui ja jäljelle jäivät oleskeluoikeuden kategoriat turvapaikka sekä toissijainen suojelu. Lisäksi Maahanmuuttovirasto teki uudet maalinjaukset Irakista, Afganistanista sekä Somaliasta, jonka myötä toissijaisen suojelun saaminen käytännössä vaikeutui (Maahanmuuttovirasto 17.5.2016). Pääministeri Juha Sipilän hallituskausi on vielä kesken ja sen aikana voidaan nähdä vielä uusia maahanmuuttopoliittisia linjauksia. On kuitenkin tärkeää huomioda nämä vuosien 2015 ja 2016 linjaukset, jotka osuivat samalle ajanjaksolle turvapaikanhakijoiden määrän lisääntymisen kanssa.

Vuonna 2016 Suomessa siis valmisteltiin kansallisesti lainsäädäntöön useita muutoksia koskien maahanmuuttoa. Näistä yksi on muutos ulkomaalaislakiin uusista turvapaikanhakijoiden asumisvelvollisuutta koskevista turvaamistoimista, jotka tulivat voimaan 1.2.2017. Muutoksen seurauksena turvapaikanhakijoita voidaan määrätä asumaan ja ilmoittautumaan säännöllisesti vastaanottokeskuksessa. Kielteisen turvapaikkapäätöksen ja maastapoistamispäätöksen saanut

10–15-vuotias ilman huoltajaa oleva lapsi voidaan säilöönoton sijasta määrätä asumaan nimetyssä, lapsille tarkoitetussa vastaanottokeskuksessa, pysymään sen alueella ja ilmoittautumaan siellä päivittäin. Asumisvelvollisuus määrätään tapauskohtaisen harkinnan perusteella eikä siis koske kaikkia turvapaikanhakijoita. (Sisäministeriö 2017, 24.)

Euroopan komissio antoi keväällä ja kesällä 2016 esitykset Euroopan yhteistä turvapaikkajärjestelmää koskevista lainsäädäntöpaketeista (CEAS I- ja CEAS II -paketit). Keskeisenä tavoitteena uudistuksissa on vähentää turvapaikkamenettelyn väärinkäyttöä ja torjua turvapaikanhakijoiden liikkumista jäsenvaltiosta toiseen kesken turvapaikkaprosessin, sekä vähentää hallitsematonta unionin alueelle tuloa ja perustetonta turvapaikanhakua sekä parantaa turvapaikkapäätöksenteon yhdenmukaisuutta (Sisäministeriö 2017, 21). EU:ssa on siis paineita turvapaikkakäytäntöjen muuttamiseksi ja turvapaikanhakijoiden määrän tasaamiseksi eri jäsenvaltioiden välillä. Nämä paketit kuitenkin ovat vasta esityksiä, joista jäsenmaat eivät ole yksimielisiä. Suomi esimerkiksi pitää tärkeänä omaa päätösvaltaa turvapaikka-asioissa ja suhtautuu varauksella pyrkimykseen luoda pysyviä, jäsenvaltioita sitovia järjestelyjä turvapaikanhakijoiden sisäisestä siirrosta (mt, 22-23). Vaikka suurin turvapaikanhakupiikki Suomessa nähtiin vuonna 2015, tulee Eurooppaan yhä suuria määriä pakolaisia, sillä pakolaisten lähtömaiden tilanteisiin ei ole tullut merkittäviä muutoksia (mt, 13). Siten maahanmuutto tulee varmasti jatkossakin olemaan paljon palstatilaa saava kysymys.

6. YKSINTULLEET ALAIKÄISET TURVAPAIKANHAKIJAT SUOMESSA – TURVALLISUUS JA LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUKSEN KESKEISET PERIAATTEET

Tässä kappaleessa analysoidaan sitä, miten lapsen oikeuksien komitean määrittelemät lapsen oikeuksien sopimuksen keskeiset periaatteet, eli artikkelit 2 (syrjimättömyys), 3 (lapsen edun ensisijaisuus), 6 (lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen) ja 12 (lapsen oikeus saada näkemyksensä huomioon otetuiksi) sekä perheenyhdistämistä koskeva artikla 10, näkyvät Suomeen yksin alaikäisenä tulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla, ja millaisena alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden turvallisuus näyttäytyy näiden artiklojen puitteissa inhimillisen turvallisuuden seitsemän eri ulottuvuuden kautta. Artikla 10 on mukana analyysissä

sen vuoksi, että perheen yhdistäminen liittyy läheisesti monen yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijan elämään. Perinteisesti turvallisuus nähdään maahanmuutto- ja turvapaikanhakukysymyksissä valtion turvallisuutena, joten analyysissä pohditaan turvallisuuden luonnetta sekä alaikäisen yksintulleen turvapaikanhakijan henkilökohtaisena turvallisuutena että valtion turvallisuutena.

Lapsen oikeuksien sopimus on yksi laajimmin ratifioiduista ihmisoikeusasiakirjoista. Sen luonne on kuitenkin julistusmainen ja siksi hankala. Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit täydentävät sopimuksen artikloja ja auttavat artiklojen tulkinnassa, mutta yleiskommentit eivät ole sitovia, kuten sopimus itse. Tutkielman analyysin kohteena ovat lapsen oikeuksien komitean sovellettavissa olevat yleiskommentit (yleiskommentit nro 1, 5, 6, 7, 8, 12 ja 14), maahanmuuttopoliittiset muutokset Juha Sipilän hallituskaudella (analyysin kohteena on Juha Sipilän hallituksen hallitusohjelma sekä turvapaikkapoliittinen toimenpideohjelma) sekä alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden elämää lähimmin koskeva kansallinen lainsäädäntö, eli ulkomaalaislaki (30.4.2004/301), laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (17.6.2011/746) (myöhemmin vastaanottolaki) ja laki kotouttamisen edistämisestä (30.12.2010/1386). Analyysissä tutkitaan miten kyseisessä lainsäädännössä ja maahanmuuttopolitiikassa näkyvät lapsen oikeuksien sopimuksen peruseriaatteen sekä miten nämä periaatteet ja niiden toimeenpano heijastavat turvallisuutta inhimillisen turvallisuuden seitsemän eri ulottuvuuden kautta alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden elämässä Suomessa.

Lapsen oikeuksien komitea on lapsen oikeuksien sopimuksessa määritetty sopimuksen valvoja ja komitean yleiskommentit ja päätelmät ovat tärkeä osa lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa. Niinpä nämä päätelmät ovat keskeisimmät lapsen oikeuksien toteutumista arvioivat kriteerit. Turvallisuus myös näyttäytyy luonnollisesti jokaiselle yksilölle erilaisena, joten lapsen oikeuksien komitea ja sen tekemä maailmanlaajuinen arviointityö on sopivan objektiivinen ja kansainvälinen. Lapsen oikeuksien komitea on antanut päätelmät ja suositukset Suomen määräaikaissäraportoinnista lapsen oikeuksien toteutumisen suhteen neljä kertaa (vuosina 1996, 2000, 2005 ja 2011). Viimeisimmässä vuoden 2011 loppupäätelmässä komitea panee merkille erilaiset lainsäädännölliset toimenpiteet ja toimenpideohjelmat, joita Suomessa on toteutettu lapsen oikeuksien edistämiseksi. Komitea (Lapsen oikeuksien komitea 2011) kuitenkin ilmaisee huolensa muun muassa lapsiperheistä, jotka elävät köyhyydessä (taloudellinen turvallisuus), masennuksen ja itsemurhien korkeasta määrästä (henkilökohtainen turvallisuus),

tyttöihin kohdistuvasta häirinnästä (henkilökohtainen turvallisuus) sekä pakolaisiin ja maahanmuuttajiin kohdistuvasta syrjinnästä (myös henkilökohtainen turvallisuus sekä mahdollisuuksien puute). Lisäksi komitea kehottaa esimerkiksi Suomea lisäämään tietoisuutta erityisesti lasten keskuudessa valitusmenettelyistä (jotta lapsella voi olla aktiivinen rooli elämässään, tulee aikuisten se mahdollistaa ja tarjota lapselle riittävästi tietoa). Komitean kehotukset Suomelle ovat hyvin yleisiä, eikä mitään erityistä suurta huolenaihetta viimeisimmässä loppupäätelmässä tule esille, mutta erilaisia kehotuksia erityisesti heikossa asemassa olevien lasten olosuhteiden parantamiseksi. Kansalaisjärjestöt ovat omalta osaltaan nostaneet esiin alaikäisiin yksintulleisiin turvapaikanhakijoihin kohdistuvia menettelytapoja, mutta niihin ei tässä työssä pureuduta sen tarkemmin, sillä kenttä on hajanainen ja kansalaisjärjestöillä on luonnollisesti myös omat päämääränsä ja tavoitteensa.

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset asettavat vähimmäistason kaikkien ihmisten oikeuksille sopimusvaltiossa. Nämä oikeudet kuuluvat kaikille valtion oikeudenkäyttöpiirissä oleville henkilöille, myös vähemmistöjen jäsenille, maahanmuuttajille ja soveltuvin osin matkailijoille (Makkonen et al. 2013, 64). Ihmisoikeuksien voi katsoa tarkoittavan sitä, että suvereenin valtion ja tämän kansalaisten suhteita hallitaan tietyillä kansainvälisillä standardeilla. Vaikka kaikilla ihmisillä voi katsoa olevan oikeuksia, tulevat ne näkyviksi valtion positiivisilla ja negatiivisilla toimilla, eli sillä, että valtio ei esimerkiksi harrasta kansalaistensa kiduttamista (negatiivinen toiminta) ja vastaavasti tarjoaa ruokaa ja suojaa niitä tarvitseville (positiivinen toiminta) (Carpenter 2010, 5). Lasten oikeuksien erityinen kansainvälinen regiimi johtuu lasten statuksesta ja erityisistä tarpeista, sillä lapset ovat haavoittuvaisempia, fyysisesti riippuvaisia vanhemmistaan ja heillä on yhteiskunnassa alempi sosiaalinen status (ibid.). Lapsia koskeva lainsäädäntö perustuu 18 vuoden ikärajalle. Se velvoittaa valtion vastaamaan tätä nuoremman henkilön turvattomuuteen, etenkin jos vanhemmat eivät sitä pysty tekemään. Tämä nuoren iän tuoma erityisturva vastaavasti aiheuttaa turvapaikanhaussa ikään liittyviä väärinkäytöksiä, tai ainakin pelkoja niistä. Sen vuoksi Suomessa tehdään DNA-testejä hakijoiden iän määrittämiseksi (Maahanmuuttovirasto 2017b).

Kansainvälisen politiikan kriittiset suuntaukset ovat pyrkineet tuomaan esiin valtarakenteita, mutta kriittisissäkään suuntauksissa ei olla pureuduttu lapsuuteen ja sen esittämiseen kansainvälisen politiikan saralla (Carpenter 2010, 8). Lapsuus on kiistämättä tärkeä kehityksen ja kasvun aika ihmisen elämässä ja usein kriittinen loppuelämän kannalta. Lapsuuden kokemukset muokkaavat meitä pitkälle aikuisuuteen, ja siten lasten oikeuksien toteutuminen on merkittävää

kokonaisten yhteiskuntienkin kannalta. Esimerkiksi Syyrian kriisin kohdalla on puhuttu ”menetetystä sukupolvesta”, kun syyrialaiset lapset ovat joutuneet olemaan laajamittaisesti poissa koulusta useita vuosia (Dahi 2014, 46). Tällainen kokonaisen sukupolven koulutuksen katkeaminen kaikista otollisimmassa iässä voi aiheuttaa kauaskantoisia seuraamuksia.

Alaikäisten identiteetti ja käsitys oikeasta ja väärästä ovat usein suuremmassa muutostilassa kuin aikuisilla ja sen vuoksi he ovat alttiimpia ympäristön toiminnalle. Tämä muovautuvaisuus on toisaalta ihmiselämän kehityksen edellytys. Lapset saattavat kuitenkin joutua myös vaikeuksiin kuuliaisuutensa takia. Esimerkiksi alaikäiset turvapaikanhakijat päätyvät usein kehittyneisiin maihin salakuljettajien matkassa. He saattavat olla hyvin lojaaleja salakuljettajille ja maahan tullessaan kertoa viranomaisille valheellista tarinaa matkastaan, mikä vaikeuttaa laittoman kaupan kiinni saamista sekä saa viranomaiset uskomaan, että lapsi valehtelee taustoistaan (Beddoe 2012, 66-67). Laittomasti maahan salakuljettajien kanssa saapuminen voi estää suojelun saamisen tulomaasta. Kuitenkin on huomattavaa, että käytännössä laillisia keinoja saapua Eurooppaan ei ole olemassa, varsinkaan ihmisille, joilla ei ole olemassa tarvittavia dokumentteja henkilöllisyytensä esittämiseksi (Alanko et al. 2011, 12). Monesti Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijalasten perheet tai muut sukulaiset ovat maksaneet suuria summia salakuljettajille, jotta he voisivat lapsen turvalliseen maahan. Turvapaikanhakijalapset saapuvat Suomeen hyvin erilaisia reittejä ja heidän matkansa kestot vaihtelevat huomattavasti, mutta usein pakomatkat sisältävät kuormittavia kokemuksia, koska lapset eivät voi turvautua laillisiin reitteihin, vaan heidän täytyy esimerkiksi pakoilla rajaviranomaisia (ma, 13). Lapsissa on kautta historian piillyt vaarallisuus myös muuten kuin vain laittoman maahantulon kautta. Erityisesti nuorissa miehissä nähdään turvallisuusriski jengien ja rikollisen toiminnan takia, ja esimerkiksi vähemmistölapsia on historian saatossa pyritty integroimaan vallitsevaan yhteiskuntaan ja saamaan heidät unohtamaan oma taustansa, jotta he eivät olisi turvallisuusuhka valtiolle (Brocklehurst 2006, 27).

Yksin alaikäisinä tulleiden turvapaikanhakijoiden elämää leimaavat usein monenlaiset vaikeat kokemukset sodista, väkivallasta ja menetyksistä, ja monet tutkijat sanovat, että ero perheestä on traumaattisinta, mitä lapsi voi kokea (Helander et al. 2002, 25-26). Turvapaikanhakijalapset ja -nuoret ovat kokeneet monenlaisia menetyksiä, he ovat menettäneet kotinsa, tavaransa, ystävänsä, perheensä, tutun ympäristön, asemansa ja identiteettinsä ja lisäksi he saapuvat uuteen maahan, jonka kieltä, kulttuuria tai tapoja he eivät tunne (Alanko et al. 2011, 14). Lapsilla voi olla kokemuksia sodasta esimerkiksi lapsisotilaina, mutta jo itsessään uusi kulttuuri, kieli ja tuttujen

turvaverkkojen puuttuminen vaikuttavat lapsiin. Alaikäisillä yksintulevilla lapsilla on riski kärsiä mielenterveysongelmista, jotka johtuvat erosta perheestä ja muista ennen pakoa tapahtuneista tapahtumista, mutta myös asettumisesta uuteen maahan, uuden kielen oppimisesta sekä jokapäiväisistä stressinaiheuttajista uudessa kulttuurissa (Friborg et al. 2016, 1). Esimerkiksi lapset voivat kokea syyllisyyttä siitä, että ovat itse turvassa, kun heidän perheensä voivat yhä olla väkivaltaisuuksien keskellä (Helander et al. 2002, 26). Uudessa kulttuurissa stressiä aiheuttavat niin sisäiset kuin ulkoisetkin paineet, kuten taloudelliset vaikeudet (Friborg et al. 2016, 2).

Lapsen oikeuksien sopimuksen artiklassa 5 määritellään kaksi tärkeää käsitettä: vanhempien vastuu ja lapsen kehittyvät valmiudet (Unicef Suomi 2011, 63). Perheen merkitys on sopimuksessa suuri. Tämä on kansainvälisen politiikan lähtökohdasta huomattavaa, sillä kansainvälisessä politiikassa lapsi ja perhe ovat hiljennetty yksikkö (Brocklehurst 2006, 143). Lasten maailmaa yleensä määrittää tarkasti koti ja sen ympäristö, joka perinteisesti on erotettu kansainvälisestä, kansallisesta intressistä ja poliittisesta toiminnasta (mt, 148). Koti ja perhe ovat perinteisen turvallisuuskäsityksen objekteja, eli niitä, joita varten valtio harjoittaa turvallisuuspolitiikkaansa. Perinteisessä mielessä perhe onkin pitkälti valtion armoilla ja vailla toimijuutta. Se on yksikkö joka nauttii valtion hyvästä turvallisuuspolitiikasta ja vastaavasti kärsii huonosta.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa useat artikkelit korostavat vanhempien ensisijaista vastuuta lapsesta ja asettavat rajat sille, missä määrin valtio voi puuttua perheen asioihin ja erottaa lapsen vanhemmistaan. Tutkielman kannalta kysymys kuuluukin, että jos oikeus perheeseen on tunnustettu ihmisoikeussopimuksissa, onko perheenyhdistäminen silloin myös ihmisoikeus? Perheen merkitys ihmisen psyykeelle on huomattava ja ihmisen hyvinvoinnille ovat tärkeitä sosiaaliset ja kulttuuriset merkitykset, jotka luovat yhteenkuuluvuuden tunnetta (Reid 2012, 237). Uusi maa ja siihen sopeutuminen luovat usein ristiriitoja. Yksin tulleet lapset saattavat alkaa unohtaa kotikieltään ja näin ollen jännitteet oman perheen ja uuden yhteiskunnan kanssa voivat kasvaa suuriksi (Helander et al. 2002). Nuoret kaipaavat perhettään ja haaveilevat perheenyhdistämisestä, mutta sen onnistumisenkaan ei välttämättä tuo lapselle tai nuorelle toivotunlaista lopputulosta. Se, että perhe tulee vanhasta kulttuurista, saattaa aiheuttaa ristiriitoja ja vanhat perherakenteet muuttua, kun yhtäkkiä lapsesta tulee tulkki aikuiselle ja välikäsi aikuisten maailmaan kielitaitonsa takia. Vaikka lapset siis jäisivät henkiin ja heidän perusturvallisuutensa ei olisi uhattuna valtion ottaessa roolin perheen puuttuessa, on inhimillisen turvallisuuden lähtökohdasta perheen ja yhteisön merkitys suuri. Yksilöllä on tarve kuulua

johonkin ja olla osa jotakin, ja useimmille meille tämä jokin on oma perhe ja suku, ehkä myös oma asuinpaikka ja asuinmaa, opiskelupaikka tai vaikka työpaikka. Alaikäisiltä yksintulleilta turvapaikanhakijoilta puuttuvatkin lähes kaikki kohteet, joiden kanssa on mahdollista kokea yhtenäisyyttä, sillä he ovat historiansa takia väistämättä ainakin aluksi ulkona yhteiskunnasta.

6.1. Syrjimättömyys (LOS 2 artikla)

1. Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelu.
2. Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin toimiin varmistaakseen, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä ja rangaistukselta, jotka perustuvat hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden perheenjäsentensä asemaan, toimintaan, mielipiteisiin tai vakaumuksiin.

Artikla 2, joka luo syrjimättömyyden periaatteen, on yksi lapsen oikeuksien komitean määrittämistä neljästä lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteesta. Artiklan ensimmäisessä kappaleessa listataan ne ominaisuudet, jonka perusteella lasta ei saa syrjiä, eli rotu, ihonväri, sukupuoli, kieli, uskonto, poliittiset tai muut mielipiteet, kansallinen tai sosiaalinen alkuperä, varallisuus, vammaisuus, syntyperä tai muu seikka, olivat ne sitten lapsen itsensä tai tämän vanhempien ominaisuuksia. Kappaleen 2 sanamuoto ”sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin toimiin varmistaakseen, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä ja rangaistukselta” korostaa, että valtioiden velvoite syrjinnän estämiseksi on aktiivinen ja artiklan täytäntöönpanon täytyy olla integroituna kaikkien muiden artiklojen täytäntöönpanoon (Unicef Suomi 2011, 29). Suomessa korkein hallinto-oikeus on ratkaissut tapauksen, jossa homoseksuaali mies ei saanut turvapaikkaa Suomesta sillä perusteella, että hänen nähtiin pystyvän palaamaan kotimaahansa, jos salaa seksuaalisen suuntautumisensa. Korkein hallinto-oikeus kuitenkin kumosi tämän päätöksen, ja linjasi, että seksuaalinen suuntautuminen ja pakolaissopimuksen suojaamat ominaisuudet, kuten poliittinen mielipide, ovat niin keskeisiä yksilön identiteetin kannalta, ettei ketään voida vaatia salaamaan niitä edes välttyäkseen vainolta (Nykänen 2013, 199). Pakolaissopimus toi syrjimättömyyden periaatteen ensimmäistä kertaa sitovaan ihmisoikeussopimukseen. Lapsen oikeuksien sopimuksessa tätä syrjimättömyyden periaatetta on viety pidemmälle, ja ominaisuuksien listaa pidennetty, mutta nämä ominaisuudet voidaan nähdä samanlaisina kuin pakolaissopimuksen vastaavat korkeimman hallinto-oikeuden

linjauksessa, eli sellaisina ominaisuuksina, jotka ovat tärkeitä yksilön identiteetille ja erottamaton osa yksilöä. Sen vuoksi syrjimättömyyden periaatteen täysimääräinen toteutuminen on tärkeää.

Artiklassa 2 ei kuitenkaan määritellä itse syrjintää. Syrjimättömyys ja turvallisuus inhimillisen turvallisuuden kontekstissa ovat käytännössä synonyymejä, sillä turvallisuus inhimillisen turvallisuuden näkökulmasta tarkoittaa sitä, että ihminen tuntee olonsa vapaaksi uhista ja vaaroista sekä elämäänsä vahvasti rajoittavista tekijöistä, eli käytännössä kaikenlaisesta syrjinnästä. Inhimillisessä turvallisuudessa kyse on ihmisen elämästä ja arvosta ja jokapäiväisten uhkien poissaolosta, kuten esimerkiksi siitä, että kaduilla on turvallista, syömistä on tarpeeksi ja että ihmiset eivät joudu uhreiksi sukupuolensa tai etnisyytensä takia (Smith 2005, 51-52). Yhteiskunnan syrjivät rakenteet taas johtavat siihen ja inhimillisen turvallisuuden eri aspektit liittyvät yhteen, sillä jos esimerkiksi yksilöllä ei ole kykyä elättää itsensä (taloudellinen turvallisuus), voi tämä tarkoittaa sitä ettei hän pääse nauttimaan myöskään terveydenhuollosta tai joutuu asumaan saastuneilla alueilla (ympäristöturvallisuus). Suomessa pyritään takaamaan jokaisen ihmisen perusoikeudet, joihin kuuluu terveydenhuolto, riittävä ruoka ja toimeentulo sekä turvallinen ympäristö, näin myös alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla. Muut inhimillisen turvallisuuden määrittämät turvallisuuden muodot taas ovat vaikeampia ja yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla oma etninen tausta ja vallitsevat maahanmuuttoasenteet voivat johtaa turvattomuuteen esimerkiksi henkilökohtaisen turvallisuuden saralla.

Lapsen oikeuksien komitea ei ole tehnyt omaa yleiskommenttiaan artiklasta 2, mutta kyseinen artikla mainitaan useissa yleiskommenteissa. Yleiskommentissa nro 6 (CRC/GC/2005/6, kohta 18) komitea selventää syrjimättömyysperiaatetta suhteessa yksin liikkuviin ja vanhemmistaan eroon joutuneisiin lapsiin. Kommentissa mainitaan, että syrjimättömyysperiaate voi hyvinkin edellyttää erilaista kohtelua erilaisten suojelutarpeiden, kuten iän tai sukupuolen perusteella. Syrjimättömyys lapsen oikeuksien komitean mukaan tarkoittaa tarpeellista syrjintää, jolloin kaikista heikoimmassa asemassa olevia suojellaan kaikista perusteellisimmin. Tämä positiivisen syrjinnän tarve on näkyvillä katsottaessa tilastoja alaikäisistä yksintulleista turvapaikanhakijoista Suomessa, sillä kesäkuun 2016 ja elokuun 2017 välillä tyttöjä alaikäisistä yksintulleista turvapaikanhakijoista oli 92 eli ainoastaan 8,2% kokonaishakijamäärästä (Maahanmuuttovirasto 5.9.2017). Heistä 80 sai myönteisen päätöksen (ibid.). Sukupuolijakauma on huomattava, kun vain alle kymmenen prosenttia hakijoista on tällä ajanjaksolla tyttöjä. Tämän jakauman

perusteella voi ajatella, että tytöt useimmiten eivät edes pääse hakemaan turvapaikkaa vieraasta maasta sukupuolensa takia. Siksi tytöt tarvitsevat erityistä suojelua, positiivista syrjintää. Prosenttiosuus myönteisen päätöksen saaneista tytöistä ja pojista on sama tällä ajanjaksolla (tytöistä 86,95% ja pojista 86,03%) (Maahanmuuttovirasto 5.9.2017). Myös UNDP:n raportti inhimillisestä turvallisuudesta (UNDP 1994, 31) ottaa kantaa naisten kokemaan turvattomuuteen henkilökohtaisen turvallisuuden saralla. Raportin mukaan naiset joutuvat usein uhriksi sukupuolensa takia niin kotona, koulutuksessa kuin työpaikoillakin ja raiskaukset ja pahoinpitelyt ovat yleisiä. Naiset kokevat ryhmänä erityistä turvattomuutta inhimillisen turvallisuuden näkökulmasta, mikä on myös näkyvissä näissä maahanmuuttotilastoissa. Voi olla, että tytöt eivät selviä matkasta heidän sukupuoleensa kohdistuvien uhkien takia tai tyttöjä ei edes lähetetä koko matkalle. Oli syy kumpi tahansa, on kiistatonta, että tytöt ovat heikommassa asemassa ja heiltä puuttuu paljon mahdollisuuksia sukupuolensa takia, eli heidän turvallisuutensa ei toteudu inhimillisen turvallisuuden henkilökohtaisen turvallisuuden ulottuvuudella. Koska perheiden mukana tulleiden lasten sukupuolijakauma on hyvin tasainen, kuvaa tämä myös ehkä patriarkaalisia näkemyksiä, sillä tytöt kulkevat perheidensä mukana, kun taas pojat voivat kulkea perheiden mukana mutta myös yksin. Tyttöillä on siis sukupuolensa takia heikommalla ja rajoittavammalla lähtökohdalla ja heidän turvallisuutensa inhimillisen turvallisuuden henkilökohtaisen turvallisuuden saralla ei toteudu.

Vuoden 2015 pakolaiskriisin myötä kritiikkiä on saanut osakseen juuri se, että Suomeen saapuvat turvapaikanhakijat ovat useimmiten miehiä, joiden ei koeta ansaitsevan turvapaikkaa yhtä paljon kuin naisten ja lasten. Sukupuolen ja iän merkitys on suuri maahanmuuttokeskustelussa. Esimerkiksi vuonna 2009 nousi esiin kaksi isoäititapausta, jotka saivat laajasti huomiota, kun kaksi kristittyä isoäitiä, joiden lapset asuivat Suomessa saivat karkottamispäätöksen (venäläinen Irina Antonova ja egyptiläinen Eveline Fadayer). Näissä isoäititapauksissa peilattiin samalla suomalaisia sukupuoli- ja sukupolvikäsityksiä, kun isoäitien nähtiin ansaitsevan suojelua ikänsä ja sukupuolensa takia, ja isoäitejä pidettiin ”harmittomina” maahanmuuttajina (ks. Horsti ja Pellander 2016). Miehistä taas maahanmuuttokeskustelussa piilee usein vaara niin yksilöiden kuin koko yhteiskunnankin kannalta.

Syrjimättömyys on näkyvillä monissa Suomen laeissa (kuten perustuslaissa, päivähoitolaissa, lastensuojelulaissa, rikoslaissa, tasa-arvolaissa ja yhdenvertaisuuslaissa) ja suomalainen lainsäädäntö onkin linjassa LOS:n artiklaan 2 nähden, mutta syrjimättömyys lainsäädännössä on pitkälti aikuisten syrjimättömyyttä (Unicef Suomi 2011, 36). Näennäisen ikäneutraali

lainsäädäntö on ulottanut vaikutuksensa etupäässä aikuisiin. Lasten rikosoikeudellisen vastuun puuttumisesta johtuen lasten keskinäistä syrjintää ei ole näkyvillä Suomen lainsäädännössä, mutta tällainen lasten välinen syrjintä usein näkyy etnisesti erilaisten lasten käytännön elämässä esimerkiksi koulukiusaamisena (ibid.). Yleiskommentissa nro 5 mainitaan niitä keinoja, joita syrjintään puuttuminen voi edellyttää, kuten muutoksia lainsäädäntöön, hallintoon ja voimavarojen jakamiseen sekä koulutuksellisia toimenpiteitä asenteiden muuttamiseksi (CRC/GC/2003/5, kohta 12). Kouluissa tehdäänkin paljon työtä kiusaamisen ja kaikenlaisen syrjinnän poistamiseksi (Unicef 2011, 36). Yksi nyky-yhteiskunnan piirre on kiusaamisen siirtyminen verkkoon, jolloin sen kontrollointi on usein vaikeampaa, sillä kiusaaminen ei tule välttämättä näkyväksi. Ensimmäisessä yleiskommentissaan komitea ottaa kantaa syrjimättömyyden periaatteeseen koulutuksessa, jossa tulisi ottaa huomioon sukupuolisyryntä sekä vammaisten lasten oikeus koulutukseen (CRC/GC/2001/1, kohta 10) sekä sellaisen opetuksen järjestämisen tärkeys, joka haastaa kaikki syrjivät ja ennakkoluuloiset näkökannat (kohta 11). Koululla ja opetuksella on alaikäisten jokapäiväisessä elämässä suuri merkitys ja lapsen oikeuksien komitea kannattaa sellaista valistavaa näkökulmaa opetukseen, joka kampanjoi rasismia ja syrjimättömyyttä vastaan.

Syrjintä nähdään lapsen oikeuksien komitean kannanotoissa viittaavan vahvasti myös artiklaan 6, eli lapsen oikeuteen elämään ja kehittymiseen. Yleiskommentissa nro 7 lapsen oikeuksien komitea ottaa kantaa pikkulasten syrjimiseen, joka voi näkyä esimerkiksi riittämättömänä ravitsemuksena, hoitona ja huomiona, rajallisina leikkimis-, oppimis- ja koulutusmahdollisuuksina, tunteiden ja näkemysten vapaan ilmaisemisen estämisenä sekä ankarana kohteluna ja kohtuuttomina odotuksina (CRC/C/GC/7/Rev.1, kohta 11b). Vaikka alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat eivät yleensä ole enää pikkulapsia, ja he pystyvät jo pitkälti itse pitämään huolta perustarpeistaan, on tässä kommentissa näkyvillä syrjimättömyyden periaatteen laajuus, sillä syrjivät olosuhteet ja asenteet ovat esteenä lapsen kehitykselle ja voivat pahimmassa tapauksessa johtaa lapsen kuolemaan. Tämä viittaa siihen, että vanhempienkin lasten suhteen kaikenlainen rakenteellinen syrjintä, joka estää lasta kehittymästä ja saavuttamasta täyttä potentiaaliaan, on esteenä artiklan 6 toteutumiselle. Lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmässä päätelmissään Suomelle ottanut kantaa maahanmuuttaja- ja pakolaislasten syrjintään ja kehottaa Suomea tehostamaan pyrkimyksiään torjua heihin kohdistuvaa syrjintää (Lapsen oikeuksien komitea 2011).

Laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386) on tärkeä maahanmuuttajien kotouttamistoimia määrittävä dokumentti. Tämän lain tavoite on tuoda kotouttamistoimet ja -palvelut kaikkien niitä tarvitsevien maahanmuuttajien saataville oleskelun perusteesta riippumatta sekä tavoitteena on antaa perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen palveluista kaikille Suomeen asettuville ihmiselle (Saukkonen 2013, 95). Lain perustana on siis syrjimättömyyden periaate, sillä nämä toimet ulotetaan kaikkiin maahanmuuttajiin ja pyrkimyksenä on saada heidät osaksi ympäröivää yhteiskuntaa, kuten lain ensimmäisessä pykälässä määrätään:

Tämän lain tarkoituksena on tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1§.)

Tämän kohtalaisen uuden lain taustalla on nimenomaan syrjimättömyyden periaate, sillä sen tavoitteena on tasa-arvo ja yhdenvertaisuus uusien maahanmuuttajien ja ympäröivän yhteiskunnan välillä. Laki liittyy vahvasti myös inhimillisen turvallisuuden yhteisöllisen turvallisuuden muotoon, sillä lain tarkoituksena on saada maahanmuuttajat osaksi yhteiskuntaa, mikä tuottaa turvallisuutta niin heille itselleen kuin myös koko yhteiskunnalle, sillä yhteiskunnan ulkopuolelle jääminen voi aiheuttaa monenlaisia ongelmia, kuten syrjäytymistä tai jo mainitun pelon terrorismikytköksistä.

Laki kotoutumisen edistämisestä (27 §) huomioi myös alaikäisten yksintulleiden erityistilanteen:

Ilman huoltajaa olevan lapsen tai nuoren, jolle on myönnetty oleskelulupa hänen haettuaan Suomessa alaikäisenä kansainvälistä suojelua tai joka on otettu Suomeen ulkomaalaislain 90 §:ssä tarkoitetussa pakolaiskiintiössä, hoiva, huolenpito ja kasvatus järjestetään perheryhmäkodissa tai tuetun perhesijoituksen avulla taikka muuten tarkoituksenmukaisella tavalla.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu lapsi tai nuori voi olla tukitoimenpiteiden piirissä kunnes hän täyttää 21 vuotta tai kunnes hänellä on huoltaja Suomessa.

Pykälän 27 tarkoituksena on taata alaikäiselle ilman vanhempia saapuvalle turvapaikanhakijalle hänen tarvitsemiaan tukitoimia, joita alaikäinen yksintullut nimenomaan saa haavoittuvaisuutensa takia. Nämä erityistoimenpiteet voi nähdä tietynlaisena positiivisena syrjintänä, sillä alaikäiset yksintulleet tarvitsevat yhteiskunnan huolenpitoa ollessaan ilman perheen turvaa. Perheryhmäkodit ovat tiiviitä vertaisyhteisöjä, joissa lapset ja nuoret ovat samassa tilanteessa ja luovat tavallaan väliaikaisen perheen keskenään, mikä luo toisaalta turvaa,

toisaalta eriyttää heitä suomalaisesta yhteiskunnasta, sillä he viettävät usein aikaa keskenään ilman suomalaisia kavereita (Kuusisto-Arponen 2016, 108). Heidän erityissuojelunsa toisaalta siis eriyttää lapsia entisestään ympäröivästä yhteiskunnasta.

Yleiskommentissa numero 5 (CRC/GC/2003/5, kohta 12) komitea korostaa, että yhtäläiseen oikeuksiin pääsyyn liittyvän syrjimättömyysperiaatteen soveltaminen ei tarkoita identtistä kohtelua ja yleiskommentissa esitetään, että ”tämä syrjimättömyysvelvollisuus edellyttää, että valtiot pyrkivät aktiivisesti tunnistamaan yksittäiset lapset ja lapsiryhmät, joiden oikeuksien tunnustaminen ja toteuttaminen saattavat vaatia erityisiä toimenpiteitä”. Komitea korostaa esimerkiksi tarvetta kerätä eriteltyjä tietoja, jotta syrjintä tai potentiaalinen syrjintä voidaan tunnistaa (CRC/GC/2003/5, kohta 12). Pääministeri Juha Sipilän hallituksen hallitusohjelmassa otetaan huomioon syrjimättömyysperiaatteen mukaisesti kaksi haavoittuvaista ihmisryhmää: maahanmuuttajanuoret ja heidän erityinen syrjäytymisriskinsä sekä kouluttamattomat, kotona olevat maahanmuuttajanaiset (Valtioneuvoston kanslia 2015, 38). Maahanmuuttajanuoret tunnistetaan ryhmäksi, joka ovat vaarassa joutua yhteiskunnan ulkopuolelle ja syrjäytyä oman taustansa takia. Alaikäisiltä yksintulleilta turvapaikanhakijoilta puuttuu vanhempien ja perheen tuki niin henkisesti kuin myös esimerkiksi rahallisesti (taloudellinen turvallisuus). Sen vuoksi alaikäiset yksintulleet on tunnustettu laissa kotoutumisen edistämisestä sellaiseksi ryhmäksi, joka saa tukitoimia yli täysi-ikäisyyden täyttämisen rajan, eli 21-vuotiaaksi saakka (laki kotoutumisen edistämisestä 27 §).

6.2. Lapsen etu (LOS 3 artikla)

1. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.
2. Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Tähän pyrkiessään sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin.
3. Sopimusvaltiot takaavat, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa.

Artikla 3, joka koskee lapsen etua, on toinen lapsen oikeuksien komitean esiin nostama yleisperiaate lapsen oikeuksien sopimuksessa yhdessä artiklojen 2, 6 ja 12 kanssa. Komitea on korostanut, että tulkinnat lapsen edusta eivät kuitenkaan saa syrjäyttää muita yleissopimuksen takaamia oikeuksia (Unicef Suomi 2011, 37). Huomioitavaa on, että lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsen edun tulee olla ensisijainen ratkaisuperiaate lasta koskevassa päätöksenteossa, eli pelkkä lapsen edun huomioon ottaminen ei ole riittävää (Hakalehto-Wainio 2013, 140). Sanan ”ensisijainen” käyttäminen osoittaa, että lapsen etu ei aina ole ainoa harkittava seikka ja sen kanssa voi olla kilpailevia tai ristiriitaisia ihmisoikeuksia, mutta lapsen etua tulee kuitenkin harkita aktiivisesti, ja on pystyttävä osoittamaan, että lapsen etu on huomioitu ensisijaisena tekijänä (Unicef Suomi 2011, 39). Lapsen edun ensisijaisuuteen velvoittava artikla 3 onkin avain lapsen oikeuksien sopimuksen ymmärtämiseen ja siitä on käytetty nimitystä ”sateenvarjoartikla”, sillä lapsen edun toteutuminen edellyttää kaikkien lapselle sopimuksessa turvattujen oikeuksien mahdollisimman täysimääräistä toteutumista (Hakalehto-Wainio 2013, 141).

Yleisellä tasolla lapsen etu on itsestään selvä periaate, mutta käytännössä törmätään usein ongelmiin, sillä ei ole olemassa mitään yhtenäistä määritelmää siitä, mikä missäkin tilanteessa on lapsen etu, ja kuka tai mikä taho milloinkin määrittelee lapsen edun (Helander et al. 2002, 37). Lapsen edun käsitettä on arvosteltu sen epätarkkuudesta, sillä asiantuntijatkin voivat esittää lapsen edusta erilaisia perusteltuja näkemyksiä ja samassa kysymyksessäkin poliisin, syyttäjän, sosiaaliviranomaisen ja lääkärin käsitykset saattavat erota toisistaan olennaisesti (Hakalehto-Wainio 2013, 142).

Lapsen etu lapsia koskevaa päätöksentekoa ohjaavana periaatteena kuului Suomen ja useiden muiden valtioiden oikeuteen jo kauan ennen lapsen oikeuksien sopimusta, mutta se liitettiin lähinnä vain tiettyihin perheoikeudellisiin kysymyksiin sekä lastensuojeluun (Hakalehto-Wainio 2013, 140). Lapsen edun periaatteesta säädettiin Suomessa ensimmäisen kerran 1940-luvun lopulla, jolloin mahdollistettiin sopimusperusteinen asumusero ja uusitun holhouslain säännöksen mukaan lapsen vanhemmilla oli oikeus sopia lapsen asemasta, mikäli ei toimittu vastoin lapsen oletettua etua (Unicef 2011, 43). Kansainvälisissä asiakirjoissa ennen lapsen oikeuksien sopimusta lapsen etuun on viitattu vuoden 1959 lapsen oikeuksien julistuksen 2. periaatteessa ja vuoden 1979 kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevassa yleissopimuksessa periaate on sisällytetty kahteen artiklaan (Unicef Suomi 2011, 38).

Lapsen oikeuksien komitea perustelee lapsen edun vahvaa asemaa sillä, että lapsen riippuvaisuus, kehitysaste, oikeudellinen asema ja äänioikeudettomuus johtavat siihen, että lapsilla on aikuisia vähemmän mahdollisuuksia saada etunsa otetuksi tehokkaasti huomioon ja jos lasten etua ei korosteta, jätetään se usein huomioimatta (CRC/C/GC/14, kohta 37). Komitea toteaa, että lapsen edun periaate vaatii aktiivisia toimia ja jokainen lainsäädännöllinen, hallinnollinen ja oikeudellinen laitos tai toimielin on velvollinen soveltamaan järjestelmällisesti lapsen edun periaatetta ja ottamaan huomioon heidän päätöksensä ja toimiensa vaikutukset lasten oikeuksien toteutumiseen (CRC/GC/2003/5, kohta 12). Komitea on toistuvasti korostanut, että yleissopimusta on käsiteltävä kokonaisuutena ja erityisesti yleisperiaatteet ovat yhteydessä toisiinsa. Näin ollen syrjimättömyyden, täysimääräisen henkiinjäämisen ja kehittymisen sekä lapsen näkemysten kunnioittamisen periaatteiden tulee kaikkien olla merkityksellisiä määriteltäessä lapsen tai lapsiryhmän etua tietyssä tilanteessa (Unicef Suomi 2011, 39). Lapsen edun arvioinnissa tulisi miettiä millaisia vaikutuksia päätöksellä on lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen ja myös niitä vaikutuksia, jotka näkyvät vasta lapsen saavutettua täysi-ikäisyyden (Pobjoy 2015, 347). Tulkinnan lapsen edusta tulee olla yhdenmukainen koko yleissopimuksen kanssa, eikä sitä voi käyttää perusteluna käytännöille, jotka ovat ristiriidassa lapsen ihmisarvon kanssa (CRC/GC/8, kohta 26). Lapsen oikeuksien komitea muistuttaa, että yleissopimuksen mukaisten oikeuksien välillä ei ole minkäänlaista hierarkiaa, vaan lapsen etu muodostuu kaikista lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellyistä oikeuksista (CRC/C/GC/14, kohta 4).

Lapsen edun punninta ei rajoitu vain lasta koskeviin päätöksiin, vaan lapsen oikeuksien komitea mainitsee, että lisäksi on otettava huomioon sellaiset päätökset tai toimet, jotka eivät suoraan liity lapsiin, mutta vaikuttavat heihin epäsuorasti (CRC/GC/2003/5). Lapsen etua tulisi miettiä myös niissä päätöksissä, jotka koskevat lasta välillisesti, kuten tehtäessä ratkaisuja esimerkiksi työllisyydestä, liikenteestä ja kaavoituksesta (Hakalehto-Wainio 2013, 142). Lapsiasianvaltuutettu vuosikirjassaan hallituskaudelta 2011-2015 (Lapsiasiavaltuutettu 2015, 16) kritisoi sitä, että valtion ja kuntien lapsipolitiikan valmistelussa päätösten vaikutuksia lapsiin arvioidaan vähäisesti tai ei lainkaan, ja lasten kokemustietoa hyödynnetään niukasti. Lapsiasiainvaltuutetun mukaan sama tapahtuu myös työmarkkinajärjestöjen valmisteluissa, joiden merkitys tasa-arvon ja työelämän lapsiystävällisyyden suhteen on suuri (ibid.). Lapsen oikeuksien komitea kuitenkin tarkentaa, että jokaiseen valtion tekemään toimeen ei tarvitse sisällyttää täysimääräistä, muodollista lapsen edun arviointiprosessia, mutta jos päätöksellä on merkittävä vaikutus lapseen tai lapsiin, tarvitaan tehokkaampaa suojelua ja yksityiskohtaisempia menettelyjä lasten edun huomioimiseksi (CRC/C/GC/14, kohta 20). Komitea tunnustaa, että

lapsen edun käsitteen soveltamisessa on noudatettava tiettyä joustavuutta, sillä lapsen etu saattaa olla ristiriidassa muiden etujen tai oikeuksien kanssa ja mahdolliset ristiriidat on ratkaista tapauskohtaisesti, jolloin kaikkien osapuolten edut on tasapainotettava huolellisesti ja pyrittävä löytämään sopiva sovitteluratkaisu (CRC/C/GC/14, kohta 39).

Lapsen oikeuksien komitea tarkentaa, että lapsen edun määrittelyssä tulisi ottaa huomioon lapsen erityisolosuhteet kuten esimerkiksi ikä, sukupuoli, kehitystaso, kokemukset, vähemmistöryhmään kuuluminen, fyysinen tai älyllinen vamma sekä lapsen sosiaalinen ja kulttuurinen elinympäristö, kuten onko lapsella vanhempia, asuuko hän heidän kanssaan, millainen on lapsen ja hänen perheensä tai huoltajiensa välinen suhde ja onko ympäristö turvallinen (CRC/C/GC/14, kohta 48). Tällä perusteella alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat ovat omien olosuhteidensa vuoksi usein haavoittuvaisemmassa asemassa kuin valtaväestöön kuuluvat perheen turvasta nauttivat lapset, ja tämä tulisi olla huomioituna lapsen etua arvioidessa. Lisäksi komitea huomioi, että jos lapsi on esimerkiksi pakolainen tai turvapaikanhakija, tulee hänen tilanteessaan huomioida lapsen oikeuksien sopimuksen lisäksi myös muut ihmisoikeusnormit, eli pakolaisten tilanteessa pakolaisten asemaa koskeva yleissopimus (CRC/C/GC/14, kohta 75). Vaikka lapsen etu on laajasti tunnustettu periaate, on sen soveltaminen käytännössä usein haastavaa alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla, sillä tiedot lapsen kasvuhistoriasta ja kokemuksista saadaan ainoastaan lapselta itseltään ja lapsella ei ole samanlaisia kykyjä kertoa tapahtumista kuin aikuisella, varsinkaan oudossa turvapaikkaprosessissa ja ehkä omien huonojen viranomaiskokemusten takia (Ansala et al. 2011, 20-21). Traumaattisten kokemusten takia lapsilla saattaa esimerkiksi olla muistiaukkoja koskien menneisyyden tapahtumia, tai hän saattaa haastattelutilanteessa mennä lukkoon tai aktiivisesti vältellä traumaattisista tilanteista puhumista (Ansala et al. 2011, 20-21).

Komitea myös toteaa, että lapsen ja aikuisen aikakäsitykset ovat erilaiset ja sen vuoksi päätöksenteon viivytyksillä ja pitkittymisellä on erityisen haitallisia vaikutuksia lapseen, sillä tämä vaikuttaa lapsen kehitykseen (CRC/C/GC/14, kohta 93). Ulkomaalaislaissa sekä vastaanottolaissa määrätään lain soveltamisesta alaikäiseen, että lasta koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisesti. Ulkomaalaislain kuudes pykälä kertoo lain soveltamisesta alaikäiseen ja se korostaa lapsen edun merkitystä sekä lapsia koskevien päätösten tekemistä kiireellisesti lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti.

Tämän lain nojalla tapahtuvassa päätöksenteossa, joka koskee kahdeksaatoista vuotta nuorempaa lasta, on erityistä huomiota kiinnitettävä lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin.

Ennen kaksitoista vuotta täyttäneellä lasta koskevan päätöksen tekemistä on lasta kuultava, jollei kuuleminen ole ilmeisen tarpeetonta. Lapsen mielipiteet tulee ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Myös nuorempaa lasta voidaan kuulla, jos hän on niin kehittynyt, että hänen näkemyksiinsä voidaan kiinnittää huomiota.

Alaikäistä lasta koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisesti.

(Ulkomaalaislaki 6 §.)

Ilman huoltajaa olevien tai perheestään eroon joutuneiden lasten kohdalla komitea pitää tärkeänä nimittää pätevä huoltaja mahdollisimman nopeasti, minkä nähdään olevan keskeinen menettelytapa, jolla varmistetaan ilman huoltajaa olevan tai perheestään eroon joutuneen lapsen edun kunnioittaminen (CRC/GC/2005/6, kohta 21). Vastaanottolain (746/2011) viidennessä luvussa määrätään ilman huoltajaa maassa olevalle alaikäisen turvapaikanhakijan edustajasta. Edustajan tehtävä on valvoa lapsen etua turvapaikka- ja perheenyhdistämisprosessien aikana sekä muissa hänen henkilöönsä ja varallisuuttaan koskevista juridisista asioista (41 §). Hän ei huolehdi lapsen välittömästä päivittäisestä hoidosta tai kasvatuksesta vaan valvoo yleisesti lapsen etua asumiseen ja muihin elämäntilanteisiin liittyvissä kysymyksissä (41 §). Edustajan tehtävä päättyy, kun lapsi tulee täysi-ikäiseksi, hänelle määrätään huoltaja tai muu laillinen edustaja tai hän muuttaa pysyvästi pois Suomesta (43 §).

Artikla 3(1) koskee kaikkia valtion alueella olevia lapsia, eikä valtio voi rajoittaa artiklan huomioimista lapsen kansalaisuuden tai maahanmuuttostatuksen vuoksi (Pobjoy 2015, 332). Lapsen edun käsite vaikuttaa lapseen koko maahanmuuttoprosessissa ja erityisesti laajempaan käännyttämättömyyden periaatteeseen, sillä lapsen edun käsite vaatii iän huomioivaa käsittelyä maahanmuuttoprosessissa (ibid.). Maahanmuuttokontekstissa usein lapsen edun arviointiin liittyy vahvasti oikeus perheeseen. Jos perheenyhdistäminen on mahdollista, nähdään sen yleensä olevan lapsen parhaan edun mukaista, mutta perheenyhdistämistä lähtömaassa ei usein pidetä lapsen edun kannalta parhaana vaihtoehtona, eli käytännössä lasta ei tulisi käännyttää kotimaahansa perheenyhdistämisen vuoksi (Pobjoy 2015, 354). Tilanne on vaikea, jos lapsi tai hänen perheenjäsenensä on syyllistynyt rikolliseen toimintaan (ma, 360). Jos vanhempi poistetaan maasta vakavan rikoksen takia, onko lapsen edun mukaista silloin karkottaa lapsi vanhemman mukana vai jatkaa lapsen oleskelua uudessa maassa ilman vanhempia. Lapsen edun kannalta kysymys on vaikea. Tilanne, jossa 8 kuukauden ikäinen lapsi karkotettiin yhdessä vanhempiensa kanssa Afganistaniin nousi julkisuuteen syyskuussa 2017, ja tätä karkotuspäätöstä vastustettiin

laajasti (esim. Yle Uutiset 4.9.2017). Kanadalainen oikeustieteilijä James Hathaway arvioi Helsingin Sanomien artikkelissa (HS 9.10.2017), että Suomen viranomaiset eivät selvitä riittävän hyvin turvapaikkaa hakevien lasten tapauksia. Hathawayn mukaan Suomen täytyy selvittää tarkemmin, toteutuvatko lasten oikeudet pakkopalautuksissa Afganistanin kaltaiseen epävakaaseen valtioon. Lisäksi lapsen edun huomioiminen tarkoittaa, että viranomaisten täytyy tutkia lapsen kansainvälisen suojelun tarve yksilöllisesti (ibid.). Maahanmuuttoviraston turvapaikkayksikön johtaja Esko Repo kertoi Ilta-Sanomille, että ”jos lapset ovat huoltajien mukana, lähtökohta on, että lapset seuraavat huoltajia” (Ilta-Sanomat 4.4.2017). Maahanmuuttovirasto ei arvioi yleensä lapsen kansainvälisen suojelun tarvetta erikseen vaan osana perhettä, eli jos vanhemmat voidaan palauttaa ja vanhempien katsotaan voivan huolehtia lapsesta, myös lapsi lähtee mukaan, mikä johtuu viraston ja tuomioistuinten linjasta, jonka mukaan lapsen etu on olla huoltajansa kanssa (HS 9.10.2017).

Lapsen oikeuksien sopimuksen moni artikla kuvaa vanhempien roolia ja vastuuta ja perheyhtenäisyyden säilymisen tärkeyttä, jos lapsi ja vanhemmat ovat esimerkiksi eri maissa. Esimerkiksi artiklan 9 ensimmäisessä kappaleessa määrätään, että ”sopimusvaltiot takaavat, ettei lasta eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti paitsi, kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista” (LOS 9 artikla). Suomen turvapaikkapäätöksissä korostuu lapsen ja tämän vanhempien perheyhtenäisyyden tärkeys. Kesäkuun 2016 ja elokuun 2017 välisenä aikana vanhempiensa kanssa saapuneista lapsista myönteisen päätöksen sai 40,7% kun yksintulleista alaikäisistä myönteisen päätöksen sai 86,1% (Maahanmuuttovirasto 5.9.2017).

Vastaanottolaki määrittelee Suomesta turvapaikkaa hakevien ja ihmiskaupan uhriksi joutuneiden ihmisten vastaanotosta ja heidän oikeuksistaan. Lain 5 § kertoo sen soveltamisesta lapsiin:

Sovellettaessa tätä lakia kahdeksatoista vuotta nuorempaan on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin. Lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon, mitä lastensuojelulaissa (417/2007) säädetään lapsen edun arvioimisesta.

Tässä laissa säädettyjä toimenpiteitä toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta. Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa asiassa.

Lasta koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisesti.

(Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 5 §.)

Vastaanottolaki määrittelee siis, että lasta koskevat asiat on hoidettava kiireellisesti, lapsen etu on ensisijainen ja lasta on kuultava. Lasten edun arviointiperusteita täsmennettäessä on pidetty silmällä ensisijaisesti lastensuojelulain tarkoittamia kriteerejä lapsen edun arviointiin (Unicef 2011, 43). Lasten edusta on kirjoitettu lastensuojelulaissa seuraavaa (lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 4 §):

Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lastensuojelulaki on määritellyt lapsen edun periaatetta ja tuo lapsen edun käsitteeseen seitsemän kohdan listan lapsen etua pohdittaessa. Tämä listaus ehkä tuo jonkin verran konkretiaa lapsen edun pohdintaan, mutta silti lapsen etu ja sen arviointi on vaikeaa, sillä lapsen edun toteutuminen riippuu pitkälti myös lapsesta itsestään ja tämän henkilökohtaisista ominaisuuksista ja kyvyistä. Laissa kotoutumisen edistämisestä kirjoitetaan yhtenevästi suhteessa ulkomaalaislakiin ja vastaanottolakiin:

Sovellettaessa tätä lakia alle 18-vuotiaaseen, on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun ja hänen kehitykseensä. Lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon, mitä siitä lastensuojelulain (417/2007) 4 §:ssä säädetään.

Tässä laissa säädettyjä toimenpiteitä ja palveluja toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain (434/2003) 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa asiassa. Lapsen mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen tulee tapahtua hänen ymmärtämällään kielellä.

Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta.

(Laki kotoutumisen edistämisestä 4 §.)

Niin ulkomaalaislaissa, vastaanottolaissa kuin laissa kotoutumisen edistämisestä korostetaan sekä lapsen etua, mutta myös lapsen kuulemisen tärkeyttä, joka on lapsen oikeuksien komitean määrittelemä tärkeä tekijä lapsen edun määrittelyssä. Lapsilla on ikänsä takia luonnollisesti vähemmän kokemuksia kuin aikuisilla. Kuitenkaan se, että lapsella on vähemmän kokemusta tai tietoa, ei tee hänen ajatuksistaan ja mielipiteistään vääriä ja aikuisen on vaikea toimia lapsen edun mukaisesti, jos tämän ajatuksia ja toiveita ei oteta huomioon päätöksenteossa (Haydon 2012, 34). Komitean mukaan (CRC/C/GC/14, kohta 54) artikla 3 liittyy vahvasti artiklaan 12, eli lapsen kuulemiseen ja korostaa, että vaikka lapsi on hyvin nuori tai haavoittuvaisessa asemassa esimerkiksi maahanmuuttajana, ei se riistä häneltä oikeutta ilmaista näkemyksiään eikä vähennä hänen näkemyksilleen annettavaa painoarvoa hänen etunsa määrittämisessä. Artiklan 3 ja 12 (lapsen kuulemisesta) liittyvätkin vahvasti yhteen ja artiklaa 12 käsitellään myöhempanä lisää. Artikla 3 on hyvin laaja, siinä käsitellään niin lapsen etua, hänen hyvinvoinnilleen välttämätöntä suojelua ja huolenpitoa sekä lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavien laitosten viranomaisten antamien määräysten noudattamista. Lasten nähdään usein olevan valtion paras ase tulevaan ja siksi lapsiin panostetaan ja näinkin laajat oikeudet takaava artikla kuin LOS 3 artikla on hyvin edustettuna suomalaisessa lainsäädännössä.

Lapsen edun voidaan nähdä tarkoittavan samaa kuin turvallisuuden toteutumisen kriittisen turvallisuuden näkökulmasta, sillä kriittisen turvallisuustutkimuksen mukaisesti yksilöllä tulee olla mahdollisuuksia sekä soveltuva ympäristö käyttää näitä mahdollisuuksia (Booth 2005, 22). Lasten voidaan nähdä olleen perinteisesti yhteiskunnan rakenteiden ja hierarkioiden takia asemassa, jossa heillä ei ole ollut mahdollisuuksia saada ääntänsä kuuluviin ja vaikuttaa omaan elämäänsä. Kriittisen turvallisuustutkimuksen näkökulmasta teorian tehtävänä on vapauttaa ihmiset tällaisista rakenteista (mt, 181). Lapsen edun käsitteen kautta kaikessa päätöksenteossa pitäisi arvioida lapsen etua, jos päätös tulee lapseen vaikuttamaan. Tämä on hyvin kokonaisvaltainen käsite, joka poistaa ne rakenteet, jotka ovat hiljentäneet lapset ja päinvastoin nostavat lapset ja lasten edun päätöksenteon keskiöön. Lapsen edun toteutuminen siis käytännössä tarkoittaa myös lapsen turvallisuuden toteutumista inhimillisen turvallisuuden määrittelemällä tavalla. Lapsen etu lastensuojelulain määrittelemällä tavalla tarkoittaa sitä, että lapsen fyysinen koskemattomuus turvataan (henkilökohtainen turvallisuus), kulttuurinen tausta ja

läheiset ihmissuhteet huomioidaan (yhteisön turvallisuus) ja lapsella on mahdollisuus koulutuksen (liittyy vahvasti myös taloudelliseen turvallisuuteen). Lapsen etu on hyvin kokonaisvaltainen ja myös epätarkka käsite. Kaiken kaikkiaan artiklan 3 toteutuminen edellyttää, että kaikki lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellyt oikeudet toteutuvat, lapsella on mahdollisuuksia elämässään ja hän pystyy vaikuttamaan omaan elämäänsä ja sen päätöksiin. Lapsen etu siis käytännössä tarkoittaa samaa kuin inhimillinen turvallisuus, se tarkoittaa sitä, että lasta koskevassa päätöksenteossa tulisi turvata lapsen kokonaisvaltainen turvallisuus, johon liittyvät lukuisat aspektit, niin nykyhetki kuin tulevaisuuden mahdollisuudetkin. Lisäksi lapsen edun käsite tekee lapsesta yhteiskunnallisesti merkittävän, sillä päätöksenteossa tulee huomioida lapset, vaikka päätös ei suoraan koskisikaan heitä. Tämä on hyvin urauurtava käsitys ja antaa lapselle aktiivisen roolin yhteiskunnassa. Vaikka lapsi ei itse olisikaan tekemässä päätöksiä, on hän kuitenkin tavallaan läsnä päätöksenteossa.

6.3. Lapsen oikeus elämään ja kehittymiseen (LOS 6 artikla)

1. Sopimusvaltiot tunnustavat, että jokaisella lapsella on synnynnäinen oikeus elämään.
2. Sopimusvaltiot takaavat lapselle henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti.

Lapsen oikeuksien sopimuksen artikla 6 on perustavanlaatuinen artikla koko sopimuksen kannalta, sillä luonnollisesti henkiinjääminen on edellytys muiden artiklojen toteutumiselle. Oikeus elämään on myös maailmanlaajuinen ihmisoikeusperiaate, sillä ihmisen täytyy olla elossa, jotta hän voi nauttia muista oikeuksistaan. Artiklaan 6 liittyvät suoraan esimerkiksi artikla 19 (suojelu hyväksikäytöltä), artikla 33 (suojelu huumeilta), artikla 34 (suojelu seksuaaliselta hyväksikäytöltä), artikla 35 (lapsikaupan estäminen), artikla 36 (suojelu muilta hyväksikäytön muodoilta), artikla 37 (suojelu kidutukselta ja kuolemantuomiolta) ja artikla 38 (suojelu aseellisista selkkauksista) sekä lisäpöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin ja lisäpöytäkirja lapsikaupasta, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta. Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla Suomi on saanut palautetta Euroopan neuvoston kidutuksen vastaiselta komitealta alaikäisten turvapaikanhakijoiden säilöönnotosta juuri lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 37 nojalla, sillä säilöönottoa ei komitean mukaan voi oikeuttaa pelkästään sen perusteella, että lapsi on yksin tai erossa perheestään tai sen perusteella onko hänellä siirtolaisasema tai oleskelulupa (CPT 6.3.2015). (LOS 37(b) ”Lapselta ei saa riistää

hänen vapauttaan laittomasti tai mielivaltaisesti. Lapsen pidättämisessä, muussa vapaudenriistossa tai vangitsemisessä tulee noudattaa lakia ja näihin toimiin on turvauduttava vasta viimeisenä ja mahdollisimman lyhytaikaisena keinona.)

Artiklassa 6 sopimusvaltiot tunnustavat, että jokaisella lapsella on synnynnäinen oikeus elämään ja sopimusvaltiot takaavat lapselle henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti. Käsite ”pysyä hengissä ja kehittyä mahdollisimman täysimääräisesti” on ratkaiseva koko yleissopimuksen toteutuksen kannalta. Lapsen oikeuksien komitea näkee kehittymisen kokonaisvaltaisena käsitteenä, jossa kysymyksenä on lapsen suotuisan kehittymisen turvaaminen ja tämän hyvinvoinnin varmistaminen (Unicef Suomi 2011, 71). Lapsen kehitykseen viitataan useissa artikloissa. Esimerkiksi artiklassa 5 (vanhempien vastuu lapsen kasvatuksesta) painotetaan vanhempien ja perheen keskeistä roolia lapsen kehittämisessä sekä valtion velvollisuutta tukea heitä tässä työssä. Oleellista täysimääräisessä henkiinjäämisessä ja kehittämisessä on suojelu väkivallalta ja hyväksikäytöltä, jotka ovat turvallisuuden hyvin perustavanlaatuisia muotoja. Kehittyminen taas on lapsen turvallisuutta siitä näkökulmasta, että lapsella on mahdollisuuksia, voimavaroja, jaksamista, vapaa-aikaa ja kaikkea sitä, mitä lapsi tarvitsee oppiakseen uutta ja kasvaakseen aikuisuuteen. Kriittisen turvallisuustutkimuksen ja inhimillisen turvallisuuden mukaisesti turvallisuus on muutakin kuin elämellistä selviytymistä (henkiinjäämistä), se on mahdollisuutta käyttää inhimillisiä mahdollisuuksia ja voimavaroja, eli kehittyä (Booth 2005, 22). Luonnollisesti ihmisen perusturvallisuus, eli henkiinjääminen ja ruumiillinen koskemattomuus, ovat edellytys inhimillisen turvallisuuden määrittelemälle ”turvallisuus plus” -käsitteelle, eli sille, että ihmisen elämän kannalta tärkeää on henkiinjäämisen lisäksi pystyä elämänsä vapaana rakenteellisista vääryyksistä ja ihmisellä on elämässään mahdollisuuksia. Kehittyminen ei ole ainoastaan lapsen valmistamista aikuisuutta varten, vaan se on optimaalisten olosuhteiden järjestämistä lapsuudelle, lapsen nykyistä elämää varten (Unicef Suomi 2011, 76). Lapsen kehittyminen liittyy vahvasti edellisessä kappaleessa käsiteltyyn artiklaan 3 lapsen edusta. Lapsen oikeuksien komitea olettaa, että kaikkia muita artikloja toteutetaan lapsen mahdollisimman täysimääräisen henkiinjäämisen ja kehittymisen saavuttamiseksi (ibid.).

Lapsen oikeuksien komitea on viitannut artiklaan 6 esimerkiksi kehotuksissaan äitien ja vauvojen raskaudenaikaisen terveydenhuollon parantamiseksi, pikkulasten kuolleisuuden, aliravitsemuksen ja yleisten estettävien sairauksien estämiseksi sekä lasten psykososiaalisen hyvinvoinnin edistämiseksi (CRC/C/GC/7, kohta 10). Komitea myös korostaa artiklan 6 yhteyttä

esimerkiksi artiklaan 24 (terveyden- ja sairaudenhuolto), 27 (elintaso), 28 (oikeus koulutukseen), 29 (koulutuksen tarkoitus) ja 31 (lepo ja vapaa-aika) (CRC/C/GC/7, kohta 10). Suomessa raskaana olevien äitien ja pienten lasten elämää, terveyttä ja hyvinvointia kontrolloidaan laajasti ja erilaisia tukitoimia on saatavilla tarvittaessa. Tämän vuoksi Suomen lapsikuolleisuusluvut esimerkiksi ovat maailman alhaisimpia (Unicef Suomi 2011, 79). Sopimuksen 6 artikla edellyttää sopijavaltioiden panevan täytäntöön sopimukseen sisältyvät taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet ja nämä oikeudet on Suomessa muiden vauraiden valtioiden tavoin turvattu varsin hyvin lainsäädännössä (Hakalehto-Wainio 2013, 145).

Alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat tulevat Suomeen yleensä kriittisen pikkulapsi-ikäen jo ohittaneina. Alaikäisen yksintulleen turvapaikanhakijan perusturvallisuuteen, oikeuteen elämään ja kehitykseen liittyvät erilaiset seikat kuin pikkulasten elämään. Yleensä heidän historiassaan on ollut heidän henkeään uhanneita tapahtumia, kuten sotaa ja vaikeita pakomatkoja, ja heidän turvallisuuteensa vaikuttaa yleensä vahvasti se saavatko he oleskeluluvan Suomessa, vai palautetaanko heidät takaisin lähtömaihin. Tätä Suomi käytännössä ei kuitenkaan tee yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla, ellei se ole lapsen edun mukaista (esimerkiksi lapsella on perhettä toisessa EU-maassa), sillä Dublin-asetuksen mukaisesti, jos lapsella on sukulaisia toisessa EU-maassa, jotka voivat hänestä huolehtia, on tämän maan silloin käsiteltävä alaikäisen yksintulleen turvapaikanhakijan hakemus (EU 604/2013, 8 artikla). Lapsen oikeuksien komitea on ottanut kantaa alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden palautuksiin (CRC/GC/2005/6) ja Euroopan unionin tuomioistuin antoi päätöksensä 6.6.2013 (ECLI:EU:C:2013:367), että jos alaikäinen yksintullut turvapaikanhakija on jättänyt turvapaikkahakemuksen useampaan kuin yhteen maahan, tulee tapaus käsitellä siellä missä hakija tällä hetkellä on. Tällä päätöksellä pyritään turvaamaan sitä, ettei alaikäistä siirrellä EU-jäsenvaltiosta toiseen ja alaikäisen elämän pysyvyyttä uhata. Toisaalta alaikäisen saattaminen yhteen perheensä kanssa Dublin-asetuksen mukaisesti korostaa lapsen ja tämän perheen yhtenäisyyden tärkeyttä.

Yleiskommentissaan ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella (CRC/GC/2005/6, kohta 23) lapsen oikeuksien komitea korostaa, että ilman huoltajaa olevat lapset ovat alttiina erilaisille riskeille, jotka vaikuttavat heidän elämäänsä, henkiinjäämiseensä ja kehittymiseensä, kuten kauppaaminen seksuaalisiin tai muihin hyväksikäyttötarkoituksiin tai osallistuminen rikolliseen toimintaan. Artikla 6 edellyttää sopimusvaltioilta tarkkaavaisuutta etenkin silloin kun kyseessä saattaa olla järjestäytynyt

rikollinen toiminta. Komitea katsoo, että käytännön toimet tähän asiaan vaikuttamiseksi ovat esimerkiksi huoltajien nimittäminen viipymättä yksintulleelle alaikäiselle turvapaikanhakijalle ja muut sellaiset toimet, joilla seurataan erityisessä vaarassa olevia lapsia (CRC/GC/2005/6, kohta 24). Suomessa alaikäiselle turvapaikanhakijalle nimitetäänkin hänen Suomeen saapuessaan edustaja, jonka tehtävä on turvata lapsen etu ja oikeudet (vastaanottolaki 39 §).

Turvallisuus kansainvälisessä politiikassa liittyy perinteisesti sotaan ja konflikteihin. Lapsen ja sodan yhteen liittämässä ajaututaan kahteen hyvin erilaiseen turvallisuustilanteeseen: lapsi sodan uhrina, joka kärsii muiden aiheuttamista kauheuksista tai vastakohtana lapsi sodan ylläpitäjänä, lapsisotilaana. Tässä vastakkainasettelussa lapsesta tulee siis omasta henkiinjäämisestään kamppaileva yksilö tai muiden henkiinjäämistä rajoittava tekijä. Pitkäkestoisen konfliktin runtelemassa maassa on lapsella luonnollisesti eri valmiudet täysipainoiseen kasvuun ja kehitykseen kuin useimmissa Euroopan maissa. Kuitenkin kokemus ja tutkimus on näyttänyt kuinka vahvoja nuoretkin lapset ovat sodan kauheuksien keskellä ja taustoistaan ja kokemuksistaan huolimatta turvapaikanhakijat osoittavat usein poikkeuksellisen korkeaa pärjäämiskykyä ongelmien ja riskien edessä (THL 2016). Pääsy Suomeen on usein ratkaisu alaikäisen turvapaikanhakijan henkiinjäämiseen, mutta kehittymisen edellytykset ovat laajat ja niihin vaikuttavat myös yksilön omat kyvyt, halut ja pyrkimykset. Lisäksi alaikäisen yksintulleen turvapaikanhakijan elämään ja kehitykseen Suomessa vaikuttavat vahvasti esimerkiksi maahanmuuttoasenteet sekä hänen oma integroitumisensa suomalaiseen yhteiskuntaan. Tätä edistämään on tehty laki kotoutumisen edistämisestä, jonka tavoitteena on saada maahanmuuttajat osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Lain tarkoituksena on määrätä tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan sekä edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken (laki kotoutumisen edistämisestä 1 §). Ilman ympäröivään yhteiskuntaan integroitumista ihmiselle on huomattavasti vähemmän mahdollisuuksia pärjätä tässä uudessa ympäristössä inhimillisen turvallisuuden käsitteen määrittelemällä tavalla. Inhimillisen turvallisuuden mukaan yhteiskunnasta tulee poistaa sellaiset sortavat rakenteet, jotka vaikuttavat artiklan 6 määrittämän henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytyksiin.

Artikla 6 liittyy inhimillisen turvallisuuden käsitteessä sen kaikkiin eri ulottuvuuksiin, sillä kehittymisen ja henkiinjäämisen kannalta tärkeitä ovat riittävä ravinto ja terveys, riittävä toimeentulo sekä niin yksilön kuin koko yhteiskunnankin fyysinen turvallisuus. Alaikäiset

yksintulleet turvapaikanhakijat tulevat usein maista, joissa nämä turvallisuuden muodot ovat uhattuina, mutta Suomessa näistä tarpeista pyritään huolehtimaan. Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden erityistoimiin kuuluvat esimerkiksi edustajan määrääminen, yksintulleiden alaikäisten perustarpeista huolehtiminen ryhmäkodeissa tai tukiasumisyksiköissä, sosiaali- ja terveyspalvelut, ruoka sekä taloudellinen tuki, lapsen iän ja tason mukainen kouluopetus ja muuta koulutus ja he saavat myös oikeudellista apua ja tarvittavaa tulkkaukspalvelua (Maahanmuuttovirasto 2017a). Kuitenkaan pelkät ulkoiset puitteet eivät määrää kehittymisen mahdollisuuksia, sillä ne ovat myös riippuvaisista yksilöstä itsestään ja hänen tulee tietää ja tuntea ympäröivää yhteiskuntaa tarpeeksi päästäkseen nauttimaan sen tuomista mahdollisuuksista LOS artiklan 6 ja inhimillisen turvallisuuden mukaisesti.

6.4. Perheenyhdistäminen (LOS 10 artikla)

1. Sopimusvaltioille 9 artiklan 1 kappaleessa asetettujen velvoitteiden mukaisesti on lapsen tai hänen vanhempiansa hakemukset jotka koskevat sopimusvaltioon saapumista tai sieltä lähtemistä perheen jälleenyhdistämiseksi käsiteltävä myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti. Sopimusvaltiot takaavat lisäksi, että tällaisen hakemuksen esittämisestä ei ole epäedullisia seurauksia hakijoille eikä heidän perheenjäsenilleen.

2. Lapsella, jonka vanhemmat asuvat eri valtioissa, on oikeus säännöllisesti ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä molempiin vanhempiinsa, paitsi poikkeuksellisissa tapauksissa. Tässä tarkoituksessa ja sopimusvaltioille 9 artiklan 1 kappaleessa asetetun velvoitteen mukaisesti sopimusvaltioiden on kunnioitettava lapsen ja hänen vanhempiansa oikeutta lähteä mistä tahansa maasta, myös omasta maastaan, ja saapua omaan maahansa. Oikeudelle lähteä maasta voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä kansallisen turvallisuuden, yleisen järjestyksen (ordre public), väestön terveyden ja moraalien tai muiden ihmisten oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi ja jotka ovat sopusoinnussa tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien kanssa.

Perheenyhdistäminen ei ole yksi lapsen oikeuksien komitean määrittämistä lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisimmistä artikloista, mutta perheen yhtenäisyyden merkitys on sopimuksessa laajasti tunnustettu ja perheeseen liittyvät useat sopimuksen artikloista. Yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kannalta perheenyhdistäminen on keskeistä. Perheenyhdistäminen tarkoittaa prosessia, jossa Suomessa asuva henkilö hakee oleskelulupaa myös perheenjäsenelleen (Maahanmuuttovirasto 2017e). Artikla 10 lapsen oikeuksien sopimuksessa määrittelee, että sopimusvaltioiden tulisi käsitellä perheenyhdistämishakemukset ”myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti” ja lasten ja vanhempien tulisi pystyä tapaamaan toisiaan, jos he asuvat eri valtioissa. Artiklassa 10 viitataan artiklaan 9(1), jossa määrätään, että

”sopimusvaltiot takaavat, ettei lasta eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti paitsi, kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista”. Artiklassa 10 ei kuitenkaan perheen jälleenyhdistämistä ole selkeästi taattu, eikä siinä käsitellä suoraan karkotusuhan alla olevien lasten tai heidän vanhempiensa oikeutta saada ”jäää” maahan, jotta perhe saisi olla yhdessä (Unicef Suomi 2011, 107). Sanan ”myönteisesti” ei katsota tarkoittavan, että sopimusvaltion pitäisi hyväksyä perheenyhdistämishakemus (ibid.).

Koska monet rikkaammat valtiot ovat yhä enemmän sulkeneet rajojaan siirtolaisilta, on perheenyhdistämisestä tullut pääasiallinen väylä päästä asettumaan kohdemaahan, mikä vuorostaan on johtanut siihen, että perheen jälleenyhdistämistä rajoitetaan yhä moninaisemmilla tavoilla, kuten perheenkokoajalta vaaditaan kansalaisuutta, riittävää elätyskykyä tai 16-18-vuotiaita perheenkokoajia ei nähdä lapsina (Unicef Suomi 2011, 107). Lapsen oikeuksien komitea on pitänyt näitä rajoituksia yleissopimuksen rikkomisena ja on toistuvasti ilmaissut huolensa valtioiden maahanmuuttoa kontrolloivista perustelemattomista varaumista (ibid.). Perheenyhdistäminen on pitkään ollut tärkein reitti Eurooppaan ja perheenyhdistämiseen perustuva siirtolaisuus on säilynyt huomattavana, vaikka perheenyhdistämisen ehtoja on 2000-luvun alun jälkeen kiristetty huomattavasti (Fingerroos et al. 2016, 9). Vuonna 2010 Suomessa astui voimaan yhdeksän ulkomaalaislain muutosta, joista kuusi koski perheenyhdistämisen säännöksiä, esimerkiksi Suomessa oleskeleva perheenkokoaja ei enää voi käynnistää hakemusta perheensä puolesta, vaan perheenjäsenen on jätettävä hakemus lähimpään mahdolliseen ulkomaanlähetystöön biometristen tunnusten antamista varten (ibid.). Perheenyhdistämispolitiikkaa on arvosteltu epäilevästä suhtautumisesta alaikäisiin yksintulleisiin turvapaikanhakijoihin ja siitä, että ajatellaan, että perheenyhdistämisessä on kyse petkutuksesta, huijauksesta ja väärinkäytöstä (Yle Uutiset 19.4.2016).

Sana ”humaanisti” artiklassa 10 täsmentää ja vahvistaa sanaa ”myönteisesti” ja merkitsee sitä, että niin päätöksen kuin päätöksentekoprosessin tulee olla humaani (Unicef Suomi 2011, 107). Komitean mukaan lasten ei tulisi esimerkiksi joutua tutkimuksiin, jotka voivat vahingoittaa heidän fyysistä terveyttään (kuten röntgenkoe iän selvittämiseksi) tai psyykkistä hyvinvointiaan, eikä heidän vapauttaan saa riistää artiklan 37 mukaisesti (mt, 107-108). Yleiskommentissa nro 6 (CRC/GC/2005/6) lapsen oikeuksien komitea toteaa, että ”perheen jälleenyhdistäminen alkuperämaassa ei ole lapsen edun mukaista, eikä siihen tulisi pyrkiä silloin, kun on olemassa ’kohtuullinen riski’ siitä, että tällainen paluu johtaisi lapsen perustavanlaatuisten

ihmisoikeuksien rikkomiseen”, sillä ”lapsen henkiinjääminen on ensiarvoista ja ennakkoedellytys minkään muun oikeuden toteutumiselle” ja tällöin kun perheenyhdistäminen alkuperämaassa ei ole mahdollista ”yleissopimuksen artiklan 9 ja 10 velvollisuudet tulevat voimaan ja niiden tulisi ohjata vastaanottavan maan päätöksiä perheenyhdistämisessä” (kohdat 82 ja 83). Alaikäisen perheenyhdistämiskysymyksessä nousevat esiin siis lukuisat muut sopimuksen artikkelit perheen roolista, lapsen edusta (3 artikla) sekä perustavanlaatuinen edellytys, että lapsi on ja pysyy hengissä (6 artikla).

Artiklassa 10 mainittu kolmas kriteeri perheenyhdistämishakemuksen käsittelemiseksi on sana ”kiireellisesti”, ja yleisesti onkin hyväksytty, että kaikki lapsia koskevat oikeudelliset ja hallinnolliset menettelyt tulee toimittaa niin nopeasti kuin mahdollista, sillä viive ja epävarmuus voivat olla erittäin vahingollista lapsen kehitykselle, koska mikä tahansa ajanjakso lapsen elämässä tuntuu merkittävästi pidemmältä kuin sama ajanjakso aikuisen elämässä (Unicef Suomi 2011, 108). Lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut huolensa siitä, että Euroopan maissa perheenyhdistäminen kestää liian kauan, asianmukaisten asiakirjojen saanti on hidasta, menettelyt liian hankalia ja jotkut lapset ohittavat keskeisen 18-vuoden iän odottaessaan hakemuksensa käsittelyä (ibid.). Suomessa esimerkiksi perheenkokoajan tulee olla 18-vuotias vielä perheenyhdistämispäätöksen vireilletulopäivänä ulkomaalaislain 38 § mukaan:

Oleskeluluvan myöntäminen perhesiteen perusteella alaikäiselle naimattomalle lapselle edellyttää, että lapsi on alaikäinen sinä päivänä, jolloin lapsen oleskelulupahakemus ratkaistaan. Oleskeluluvan myöntäminen alaikäisen perheenkokoajan perheenjäsenelle edellyttää, että perheenkokoaja on alaikäinen sinä päivänä, jolloin perheenjäsenen oleskelulupahakemus ratkaistaan. Oleskeluluvan myöntämisen edellytyksenä on lisäksi, että perheenkokoajalla on oleskelulupa jo asian vireilletulopäivänä.

Oleskelulupaa ei voida 1 momentin perusteella kuitenkaan evätä, jos hakemuksen käsittely on merkittävästi viivästynyt hakijasta tai perheenkokoajasta riippumattomasta syystä ja tämä on myötävaikuttanut asian selvittämiseen.

Artiklassa 10 mainittu oikeus siihen, ettei hakemuksen esittäminen aiheuta ”epäedullisia seurauksia” viittaa luottamuksellisuuteen, sillä turvapaikanhakutilanteessa vastaanottajavaltio on saattanut tietämättään aiheuttaa epäsuotuisia seurauksia lapselle tai lapsen perheelle, kun turvapaikanhakijoiden perheitä on vainottu vastaanottajamaan varomattomien tiedustelujen takia (Unicef Suomi 2011, 108). Yleiskommentissa numero 6 (CRC/GC/2005/6, kohta 30) mainitaan, että ”-- lapsista kerättyjä tietoja hankittaessa, jaettaessa ja säilytettäessä on oltava erityisen

huolellinen, ettei vaaranneta lapsen kotimaassa edelleen olevien henkilöiden ja erityisesti lapsen perheenjäsenten hyvinvointia”.

Yleiskommentissa nro 6 (CRC/GC/2005/6) korostetaan, että käsiteltäessä ilman huoltajaa olevien lasten kohtaloa perimmäisenä tavoitteena on löytää ”pysyvä ratkaisu, joka vastaa heidän kaikkiin suojelutarpeisiinsa, jossa otetaan huomioon lapsen näkemykset ja joka mahdollisuuksien mukaan johtaa poispääsyyn tilanteesta, jossa lapsi on ilman huoltajaa tai joutunut eroon perheestään” (kohta 79). Perheenyhdistämisen tärkeys on komitean mukaan tärkeää (CRC/GC/2005/6, kohta 81) eli ”ilman huoltajaa oleva tai perheestään eroon joutunut lapsi tulisi kaikin tavoin pyrkiä palauttamaan vanhemmilleen, ellei erossaolon jatkuminen ole välttämätöntä lapsen edun kannalta”. Lapsen oikeuksien sopimuksessa korostetaan perheen roolia. Artikla 5 lapsen oikeuksien sopimuksessa määrittelee perheen hyvin laajasti: ”sopimusvaltiot kunnioittavat vanhempien tai paikallisen tavan mukaisen suurperheen tai yhteisön, laillisten holhoojien ja huoltajien tai muiden lapsesta oikeudellisesti vastuussa olevien henkilöiden vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia tarjota lapselle hänen kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti asianmukaista ohjausta ja neuvoa tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi”. Suomalainen lainsäädäntö ei kuitenkaan tunnusta näin laajaa perhekäsitystä. Suomalaisen perheen perustyyppinä pidetään ydinperhettä, joka muodostuu vanhemmista ja heidän lapsistaan. Kysymys siitä kuka luetaan kuuluvaksi perheeseen on merkittävää perheenyhdistämisen kannalta. Ulkomaalaislain 37 § määrittelee perheenjäseneksi:

Tätä lakia sovellettaessa perheenjäseneksi katsotaan Suomessa asuvan henkilön aviopuoliso sekä alle 18-vuotias naimaton lapsi, jonka huoltaja on Suomessa asuva henkilö tai tämän aviopuoliso. Jos Suomessa asuva henkilö on alaikäinen lapsi, perheenjäsen on hänen huoltajansa. Perheenjäseneksi katsotaan myös samaa sukupuolta oleva henkilö, jos parisuhde on kansallisesti rekisteröity. (19.5.2006/380)

Aviopuolisoihin rinnastetaan jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa elävät henkilöt sukupuolestaan riippumatta. Tällaisen rinnastuksen edellytyksenä on, että he ovat asuneet vähintään kaksi vuotta yhdessä. Asumisaikaa ei edellytetä, jos henkilöillä on yhteisessä huollossa oleva lapsi tai jos on muu painava syy.

Edellä 1 momentissa määriteltyyn lapseen rinnastetaan alle 18-vuotias naimaton lapsi, joka on huoltajansa tosiasiallisessa huollossa ja tosiasiallisen huollon tarpeessa oleskelulupahakemuksen ratkaisupäivänä, mutta jonka huoltosuhteesta ei ole saatavissa virallista selvitystä (*kasvattilapsi*). Rinnastaminen edellyttää lisäksi luotettavaa selvitystä siitä, että lapsen aikaisemmat huoltajat ovat todistettavasti kuolleet tai kadoksissa ja että lapsella on ollut tosiasiallinen huoltosuhde perheenkokoajaan tai tämän aviopuolisoon ennen perheenkokoajan Suomeen saapumista. Jos perheenkokoaja on Suomessa oleva kasvattilapsi, rinnastaminen edellyttää luotettavaa selvitystä siitä, että tosiasiallinen huoltosuhde on ollut olemassa ennen perheenkokoajan Suomeen saapumista. (11.6.2010/549)

Ulkomaalaislain mukaan perheenjäseniä siis ovat aviopuolisot ja alle 18-vuotiaat naimattomat lapset tai avioliitonomaisissa olosuhteissa vähintään kaksi vuotta asuneet henkilöt sukupuolesta riippumatta tai kasvattilapsi, jonka aikaisemmat huoltajat ovat todistettavasti kuolleet tai kadoksissa ja että kasvattilapsella ja tämän vanhemmalla on ollut **tosiasiallinen huoltosuhde**. Tämä tosiasiallinen huoltosuhde on se, mitä perheenyhdistämishaastatteluissa pyritään kartoittamaan. Huomattavaa on, että Suomen lain mukaan esimerkiksi isovanhemmat, sisarukset, tädit, sedät tai serkut eivät kuulu perheen määritelmään muuten kuin poikkeustapauksissa. Tämä eroaa monien kulttuurien perhekäsityksestä. Perhekokonaisuuksien koostumus, asianosaisten keskinäiset velvoitteet ja oikeudet sekä vuorovaikutuksen luonne vaihtelevat paljon maailmanlaajuisesti ja esimerkiksi tutkimuksen kannalta tilanteen tekee vielä vaikeammaksi se, että englannin sana ”family” viittaa sekä perheeseen että sukuun (Säävälä 2013, 103). Yksi esimerkki Suomen kannalta mielenkiintoisesta perhekäsityksestä on somalialainen ”maitosukulaisuus”, jossa jos nainen imettää toisen naisen lasta viisi kertaa, naisen ja lapsen välille syntyy side, jonka takia tämä lapsi ei voi mennä naimisiin naisen toisten lasten eli maitosisarusten kanssa (Tapaninen 2016, 149). Luonnollisesti suomalaisen lainsäädännön kannalta tällaista maitosukulaisuutta ei ole olemassakaan, mutta somalialaisille perheille tämä on totisinta totta ja tällaiset kulttuurien väliset eroavaisuudet tulevat näkyviksi perheenyhdistämisessä, kun perheenyhdistämisen kautta ei olekaan mahdollista saada Suomeen sellaisia henkilöitä, joita perheenkokoaja pitää perheenjäseninään.

Perheenyhdistämisessä perhesiteiden todentamiseen käytetään dokumentteja, mutta jos niitä ei ole tai niitä ei pidetä luotettavina selvitetään suhteen todenmukaisuutta haastatteleamalla ja mahdollisesti DNA-testillä (Tapaninen 2016, 137). DNA-tutkimuksen tuloksilla voidaan vastata myös muihin kuin varsinaista geneettistä sukulaisuutta koskeviin kysymyksiin. Se esimerkiksi tarjoaa viranomaisille mahdollisuuden arvioida hakijoiden ja heidän haastattelupuheensa uskottavuutta (ma, 151). Perheenyhdistämisen onnistumiseksi tarvitaan usein biologinen yhteys (DNA-testi), hoiva- ja huoltosuhde, sekä todistus aidosta ja pysyvästä perhe-elämästä (ma, 159). Perheenyhdistämisessä yksi este on perhesiteen katkeaminen esimerkiksi perheenkokoajan lähtiessä pakoon, mikä on ongelmallista siltä kannalta, että toisaalta nämä kaoottiset lähtökohdat ovat perustelleet perheenkokoajan suojelun tarpeen, toisaalta samat olosuhteet tulkitaan vakiintuneen perhe-elämän puuttumiseksi tai katkeamiseksi, mikä aiheuttaa kielteisen perheenyhdistämispäätöksen (ma, 158). Lapsen edun kokonaisarviointissa ja perhesiteen luonteen määrittelyssä olennaisia tietolähteitä ovat huoltajille suurlähetystöissä tehdyt haastattelut. Jos perhesiteen todellisuus jää yksiselitteisesti toteen näyttämättä,

perheenyhdistämisestä tehdään kielteinen päätös (Kuusisto-Arponen 2016, 101-102). Maahanmuuttohaastattelut ja perheenyhdistämishaastattelut perustuvat totuuden selvittämiseen, mikä ei aina ole helppoa, kun kyseessä on alaikäinen, jonka käsitykset lähtömaasta ja perheestä saattavat muualla oleskelun jälkeen olla hatarat (Fingerroos 2016, 84).

Alaikäisten perheenkokoajilla ei usein ole resursseja tukea lähtömaan perhettä esimerkiksi matkustusasiakirjojen hankkimiseen, joita usein tarvitaan läheisimpään Suomen suurlähetystöön matkustamiseen biometristen tunnistautumisen takia (Kuusisto-Arponen 2016, 97). Usein tästä syystä alaikäisten tekemät perheenyhdistämishakemukset ovat vähentyneet viime vuosina. Pääsääntöisesti yksin maahan tullut alaikäinen saa turvapaikan, ellei hän ole Dublin-sopimustapaus, jolloin hänet voidaan periaatteessa palauttaa siihen EU-maahan, jossa turvapaikkaa on ensi kerran haettu, tosin Suomi ei palauta alaikäisiä Kreikkaan tai Italiaan, sillä siellä heidän ihmisoikeuksiaan ei voida taata suuren pakolaismäärän vuoksi (Kuusisto-Arponen 2016, 89-90). Alaikäisten lasten kohdalla kielteisiä päätöksiä perustellaan tyypillisesti myös maahanmuuttolain kiertämisellä, jonka ajatellaan alkaneen siinä vaiheessa, kun alaikäinen on lähetetty liikkeelle omasta maastaan, sillä lähettäessään lapsensa ulkomaille huoltajat ovat vapaaehtoisesti luopuneet vanhemmuudestaan ja perhe-elämä on katkaistu vapaaehtoisesti (Fingerroos 2016, 85).

Artiklan 9 mukaan lasta ja tämän vanhempia ei tule erottaa heidän tahtonsa vastaisesti, mutta mitä tapahtuu, kun perhe lähettää tarkoituksella lapsensa pois? Ankkurilapsi-käsite on viime vuosikymmenenä yleistynyt negatiivinen nimitys yksin tulleille lapsille, joiden epäillään olevan perheensä kohdemaahan lähettämiä, jotta muu perhe voisi tulla perässä lapsen saatua oleskeluluvan (Kuusisto-Arponen 2016, 103). Termi ankkurilapsi olettaa, että vanhemmat uhraavat oman lapsensa sen vuoksi, että itse pääsisivät turvallisesti perässä (Horsti ja Pellander 2016, 175). Ankkurilapsi terminologian avulla myös oikeutetaan maahanmuuttopolitiikan tiukentamista ja perheenyhdistämisen kiristämistä, sillä se nähdään lapsen parhaaksi, koska lapsen lähettäminen yksin vaaralliselle matkalle on lähinnä lapsen pahoinpitelyä ja mahdollisen perheenyhdistämisen mahdollisuuden pienentämisen myötä lasta todellisuudessa suojellaan (Horsti ja Pellander 2016, 176). Perheenyhdistämisessä yhdistyvätkin niin yksilön turvallisuus kuin valtion turvallisuus. Toisaalta alaikäiselle suurimman turvan ajatellaan tuovan oma perhe ja omat vanhemmat, jotka ovat ensisijaisesti vastuussa lapsestaan. Kuitenkin etenkin ankkurilapsi-ajatuksessa turvallisuus saa paljon muitakin näkökulmia. Vanhemmat nähdään suurimmaksi

uhaksi omalle lapselleen lähettäessään lapsen kaukaiseen maahan turvatakseen oman maahanpääsynsä.

Perheenyhdistämisessä perheenkokoajalta edellytetään myös kykyä turvata perheen toimeentulo. Toimeentulovaatimuksesta voidaan poiketa yksittäistapauksissa, jos poikkeuksellisen painavat syyt tai lapsen etu sitä vaativat. Poikkeuksena ovat turvapaikanhakijat, jotka voivat hakea perheenyhdistämistä ilman toimeentulovaatimusta kolmen kuukauden sisällä siitä, kun perheenkokoaja on saanut tiedon myönteisestä turvapaikkapäätöksestä. Sama koskee kiintiöpakolaisia. Poikkeus koskee vain turvapaikan saaneiden henkilöiden niin sanottua vanhaa perhettä, eli perhettä, joka on muodostettu jo ennen turvapaikanhakijan saapumista Suomeen. Turvattu toimeentulo vaaditaan aina, jos perhe on muodostettu vasta sen jälkeen, kun perheenkokoaja on saapunut Suomeen. (Sisäministeriö 2017)

Ulkomaalaislaissa määritellään toimeentuloedellytys:

Oleskeluluvan myöntäminen edellyttää, että ulkomaalaisen toimeentulo on turvattu, jollei tässä laissa toisin säädetä. Toimeentuloedellytyksestä voidaan yksittäisessä tapauksessa poiketa, jos siihen on poikkeuksellisen painava syy tai lapsen etu sitä vaatii. Toimeentuloedellytystä ei sovelleta myönnettäessä oleskelulupa 6 luvun perusteella, jollei 114 §:n 4 momentista tai 115 §:n 2 momentista muuta johdu. (29.6.2016/505)

Ulkomaalaisen toimeentulo katsotaan turvatuksi ensimmäistä oleskelulupaa myönnettäessä, jos hänen maassa oleskelunsa kustannetaan tavanomaiseksi katsottavilla ansiotyöstä, yrittäjätoiminnasta, eläkkeistä, varallisuudesta tai muista lähteistä saatavilla tuloilla siten, että hänen ei voida olettaa joutuvan toimeentulotuesta annetussa laissa (1412/1997) tarkoitetun toimeentulotuen tai vastaavan muun toimeentuloa turvaavan etuuden tarpeeseen. Tällaisena etuutena ei pidetä kustannuksia korvaavia sosiaaliturvatuksia.

Jatkolupaa myönnettäessä ulkomaalaisen toimeentulon on oltava turvattu kuten 2 momentissa on säädetty kuitenkin niin, että tilapäinen turvautuminen toimeentulotukeen tai muuhun vastaavaan toimeentuloa turvaavaan etuuteen ei ole luvan myöntämisen esteenä.

Hakijan on esitettävä viranomaiselle selvitys siitä, millä tavoin hänen toimeentulonsa Suomessa turvataan.

(Ulkomaalaislaki 39 §)

Perheet ovat olleet liikkuvia jo kauan ja nälkä, sodat sekä toimeentulon ja mahdollisuuksien etsintä ovat sysänneet liikkeelle kokonaisia perheitä tai sen jäseniä jo kauan, mutta tänä päivänä huomattavaa on kuitenkin sekä liikkumisen että rajat ylittävän yhteydenpidon helppous, nopeus ja edullisuus, kun eri maissa asuvat perheenjäsenet voivat melko vaivatta pitää yhteyttä toisiinsa kehittyneen tekniikan ansioista ja ylijäräinen arki on todellisuutta yhä useammissa perheissä

(Fingerroos et al. 2016, 37). Nämä yllirajaiset perheet ovat nostaneet perheenyhdistämisen yhä enemmän maahanmuuton rajoittamisen keskiöön, sillä perheenyhdistämisestä on tullut yksi keskeisimmistä maahanmuuton reiteistä Eurooppaan. Tämän vuoksi perheenyhdistämistä on rajoitettu myös nykyisen hallituskauden aikana toimeentuloedellytyksen myötä. Toimeentuloedellytystä ei kuitenkaan vaadita pakolaisen tai toissijaista suojelua saavan henkilön perheenyhdistämistä varten, joten linjauksessa näkyy se ajatus, että nykyistä turvapaikkamenetelmää käytetään väärin ja tavalla, joka ei ole alkuperäisen pakolaissopimuksen määrittelemä. Suurin osa Suomessa kansainvälistä suojelua saavista henkilöistä oleskelee maassa muulla perusteella kuin pakolaissopimuksessa tarkoitettuina pakolaisina (Nykänen 2013, 203). Inhimillisen turvallisuuden kontekstissa perheenyhdistäminen liittyy yhteisön turvallisuuden kategoriaan. Sen mukaan yhteisön turvallisuus perustuu ajatukseen, että yksilö saa turvaa yhteisöstään, oli se sitten perhe, järjestö, etninen ryhmä tai mikä tahansa muu ryhmä, joka tarjoaa kulttuurista identiteettiä ja tarjoaa ihmiselle arvot. Toisaalta perhe saattaa myös monissa tapauksissa vaarantaa lapsen henkilökohtaista turvallisuutta, jos esimerkiksi lapsi joutuu kärsimään väkivallasta kotonaan. Tällaisissa tapauksissa valtion tulisi ottaa rooli ja suojella lasta perheeltä, joka voi olla myös turvattomuuden lähde.

6.5. Lapsen kuuleminen (LOS 12 artikla)

1. Sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.
2. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Lapsen oikeuksien komitea toi jo varhain esiin artiklan 12 perustavanlaatuisen aseman sopimuksen tärkeänä yleisperiaatteena (Unicef Suomi 2011, 119). Tämä merkitsee sitä, ettei artiklassa vahvisteta pelkästään oikeutta, vaan se pitäisi ottaa huomioon kaikkia muita oikeuksia tulkittaessa ja täytäntöön pantaessa (CRC/C/GC/12, kohta 2). Artiklasta 12 näkee, että lapsen oikeuksien sopimuksessa lapselle annetaan vahva toimijuus vahvistamalla oikeus vaikuttaa lapsen omiin asioihin ja lasta itseään koskeviin päätöksiin. Lapsen oikeuksien komitea onkin toistuvasti korostanut, että lasta on pidettävä aktiivisena oikeuksien haltijana ja komitea on

hylännyt ”holhoavaksi” kutsumansa lähestymistavan, jota perinteisesti lasten kohdalla on toteutettu (Unicef Suomi 2011, 119). Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artikla on lapsen oikeudellisen aseman näkökulmasta radikaali, sillä se korostaa itsemääräämisoikeutta, jonka on usein nähty joutuvan ristiriitaan lapsen suojelua koskevan tavoitteen kanssa (Hakalehto-Wainio 2013, 148). Lapsen oikeuksien komitean useimmat yleiskommentit kukin tulkitsevat artiklan 12 vaikutuksia eri asiayhteyksissä ja yleiskommentti 12 (CRC/C/GC/12), on yleiskommentti nimenomaan kyseisestä artiklasta, eli lapsen kuulemisesta.

Artikla 12 pohjaa ajatukseen, että jos halutaan saada lasten ääni kuuluviin yhteiskunnissa, tarvitaan tietoa lasten tavasta nähdä ja kokea maailma (Hakalehto-Wainio 2013, 148). Lisäksi mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä liittyvään toimintaan ja päätöksentekoon on hyödyllistä lapsen kehitykselle ja tärkeää muiden oikeuksien toteuttamiseksi (ibid.). Lasten osallistumisoikeutta koskeva määräys on kuitenkin myös ristiriidassa lapsena olemisen kanssa, johon kuuluu vapaus vastuusta. Sen vuoksi osallisuus-oikeuteen liittyy ajatus vapaaehtoisuudesta: mielipiteen ilmaiseminen ei ole, eikä sen saa olla pakollista, eli lapsella ei ole velvollisuutta ilmaista näkemyksiään (CRC/C/GC/12, kohta 16). Lapsen kuulemisen ydin palautuu viime kädessä lapsen arvostamiseen, jolloin häntä kuullaan ja arvostetaan riippumatta siitä minkä ikäinen lapsi on ja tässä mielessä kysymys ei ole yksin lapsen mielipiteen selvittämisestä, vaan keinosta ymmärtää lasta ja päästä lähelle tämän tunne-elämää (Unicef Suomi 2011, 137). Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapselle annetaankin vahva toimijuus ja mahdollisuus olla mukana omassa elämässään aktiivisesti toimijana, ei vain muiden päätösten seurauksien mukaan elävänä ”kohteena”. Lapsen oikeuksien sopimuksen voikin katsoa vievän lapsen oikeuksien kriittisen turvallisuustutkimuksen määrittelemiä päämääriä kohti, sillä lapselle annetaan aktiivinen rooli oikeuksiensa haltijana, vapaus ottaa kantaa ja vastaavasti vapaus myös olla osallistumatta, jos lapsi sitä tahtoo. Lasten mielipiteen selvittäminen heihin vaikuttavien päätösten taustalla pyrkii luomaan yhteiskunnasta sellaisen, että lasta koskevissa asioissa saataisiin selville ”sisäpiirin tietoa”, jotta yhteiskunnan syrjivät ja patriarkaaliset rakenteet poistuvat.

Lapsen ikä ja kehitystaso ovat kaksoiskriteeri, jotka tulisi huomioida otettaessa lapsen mielipiteet huomioon (Unicef Suomi 2011, 122). Käsitettä ”kehitystaso” ei kuitenkaan ole sen tarkemmin määritelty. Artiklat 5 ja 14 puhuvat lapsen ”kehittyvistä valmiuksista”, mikä korostaa tarvetta kunnioittaa lapsen kehittyvää valmiutta päätöksentekoon, joka ei ole samanlaista kuin aikuisten, mutta komitea on lausunnoissaan kuitenkin korostanut, että pientenkin lasten pitää tulla kuulluiksi, eikä artiklassa aseteta mitään alaikäraja lapsen oikeudelle ilmaista näkemyksensä

(mt, 120-121). On selvää, että lapset kykenevät muodostamaan näkemyksiä hyvin varhaisesta iästä lähtien ja komitea korostaa, että on tarpeen jättää taakse perinteiset uskomukset, joiden mukaan varhaislapsuus on lähinnä kehittymättömän ihmisen sosiaalistumisjakso kohti kypsää aikuisuutta ja komitea edellyttää kaikkien lasten, myös nuorimpien lasten, kunnioittamista omina yksilöinä (CRC/C/GC/7/Rev.1, kohta 5). Sopimuksen mukaisesti valtiot ”takaavat” lapselle oikeuden ilmaista vapaasti näkemyksensä, mikä on erityisen voimakas juridinen termi, joka ei jätä sopimusvaltioille valinnanvapautta (CRC/C/GC/12, kohta 19). Komitea korostaa myös, että artiklassa ei aseteta ikärajaa lapsen oikeudelle ilmaista näkemyksiään ja komitea suosittelee, etteivät sopimusvaltiot ottaisi laissa tai käytännössä käyttöön ikärajoja, jotka rajoittavat lapsen oikeutta tulla kuulluksi kaikissa häntä koskevissa asioissa (CRC/C/GC/12, kohta 21). Suomessa lasten osallisuus itseään koskevissa asioissa on lainsäädännössä usein sidottu ikärajoin, mikä on selkeästi ristiriidassa lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa (Hakalehto-Wainio 2013, 149).

Yleiskommentissa lapsen edusta (CRC/C/GC/14) lapsen oikeuksien komitea kirjoittaa lapsen edusta suhteessa lapsen kuulemiseen, että nämä artiklat kuuluvat erottamattomasti yhteen ja toista ei voi toteuttaa täysimääräisesti ilman toista. 12 artikla liittyy vahvasti 3 artiklaan lapsen edusta, sillä lapsen edun määrittelyssä lapsen omat toiveet ja mielipiteet tulisi olla otettuna huomioon. Lapsen oikeuksien komitea toteaa että:

Yleissopimuksen 3 artiklan tarkoituksena on varmistaa, että kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien lapsia koskevissa toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkien lapsen puolesta toteutettujen toimien on oltava lapsen edun mukaisia. Lapsen etu on samankaltainen kuin prosessuaalinen oikeus, joka velvoittaa sopimusvaltiot toteuttamaan toimia varmistaakseen, että lapsen etu otetaan huomioon. Yleissopimus velvoittaa sopimusvaltiot varmistamaan, että näistä toimista vastaavat tahot kuulevat lasta 12 artiklan mukaisesti. Tämä on pakollista. (CRC/C/GC/12, kohta 70, suomentanut lapsiasiavaltuutetun toimisto.)

Komitea kuitenkin korostaa, että artiklat 3 ja 12 eivät ole keskenään ristiriidassa, vaan nämä kaksi periaatetta täydentävät toisiaan, sillä artiklassa 3 vahvistetaan, että tavoitteena on saavuttaa lapsen etu, ja artiklassa 12 määrätään tavoista saavuttaa lapsen kuulemista koskeva tavoite ja lapsen etua ei voida soveltaa moitteettomasti noudattamatta lapsen kuulemista ja vastaavasti lapsen kuuleminen tulee tehdä lapsen etu tavoitteena (CRC/C/GC/12, kohta 74).

Lapsen kuulemista varten on ehdotettu paljon erilaisia toimintatapoja, sillä perinteiseen tuomioistuinkäsittelyyn lapsen voi olla vaikea osallistua. Vuonna 2005 YK:n talous- ja

sosiaalineuvosto hyväksyi lapsiuhreja ja lapsia rikoksen todistajina koskevat oikeusohjeet, jotka luovat jonkinlaista pohjaa kysymykselle (ECOSOC 2005). Näissä ohjeissa korostetaan sellaista lapsiherkkää lähestymistapaa, jossa otetaan huomioon lapsen yksilölliset tarpeet ja näkemykset sekä painotetaan lapsen oikeutta suojeluun. Yhä useammin tunnustetaan tarve sisällyttää lasten osallistumisen periaate tuomioistuinten ja muiden virallisten päätöksentekuelinten toimintaan. Kuulemistilaisuuksissa tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi epävirallisuutta oikeussalin sisustuksessa ja tuomareiden ja asianajajien vaatetuksessa, todisteiden nauhoittamista, näkösuojia, erillisiä odotushuoneita ja lapsitodistajien erityistä valmistamista tilaisuuteen (Unicef Suomi 2011, 123). Tältä osin komitea tarkentaa lapsen kuulemistä, sillä lapsia tulisi kuulla, vaikka he eivät kykenisi ilmaisemaan näkemyksiään kielellisesti ja myös muiden kuin kielellisten viestintätapojen tunnustaminen ja kunnioittaminen on komitean mukaan tärkeää. Tällaisia viestintätapoja ovat esimerkiksi leikki, kehonkieli, kasvojen ilmeet sekä piirtäminen ja maalaaminen, jotka mahdollistavat hyvinkin pienten lasten ilmaisevan käsityskykyään (CRC/C/GC/12, kohta 21). Lapsen kuulemisen ei onnistu, jos ympäristö on pelottava, torjuva, piittaamaton tai epäsopeva lapsen iälle, joten komitea ehdottaa lapsen kuulemisessa huomioitavan henkilökunnan asianmukainen koulutus, oikeussalien suunnittelu, tuomareiden ja asianajajien vaatetus ja erilliset odotushuoneet (CRC/C/GC/12, kohta 34). Komitean mukaan kokemus on osoittanut, että tilanteen olisi hyvä olla muodoltaan pikemminkin keskustelu kuin yksipuolinen kuulustelu ja tilanteen on oltava laadultaan suotuisa ja rohkaiseva (CRC/C/GC/12, kohdat 42 ja 43). Komitea myös korostaa, että lasta ei pidä haastatella useammin kuin on tarpeen, varsinkaan ikäviä tapahtumia käsiteltäessä, sillä lapsen kuuleminen voi vaikuttaa lapseen traumaattisesti ikävien tapahtumien kohdalla (CRC/C/GC/12, kohta 24).

Valtiolle jää harkintavalta siitä, miten lapsen näkemyksiä on kuultava, mutta jos menettelysäännöt edellyttävät tämän tapahtuvan edustajan tai asianmukaisen elimen välityksellä, velvoite on välittää lapsen näkemykset (Unicef Suomi 2011, 123). Yleissopimuksen määritelmät lapsen iästä ja kehitystasosta eivät ole sen tarkemmin selitettyjä ja siten saattavat aiheuttaa ongelmia lain tulkitsijoille kansallisesti. Lapsen oikeuksien komitea painottaa, että lapsen oikeuksien sopimus on nimenomaan lasten sopimus ja sen vuoksi artikla 12 on erityisen tärkeä, jotta lasten näkemyksille annetaan asianmukainen painoarvo kaikissa heitä koskevissa asioissa (CRC/GC/2003/5, kohta 57). Lasten parlamentit ovat yksi tapa edistää artiklaa 12, mutta komitea on korostanut, että kertaluonteiset tapahtumat eivät riitä, vaan lasten osallistuminen tulee integroida laajemmin päätöksentekoon.

Suomessa lapsen kuuleminen sisältyy useisiin lakeihin, mutta tavallisesti lasta kuullaan asianosaisena eli henkilönä, jonka omaa etua tai oikeutta asia koskee (Unicef Suomi 2011, 137).

Ulkomaalaislain 6 § määrätään lapsen kuulemisesta ulkomaalaislain puitteissa:

Ennen kaksitoista vuotta täyttänyttä lasta koskevan päätöksen tekemistä on lasta kuultava, jollei kuuleminen ole ilmeisen tarpeetonta. Lapsen mielipiteet tulee ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Myös nuorempaa lasta voidaan kuulla, jos hän on niin kehittynyt, että hänen näkemyksiinsä voidaan kiinnittää huomiota. (Ulkomaalaislaki 6 §)

Ulkomaalaislain mukaan siis 12-vuotta täyttänyttä lasta on kuultava päätöksenteossa, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta ja lapsen mielipiteet tulee ottaa huomioon tämän iän ja kehitystason mukaisesti. Lain mukaisesti myös nuorempaa lasta voidaan kuulla, jos hän on niin kehittynyt, että hänen näkemyksiinsä voidaan kiinnittää huomiota. Tämä ajatus, että lapsen tulee olla tarpeeksi kehittynyt on kuitenkin vaikea. Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla tämä 12-vuoden ikäraja yleensä on ylitetty. Vastaanottolaissa lapsen kuuleminen on vahvistettu tarkemmin:

Tässä laissa säädettyjä toimenpiteitä toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta. Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa asiassa. (Vastaanottolaki 5 §)

Vastaanottolain puitteissa lapsen toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen iän ja kehityksen edellyttämällä tavalla. Laissa lisätään, että lapsen mielipiteiden selvittäminen voidaan jättää väliin vain, jos se vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai on ilmeisen tarpeetonta. Vastaanottolaissa määrätään sama 12-vuoden ikäraja, joka hallintolain mukaisesti on Suomessa lapsen kuulemisen taustalla, mutta laissa silti varmistetaan, että tätä nuorempaakin lasta tulee kuulla. Laissa kotoutumisen edistämisestä alaikäisen kuulemisesta määrätään vastaanottolain mukaisella tavalla:

Tässä laissa säädettyjä toimenpiteitä ja palveluja toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain (434/2003) 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa asiassa. Lapsen mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen tulee tapahtua hänen ymmärtämällään kielellä. (Laki kotoutumisen edistämisestä 4 §.)

Lisä vastaanottolakiin laissa kotoutumisen edistämisestä on maininta tulkin käytöstä, eli siitä,

että lasta tulee kuulla hänen ymmärtämällään kielellä. Lisäksi laissa määrätään lapsen kuulemisesta kotoutumissuunnitelman tekemisessä, jossa tulee esiin yksintulleen alaikäisen turvapaikanhakijan kannalta kolme tärkeää asiaa: lapsen kuuleminen, perheenyhdistäminen ja edustajan toimi.

Kunta laatii alaikäisen maahanmuuttajan kanssa kotoutumissuunnitelman, jos siihen on alaikäisen yksilöllisistä olosuhteista johtuva tarve. Alaikäiselle ilman huoltajaa saapuneelle ja oleskeluluvan saaneelle laaditaan aina kotoutumissuunnitelma.

Suunnitelman tarvetta arvioitaessa ja sitä laadittaessa on selvitettävä alaikäisen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon siten kuin 4 §:ssä säädetään. Suunnitelma sovitetaan yhteen perheen kotoutumissuunnitelman ja alaikäiselle laadittavien muiden asiaan liittyvien suunnitelmien kanssa.

Kotoutumissuunnitelma laaditaan yhdessä lapsen tai nuoren ja hänen huoltajansa tai edustajansa kanssa. Huoltaja tai edustaja käyttää alaikäisen puhevaltaa siten kuin hallintolaissa tarkemmin säädetään.

(Laki kotoutumisen edistämisestä 15 §.)

Lapsen etu ja lapsen kuuleminen liittyvät vahvasti yhteen, mutta myös kaikki muut sopimuksen yleisperiaatteet ovat toisiinsa yhteydessä, niin myös artikkelit 2 ja 12, eli syrjimättömyys ja lapsen kuuleminen. Lapsen oikeuksien komitea korostaa, että sopimusvaltioiden on toteutettava asianmukaiset toimenpiteet taatakseen jokaiselle lapselle oikeuden ilmaista vapaasti näkemyksiään ja oikeuden saada näkemyksensä otetuksi asianmukaisesti huomioon ilman minkäänlaista syrjintää (CRC/C/GC/12, kohta 75). Komitea myös huomauttaa olevan hyvin tärkeää, että lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää heidän oikeuttaan tulla kuulluiksi, sillä lapsen osallistuminen on keino edistää persoonallisuuden täysipainoista kehitystä ja lapsen valmiuksien kehittymistä 6 artiklan mukaisesti (CRC/C/GC/12, kohta 79).

Yleiskommentissa nro 12 komitea ottaa kantaan lapsiin maahanmuutto- ja turvapaikkamenettelyissä:

Lapset, jotka tulevat maahan työtä etsivien vanhempiensa mukana tai pakolaisina, ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Siksi heille on tärkeää taata oikeus ilmaista näkemyksiään maahanmuutto- ja turva- paikkamenettelyjen kaikista näkökohdista. Maahanmuuttotilanteessa on kuultava, millaisia odotuksia lapsella on koulutuksen suhteen ja millainen hänen terveydentilansa on, jotta hänet voidaan panna kouluun ja liittää terveydenhuoltojärjestelmään. Turvapaikkaa hakevalle lapselle on tarjottava myös mahdollisuus kertoa turvapaikkahakemuksen tekemiseen johtaneista syistä. (CRC/C/GC/12, kohta 123, suomentanut lapsiasiavaltuutetun toimisto.)

Komitea painottaa, että näille lapsille on annettava heidän äidinkielellään kaikki olennaiset tiedot heidän oikeuksistaan, saatavilla olevista palveluista, myös käytettävissä olevista viestintävälineistä, sekä maahanmuutto- ja turvapaikkamenettelyistä, jotta he saavat äänensä kuuluviin ja jotta heidän näkemyksensä otetaan asianmukaisesti huomioon näissä menettelyissä. Lapsille pitäisi nimetä maksuton edunvalvoja tai neuvonantaja. Turvapaikkaa hakeva lapsi saattaa myös tarvita tehokasta apua perheensä jäljittämiseksi, ja hänen etunsa määrittäminen voi edellyttää olennaisia tietoja hänen kotimaansa tilanteesta. Aseellisissa selkkauksissa mukana olleet lapset saattavat tarvita erityistä apua tarpeidensa ilmaisemiseen. Lisäksi on erityisesti varmistettava, että kansalaisuutta vailla olevat lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosesseihin niillä alueilla, joilla he asuvat. (CRC/C/GC/12, kohta 124, suomentanut lapsiasiavaltuutetun toimisto.)

Ilman huoltajaa tai perheestään eroon joutuneista lapsista ja 12 artiklasta lapsen oikeuksien komitea kirjoittaa seuraavaa:

Yleissopimuksen 12 artiklan mukaan ilman huoltajaa oleviin tai perheestään eroon joutuneisiin lapsiin sovellettavia toimia määritettäessä lapsen näkemykset ja toiveet pitäisi selvittää ja ottaa huomioon (12 artiklan 1 kohta). Näiden näkemysten ja toiveiden tietoisien ilmaisemisen mahdollistamiseksi tällaisille lapsille on välttämätöntä antaa kaikki oleelliset tiedot, jotka koskevat esimerkiksi heidän oikeuksiaan ja saatavilla olevia palveluja, kuten viestintäkeinoja, turvapaikkaprosessia, perheen jäljittämistä ja tilannetta heidän kotimaassaan (13 ja 17 artiklat ja 22 artiklan 2 kohta). Lasten näkemykset tulisi ottaa huomioon myös holhous-, hoito- ja asumisjärjestelyissä sekä oikeudellisen edustajan määräämisessä. Tällaista tietoa on tarjottava kunkin lapsen kehitystasoonsa ja ymmärryskykyyn soveltuvalla tavalla. Koska osallistuminen riippuu luotettavasta viestinnästä, tulkin olisi tarvittaessa oltava käytettävissä menettelyn kaikissa vaiheissa. (CRC/GC/2005/6, kohta 25, suomentanut lapsiasiavaltuutetun toimisto).

Kuuleminen liittyy vahvasti koko turvapaikkamenettelyyn oli turvapaikanhakija sitten alaikäinen tai aikuinen. Puhuttelu on turvapaikkamenettelyn keskeisin yksittäinen osuus. Puhuttelussa selvitetään lapseen hänen kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan kohdistunut vaino, muut oikeudenloukkaukset ja niiden uhat sekä näiden perusteet. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden puhutteluissa käytetään erityistä puhuttelupöytäkirjaa, joista toinen on yli 15-vuotiaille ja toinen alle 15-vuotiaille lapsille suunniteltu ja lisäksi puhuttelussa on aina läsnä tulkki, edustaja ja mahdollisesti myös oikeudellinen avustaja (Alanko et al. 2011, 18). Lapsen edun ja turvapaikkamenettelyn kuulemisen ero on kuitenkin selvä. Lapsen kuuleminen lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaisesti tehdään lapsen edun saavuttamiseksi, kun taas turvapaikkahaastattelut tehdään turvapaikkahakemuksen oikeellisuuden selvittämiseksi ja yksilön kohtaaman vainon todistamiseksi. Turvallisuuden kannalta näissä kahdessa kuulemisessa päädytään hyvin erilaisiin lopputuloksiin. Kuuleminen LOS artiklan 12, eli lapsen edun kannalta, on kuulemista yksilön inhimillisen turvallisuuden kannalta, sillä siinä on tarkoituksena selvittää lapsen toiveet ja mielipiteet hyvin henkilökohtaisesti ja yksilöllisesti ja vaikuttaa juuri kyseistä lasta koskeviin päätöksiin. Tämän taustalla on ajatus siitä, että lapset ovat hyvin erilaisia ja

erilaisissa elämäntilanteissa ja heillä on hyvin erilaiset valmiudet. Sen vuoksi yksilölliset toimet ovat tärkeitä lapsen parhaan edun saavuttamiseksi. Lapsen kuuleminen turvapaikkamenettelyssä taas on ennemminkin valtion turvallisuuden selvittämistä, sillä sen avulla selvitetään, onko yksilöllä todellisuudessa perusteltua pelkoa joutua esimerkiksi väkivaltaisuuksien uhriksi kotimaassaan, eli tarvitseeko hän todellisuudessa suojaa kotimaansa ulkopuolelta vai ei. Lapsen kuuleminen LOS artiklan 12 mukaisesti ja turvapaikkahaastatteluissa kiteyttää hyvin sitä tematiikkaa, joka koko tutkielmassa on ollut lähtökohtana: yksilön ja valtion turvallisuutta kansainvälisen muuttoliikkeen ja turvapaikanhaun puitteissa. Toisaalta voidaan ajatella, että turvapaikkahaastattelussa pyritään selvittämään nimenomaan yksilön henkilökohtaisen turvallisuuden tilannetta inhimillisen turvallisuuden näkökulmasta, sillä yksilön fyysiseen turvallisuuteen liittyvät monet seikat. Näitä turvallisuushkia voivat aiheuttaa esimerkiksi oma valtio, toinen valtio (eli sota), muiden yksilöiden ja jengien aiheuttamat turvallisuushat, naisiin kohdistuvat uhat (raiskaus ja väkivalta kotona), lapsiin kohdistuvat turvallisuushat (lasten hyväksikäyttö) ja ihmisen itselleen aiheuttamat uhat (esimerkiksi itsemurha ja huumeiden käyttö) (UNDP 1994, 30).

7. PÄÄTELMÄT

Alaikäisyys johtaa haavoittuvaisuuteen, sillä asenteet lapsia kohtaan ovat perinteisesti olleet holhoavia ja lapsilla on ollut vähän mahdollisuuksia vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Tästä haavoittuvaisuuden lähtökohdasta syntyi lähes kolmekymmentä vuotta sitten lapsen oikeuksien sopimus, joka on radikaali ihmisoikeussopimus, sillä se antaa lapselle vahvan toimijuuden ja aktiivisen roolin vaikuttaa omaan elämäänsä. Suomi oli yksi lapsen oikeuksien sopimuksen laadintaan aktiivisimmin osallistuneista valtioista ja lapsen oikeudet onkin sisällytetty kattavasti suomalaiseen lainsäädäntöön. Lapsen oikeuksien sopimus on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus. Kukaan ei siis ole lapsen oikeuksia vastaan, päinvastoin. Lasten puolelle on helppo asettua, kärsivien lasten kuvat ovat niitä jotka myyvät, lapsiin halutaan panostaa ja heitä halutaan auttaa. Ehkä se on biologista, että meidät on ohjelmoitu tuntemaan syvästi, jos lapsia kohdellaan väärin, ehkä se on ihmiskunnan selviytymisen edellytys. Lapsen oikeuksien julistuksen ovat ratifioineet lähes kaikki maailman

maat, mutta se ei tarkoita sitä etteivät lapset kokisi oikeuksiensa loukkauksia ympäri maailman. Viime aikoina kansainvälisen politiikan saralla on noussut monia kriittisiä suuntauksia, joissa on pyritty antamaan ääni sellaisille ihmisille ja ihmisryhmille, jotka eivät perinteisesti ole valtiokeskeisen tieteenalan puitteissa saaneet ääntään kuuluviin. Kansainvälinen politiikka on perinteisesti huomionut suhteellisen vähän lapsuuteen sekä pakolaisuuteen liittyviä kysymyksiä, joten tässä tutkielmassa huomioidaan ryhmä, jossa yhdistyvät nämä kaksi hiljennettyä ja erityiseen haavoittuvaisuuteen johtavaa ominaisuutta. Toisaalta alaikäisissä yksintulleissa turvapaikanhakijoissa on nähtävillä erityistä toimijuutta, sillä he ylittävät maiden rajoja ja hakevat turvapaikkaa vieraasta maasta, joten he teoillaan ilmentävät ja muuttavat kansainvälisen politiikan kenttää, etenkin vuoden 2015 pakolaisaallon kaltaisen joukkopaon myötä.

Tutkielmassa käytiin läpi sitä, miten lapsen oikeuksien sopimus näkyy alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden elämässä ja oikeuksissa Suomessa ja miten sopimuksen peruseriaatteet vastaavat alaikäisen yksintulleen turvapaikanhakijan turvallisuuteen inhimillisen turvallisuuden määrittelemällä tavalla. Analyysin kohteena oli alaikäisiin yksintulleisiin turvapaikanhakijoihin keskeisimmin vaikuttava suomalainen lainsäädäntö, eli ulkomaalaislaki (30.4.2004/301), laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (17.6.2011/746) sekä laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386), maahanmuuttopoliittiset muutokset Juha Sipilän hallituskaudella (eli hallitusohjelma ja turvapaikkapoliittinen toimenpideohjelma) sekä lapsen oikeuksien komitean soveltuvat yleiskommentit. Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt sopimuksen ydinperiaatteiksi artikkelit 2 (syrjimättömyys), 3 (lapsen etu), 6 (oikeus elämään) sekä 12 (oikeus mielipiteeseen ja tulla kuulluksi). Lisäksi tutkielmassa käsiteltiin artiklaa 10, joka koskee perheen jälleenyhdistämistä, sillä perheenyhdistämisen voi nähdä alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kannalta yhdeksi keskeisimmistä artikloista. Tutkimusaihe on moniulotteinen ja siihen liittyy monia laajoja termejä ja ilmiötä: lapsuus, lapsuus kansainvälisessä politiikassa, pakolaisuus, maahanmuutto ja maahanmuuttopolitiikka, kansainväliset sopimukset, YK ja kansainvälinen yhteistyö, turvallisuus ja kriittinen turvallisuustutkimus, yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ja lapsen oikeudet. Termit kuten maahanmuutto, pakolaisuus ja turvallisuus ovat myös hyvin poliittisia termejä, joten niiden eri tulkinnoilla voidaan perustella hyvinkin erilaisia kantoja ja mielipiteitä. Tämän työn punaisena lankana on kuitenkin ollut **yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat, heidän suhteensa turvallisuuteen inhimillisen turvallisuuden määrittelemällä tavalla ja niihin oikeuksiin, joita lapsen oikeuksien sopimus ja sen tärkeimmät artikkelit heille antaa vieraassa maassa.**

Kriittinen turvallisuustutkimus tarkoittaa turvallisuuskäsitystä, joka on selviytymistä plus jotain muuta, tämän muun ollen ihmisen mahdollisuus elää elämäänsä ilman rajoittavia rakenteita, ilman syrjintää ja ilman uhkia jokapäiväisessä elämässä. Inhimillisessä turvallisuudessa on kyse ihmisen ja ihmiselämän arvosta, ihmisoikeuksien toteutumisesta. Inhimillisen turvallisuuden käsitteeseen kuuluu seitsemän eri ulottuvuutta: taloudellinen, ruoka, terveys, ympäristö, henkilökohtainen, yhteisöllinen sekä poliittinen turvallisuus. Inhimillisen turvallisuuden lähtökohdista valtioon kuuluminen ei ole turvallisuuden tae, eivätkä suurimmat uhat ihmisille yleensä johdu toisen valtion hyökkäyksestä. Päinvastoin ihmisen synnyinmaa voi olla ihmisoikeusloukkausten ja turvattomuuden lähde ja sen vuoksi ihmiset voivat jättää kotinsa ja päätyä hakemaan turvapaikkaa vieraasta maasta. Turvallisuuden kannalta Suomeen tullessaan alaikäisen yksintulleen turvapaikanhakijan hengissä selviytymiseen liittyvät turvallisuuskysymykset yleensä poistuvat, mutta niiden tilalle saattaa tulla erilaisia turvallisuuskysymyksiä, jotka liittyvät perheen turvan puutteeseen, syrjintään ja kehittymisen edellytyksiin. Toisaalta alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat ovat usein ikänsä takia helposti uuteen yhteiskuntaan sopeutuvia yksilöitä, sillä he esimerkiksi oppivat kielen nopeammin kuin vanhemmat maahanmuuttajat.

Inhimillisen turvallisuuden seitsemän eri ulottuvuuden kautta ajateltuna alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden turvallisuus Suomessa näyttäytyy kohtalaisen hyvänä. Suomi on sisällyttänyt lapsen oikeuksien sopimuksen perusperiaatteet lainsäädäntöön ja käytänteisiin, joilla esimerkiksi alaikäisen yksintulleen turvapaikanhakijan syöminen, asuminen, opiskelu ja riittävä toimeentulo turvataan. Lisäksi alaikäisen erityistä haavoittuvaisuutta vastaamaan on tehty edustajajärjestelmä, jossa edustaja ajaa alaikäisen etua ja käyttää puhevaltaa erilaisissa hallinnollisissa toimissa. Lisäksi alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat saavat useimmiten jäädä Suomeen, jotta heidän henkiinjäämisensä turvataan. Tämä eroaa voimakkaasti perheidensä mukana saapuneista alaikäisistä, jotka yleensä käännytetään, jos heidän vanhempansakin käännytetään. Suomessa yksilön ihmisoikeuksia kunnioitetaan ja poliittinen turvallisuus on turvattu, mutta turvapaikanhakijat usein tulevat alueilta, missä he ovat kokeneet henkeensä kohdistuvaa turvattomuutta. Tälläkin tavalla alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat ilmentävät kansainvälisen politiikan kenttää kulkiessaan eri alueiden välillä: he tulevat köyhistä valtioista, joissa on paljon alaikäisiä ja ihmisoikeudet ovat uhattuina, Suomeen, jossa on vähän alaikäisiä ja yksilön poliittinen turvallisuus turvattu.

Henkilökohtainen ja yhteisöllinen turvallisuus taas saattavat alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla olla Suomessa uhattuina. Ihmisen henkilökohtainen turvallisuus tarkoittaa sitä, ettei hänen fyysinen koskemattomuutensa ole uhattuna. Tähän turvapaikanhakijoiden kohdalla liittyvät ympäröivän yhteiskunnan maahanmuuttoasenteet ja yleinen ilmapiiri turvapaikanhakijoita kohtaan sekä heidän oma integroitumisensa yhteiskuntaan. Samaa voi sanoa yhteisöllisen turvallisuuden kannalta: alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat ovat turvattomia yhteisöllisesti, sillä heiltä puuttuu perheen, suvun ja yhteisön tuki. Tiukkojen perheenyhdistämiskriteerien takia, jotka ovat entisestään tiukentuneet Sipilän hallituskaudella, alaikäiset harvoin pääsevät nauttimaan perheen turvasta. Toisaalta, jos alaikäinen saapuu Suomeen perheensä kanssa, nähdään parhaaksi säilyttää perheyhteys vaikka se tarkoittaisi myös alaikäisen käännättämistä. Aluksi tuntematta ympäröivää yhteiskuntaa ovat turvapaikanhakijat väistämättä vailla laajemman yhteisön turvaa ja identiteetille tärkeää yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tähän yhteisön turvallisuuteen kuitenkin liittyy myös yksilön oma halu tulla osaksi ympäröivää yhteiskuntaa. Tätä helpottamaan on tehty laki kotoutumisen edistämisestä, jonka tavoitteena on saada maahanmuuttajat yhteisön aktiivisiksi jäseniksi. Pelkät ulkoiset puitteet eivät määrää kehittymisen mahdollisuuksia, sillä ne ovat myös riippuvaisista yksilöstä itsestään ja hänen tulee tietää ja tuntea ympäröivää yhteiskuntaa tarpeeksi päästäkseen nauttimaan sen tuomista mahdollisuuksista LOS artiklan 6 ja inhimillisen turvallisuuden mukaisesti.

Vaikka siis valtio voi viime kädessä turvata yksilön ruokaturvallisuuden, ympäristön turvallisuuden, terveyden ja riittävän toimeentulon, ovat etenkin yhteisön turvallisuus ja henkilökohtainen turvallisuus riippuvaisia myös yksilöstä itsestään. Osa inhimillisen turvallisuuden käsitteistä on siis helposti operationalisoitavissa. On mahdollista mitata esimerkiksi yksilöiden toimeentuloa tai ruokaturvallisuutta sekä parantaa näitä turvallisuusmuotoja, jos valtiossa niin tahdotaan. Henkilökohtainen ja yhteisöllinen turvallisuus taas ovat heikosti operationalisoitavissa, sillä niihin liittyvät myös yksilön subjektiiviset kokemukset ja omat asenteet. Lisäksi pakolaisuudesta puhuttaessa henkilökohtainen turvattomuus lähtömaassa (ja sen todentaminen) tavallaan antaa turvaa yksilölle uudessa maassa, sillä jos turvapaikanhakija saa pakolaisen aseman, ovat hänen oikeutensa hyvin turvattuina. Turvattomuus siis tavallaan luo uutta turvallisuutta.

Alaikäiset ovat erityisen haavoittuvaisia ja siksi heidän turvattomuutensa on erityistä. Lapsen oikeuksien sopimus on tehnyt lapsista aktiivisen osan yhteiskuntaa ja velvoittaa, että lasten etu otetaan huomioon. Lapsen etu tosin on vaikeasti määriteltävissä ja viime kädessä lapsen edun

päättää aikuinen, vaikka lasta kuultaisiinkin. Yksintulleiden turvapaikanhakijoiden kohdalla alaikäisyydestä johtava turvattomuus tavallaan luo yksilölle huomattavasti enemmän turvaa kuin täysi-ikäiselle turvapaikanhakijalle. Alaikäisten kohdalla on tärkeää huomata, että heidän kasvunsa ja kehityksensä ovat vielä vaiheessa ja heillä on mahdollisuuksia niin tulla aktiiviseksi osaksi yhteiskuntaa kuin myös syrjäytyä, mikä on huomioitu myös hallitusohjelmassa. Esimerkiksi koulutuksen merkitys alaikäisten kohdalla on merkittävä, sillä he viettävät koulussa ison osan ajastaan. Lapsen oikeuksien sopimukseen liittyy ainoana ihmisoikeussopimuksena myös tiedottamisvelvollisuus, mikä ei toteudu, elleivät aikuiset sitä tee. Vaikka lapset ovat sopimuksen myötä saaneet aktiivisemmän roolin, on käytännössä lasten oikeuksien toteutuminen riippuvainen muista kuin heistä itsestään.

Lasten oikeudet on laajasti ratifioitu, mutta pakolaisregiimi on sitä vastoin osoittautunut ongelmalliseksi. Pakolaissopimus on kuitenkin luonut järjestelmän, joka kertoo lähtökohdat yksilön kansainväliselle suojelulle sekä jonkinlaiselle yhteiselle vastuulle. Tavallaan on yllättävää, että sopimus on näinkin hyvin pystynyt vastaamaan muuttuneeseen maailmantilanteeseen ja UNHCR, jonka mandaatti oli alun perin väliaikainen, on muuttunut pysyväksi instituutioksi. Lapsen oikeuksien sopimus on uudempana ja laajemmin ratifioituna tärkeä lisä alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden oikeusasemaan. Pakolaisuuden syyt, seuraukset ja vastaukset siihen ovat läheisessä suhteessa maailmanpolitiikkaan ja sen tapahtumiin. Mailla on velvollisuus suojella pakolaisia omalla alueellaan, mutta niillä ei ole velvollisuutta suojella pakolaisia toisen maan alueella. Vuoden 2015 pakolaisaalto toi Euroopan ja Suomen täysin uuden tilanteen eteen. On selvää, että vuoden 1951 pakolaissopimus ei vastaa nykymaailman tilannetta. Vain murto-osa Suomessa asuvista ulkomaalaistaustaisista ihmisistä on määritelmällisesti pakolaisia. Se ei tarkoita sitä, etteivätkö ihmiset monesti lähtisi kodeistaan heidän henkeään vaarantavista syistä. Koska Suomeenkin turvapaikanhakijat saapuvat usein salakuljettajien matkassa monien eri valtioiden läpi, eivät kaikista heikoimmassa asemassa olevat ihmiset edes välttämättä pääse hakemaan turvapaikkaa, vaan ovat juuttuneina vuosikausiksi pitkittyneisiin pakolaistilanteisiin esimerkiksi pakolaisleireille konfliktien köyhiin naapurimaihin, joilla on vaikeuksia turvata näiden ihmisten perusoikeuksia.

Syntyvyys on puhuttanut Suomessa niin kuin monessa muussakin läntisessä maassa, jossa väestö ikääntyy. Syntyvyydessä nähdään valtion tulevaisuuden turva. Pieniin kansalaisiimme panostetaan äitiysneuvolasta lähtien ja lapsista yritetään koulia niin terveitä, tasapainoisia, liikunnallisia ja oppineita tulevaisuuden toivoja kuin vain mahdollista. Samanaikaisesti toisella

puolella maailmaa syntyvyys on korkeaa ja iso osa väestöstä on alaikäisiä. Suomeen yksin alaikäisinä tulevat turvapaikanhakijat kulkevatkin kahden tyystin erilaisen maailman välillä, tulevat sellaisista maista joissa lapsia on paljon, Suomeen, jossa syntyvyys on vähäistä. Ehkä alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on toivottuja piirteitä, sillä he ovat nuoria, työkykyisiä ja oppivat ikänsä vuoksi nopeasti uuden kielen ja kulttuurin. Näin heidän voi ajatella olevan tulevaisuuden työntekijöitä siinä missä suomalaistenkin lasten ja nuorten.

Alaikäisissä yksintulleissa turvapaikanhakijoissa piilee kuitenkin myös vaarallisuus. Suomessa on kritisoitu sitä, miksi Suomeen saapuvat turvapaikanhakijat tuntuvat useimmiten olevan nuoria miehiä. Nuoret miehet saatetaan nähdä uhkana yleiselle turvallisuudelle. Tämän hetkessä maahanmuuttokeskustelussa maahanmuuttoon liittyy vahvasti myös terrorismin uhka, jonka myötä nuorista ulkomaalaistaustaisista miehistä nähdään radikalisaation mahdollisuus. Nuoria on pidetty uhkana kautta aikojen ja nuorten miesten jengit ja muut järjestäytyneet ryhmät aiheuttavat pelkoa monissa maailman maissa. Toki tällaisiin järjestäytyneisiin ryhmiin kuuluvat myös naiset, mutta ne ovat erityisen sukupuolittuneita miehiin. Eri vähemmistöihin kuuluvia lapsia on yritetty sulauttaa valtaväestöön vuosisatojen ajan, sillä vieraaseen kulttuuriin kuuluvissa lapsissa on nähty mahdollinen tulevaisuuden turvallisuusuhka valtaväestölle. Turvallisuus lasten suhteen ei siis ole vain turvallisuutta lapsille, vaan myös turvallisuutta lapsista, sillä lapset nähdään tietyissä tilanteissa turvallisuusuhkana laajemmalle yhteiskunnalle.

Yksi turvapaikanhakuun liittyvistä teemoista on valehtelu ja salaaminen. Maahanmuuttojärjestelmän ongelmaksi nähdään turvapaikanhakijoiden haastattelut ja sen todistaminen puhuvatko he totta, varsinkin kun virallisia dokumentteja ei välttämättä ole. Alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja tietyille erityistoimille ikänsä takia. Heitä ei käytännössä Suomesta käännytetä takaisin kotimaihinsa lapsen edun takia. Siten turvapaikanhakijoilla on intressinä esittää itsensä valheellisesti alaikäisinä ja se vastaavasti luo turvapaikkaprosessiin tietyn epäilyksen ilmapiirin. Toinen alaikäisiin yksintulleisiin turvapaikanhakijoihin liittyvä termi on ankkurilapsi-käsite, jolla voidaan myös oikeuttaa tiukkaa perheenyhdistämispolitiikkaa, sillä tiukan perheenyhdistämispolitiikan nähdään todellisuudessa olevan lapsen etu. Ankkurilapsi-käsite on poliittinen termi. Kuitenkin tilastojen valossa eniten alaikäisiä yksintulleita turvapaikanhakijoita Suomeen tuli silloin kun Suomi ainoana EU-maana maksoi jälkeenpäin saapuvien perheenjäsenten matkakulut. Ankkurilapsi-käsitteelle löytyy siis perusteita tilastoista.

Tässä tutkielmassa on käynyt selväksi, että lapsen oikeuksien sopimuksen keskeiset periaatteet on selvästi otettu osaksi suomalaista lainsäädäntöä. Oikeastaan ainoana selvänä poikkeuksena lapsen oikeuksien komitean määrittelemistä linjauksista on Suomen lainsäädäntöön kirjoitettu 12 vuoden ikäraja lapsen kuulemiselle. Tosin tätä nuorempaa lasta voidaan usein kuulla, mutta velvollisuus kuulla tulee vasta lapsen täytettyä 12 vuotta. Lapsen oikeuksien komitean mukaan myös pieniä lapsia tulee kuulla, mutta kuulemisen tapojen täytyy usein olla erilaisia kuin vanhempien lasten kanssa. Esimerkiksi lapsen mielipiteen selvittäminen leikin tai piirtämisen kautta on yksi mahdollisuus. Tämä taas vaatii kuulijalta runsaasti ammattitaitoa. Lisäksi lapsen oikeuksien komitea on yleisesti kritisoinut perheenyhdistämistä vaikeuttavaa maahanmuuttopolitiikkaa sekä esimerkiksi lapsen iän selvittämistä röntgentutkimuksin, sillä sen nähdään olevan uhka lapsen terveydelle. Suomessa alaikäisen yksintulleen turvapaikanhakijan ikä selvitetään röntgenkokein, jos iästä on epäily. Tähän tosin vaaditaan hakijan suostumus. Ilman suostumusta hakijaa kohdellaan täysi-ikäisenä. Maahanmuuttopolitiikka on kiristynyt Suomessakin sen mukaan kun maahanmuutto Suomeen on lisääntynyt. Juha Sipilän hallituskaudella Suomessa on tehty kiristyksiä maahanmuuttopolitiikkaan perheenyhdistämisen osalta ja luotu toimeentuloedellytys perheenyhdistämisen kriteeriksi. Lisäksi humanitaarisen suojelun kategoria poistui turvapaikkamenettelystä ja Maahanmuuttovirasto teki uudet maalinjaukset Afganistanista, Irakista ja Somaliasta, joista suuri osa Suomeen saapuvista turvapaikanhakijoista tulee.

Huomioitavaa on myös se, että suurin osa Suomeen yksin alaikäisinä saapuvista turvapaikanhakijoista on poikia. Tämä viittaa siihen, että lapsen oikeuksien komitean mukaisesti tytöt tarvitsevat turvapaikkaprosessissa positiivista syrjintää sukupuolensa vuoksi. Lapsen etu on vaikea käsite, mutta sisällytetty suomalaiseen lainsäädäntöön. Sopimus myös tuo lapsen edun käsitteen sellaisiin päätöksiin, jotka koskevat lapsia vain välillisesti tai epäsuorasti. Alaikäisten kohdalla keskeistä on huomata, että perheyhtenäisyys nähdään lapsen edun kannalta tärkeänä. Tämä tarkoittaa sitä, että jos lapsen vanhemmat karkotetaan ja heidän nähdään pystyvän huolehtimaan lapsesta, karkotetaan silloin lapsi vanhempiensa mukana. Jos lapsi taas on ilman vanhempiaan Suomessa, voi hän perheenyhdistämisen kautta hakea muuta perhettään Suomeen, mutta käytännössä tämä harvoin toteutuu. Maahanmuuttopolitiikka on suvereenin valtion oikeus, mutta kansainväliset sopimukset asettavat rajat tälle oikeudelle. Valtiot tasapainottelevat maahanmuuttopolitiikassaan kansainvälisten sopimusten rajoitusten ja omien poliittisten linjaustensa välillä. Maat ovat siis luovuttaneet osan suvereniteettiaan ihmisoikeuksien takia. Ihmisoikeuksien tosin voi nähdä pikemminkin olevan jonkinlainen kunniakoodisto, sillä niitä on

vaikea kontrolloida ja sanktoida. Ongelmana lapsen oikeuksien sopimuksen kohdalla on myös pitkälti sopimuksen julistuksenomaisuus ja sen artiklojen monitulkintaisuus. Esimerkiksi käsite lapsen edusta on vaikea määritellä ja perheenyhdistämisen suhteen on lapsen oikeuksien sopimuksen puitteissakin mahdollista päätyä eri lopputuloksiin. Oikeuksien ja turvallisuuden toteutuminen inhimillisen turvallisuuden määrittelemällä tavalla on myös subjektiivista ja ihmiset voivat kokea samassa tilanteessakin turvallisuutensa eri tavoin.

8. LÄHDELUETTELO

Alanko, Salli ja Henna Mustonen (2011), *Lapsen etu ensin, yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Tallinna: AS Spin Press.

Alker, Hayward (2005), ”Emancipation in the Critical Security Studies Project”. Teoksessa Booth, Ken (toim.), *Critical Security Studies and World Politics*, 189-213. Lontoo: Lynne Rienner Publishers.

Ansala Laura, Ulla Hämäläinen ja Matti Sarvimäki (2014), *Integroitumista vai eriytymistä? Maahanmuuttajalapsen ja -nuoren Suomessa*. Kelan tutkimusosasto: Helsinki, Työpapereita 56/2014.

Bariagaber, Assefaw (2006), *Conflict and the Refugee Experience: Flight, Exile, and Repatriation in the Horn of Africa*. Burlington: Ashgate Publishing Limited.

Beddoe Christine (2012), ”Children in the Shadows”. Teoksessa Sheehan, Rosemary, Helen Rhoades, Helen ja Nicky Stanley (toim.), *Vulnerable children and the law – International evidence for improving child welfare, child protection and children’s rights* 59-74. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.

Betts, Alexander (2009), *Forced Migration and Global Politics*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Betts, Alexander ja Gil Loescher (2011), ”Refugees in International Relations”. Teoksessa, Betts, Alexander – Loescher, Gil (toim.), *Refugees in international relations*. New York: Oxford University Press.

Björklund, Krister (2015), ”Yksintulleet alaikäiset pakolaiset – huolehditaanko heistä, kuten pitäisi?”. Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ETMU ry. Saatavissa <<http://etmu.fi/yksintulleet-alaikaiset-pakolaiset-huolehditaanko-heista-kuten-pitaisi/>>, luettu 16.4.2016.

Björklund, Krister ja Siirtolaisuusinstituutti (2014), ”’Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa’ Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa”. Turku: Painosalama.

Booth, Ken (2005), *Critical Security Studies and World Politics*. Lontoo: Lynne Rienner Publishers.

Brocklehurst, Helen (2006), *Who’s afraid of children? Children, conflict and international relations*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited.

Buzan, Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde (1998), *Security: a new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner.

Carpenter, Charli R. (2010), *Setting human rights agenda in Bosnia and beyond*. New York: Columbia University Press.

CPT (6.3.2015), Selonteko Suomen hallitukselle kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) käynnistä Suomessa. CPT/Inf (2015) 25.

Dahi, Omar S. (2014), "Syria in Fragments: The Politics of the Refugee Crisis", *Dissent Magazine*, winter 2014: 45-48.

Dalby, Simon (1997), "Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse". Teoksessa Krause, Keith ja Michael C Williams (toim.), *Critical Security Studies – Concepts and Cases* 3-31. Lontoo: UCL Press.

Donnelly, Jack (2008), "The social construction of international human rights". Teoksessa Falk, Richard, Hilal Elver ja Lisa Hajjar (toim.), *Human rights, Critical concepts in political science* 76-104. Oxon/New York: Routledge.

Durieux Jean-Francois ja Ninette Kelley (2004), "UNHCR and current challenges in international refugee protection", *Refuge*, 22(1): 6-17.

Eurostat (2.3.2016) "Asylum Statistics". Saatavissa <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics>, luettu 20.4.2016.

Eurostat (11.5.2017) "63 300 unaccompanied minors among asylum seekers registered in the EU in 2016". Lehistötiedote.

Falk, Richard, Hilal Elver ja Lisa Hajjar (2008), *Human rights, Critical concepts in political science*. Oxon/New York: Routledge.

Fingerroos Outi (2016), "Mitä perheenyhdistäminen tarkoittaa?". Teoksessa Fingerroos, Outi, Anna-Maria Tapaninen ja Marja Tiilikainen (toim.), *Perheenyhdistäminen, Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* 65-88. Tallinna: Vastapaino Oy.

Fingerroos, Outi, Anna-Maria Tapaninen ja Marja Tiilikainen (2016), "Kurittomat perheet: perheen käsitteen monet muodot historiassa ja eri kulttuureissa". Teoksessa Fingerroos, Outi, Anna-Maria Tapaninen ja Marja Tiilikainen (toim.), *Perheenyhdistäminen, Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* 21-42. Tallinna: Vastapaino Oy.

Friberg, Oddgeir, Thormod Idsoe, Brit Oppedal, Sirin Selcuk ja Keles Serap (2016), ”Resilience and acculturation among unaccompanied refugee minors”, *International journal of behavioral development* 1-12.

Gammeltoft-Hansen, Thomas (2011), *Access to Asylum – International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control*. Cambridge: Cambridge University Press.

Guterres, Antonio (2008), *Protracted Refugee Situations, High Commissioner’s Initiative*. Saatavissa <<http://www.unhcr.org/4937de6f2.html>>, luettu 20.3.2015.

Hakalehto-Wainio, Suvianna (2013), ”Lapsen oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa”. Teoksessa Koivurova, Timo ja Elina Pirjatanniemi (toim.), *Ihmisoikeuksien käsikirja* 133-164. Helsinki/Tallinna: Tietosanoma.

Hallituksen turvapaikkapoliittinen toimenpideohjelma (8.12.2015).

Hannikainen, Lauri (2014), *Kansainvälisen oikeuden käsikirja*. Tallinna: Tietosanoma.

Hannula, Milla (2011), *Maassa maan tavalla, maahanmuuttokritiikin lyhyt historia*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Haydon, Deena (2012), ”Childrens’s rights: The effective implementation of rights-based standards”. Teoksessa Sheehan, Rosemary, Helen Rhoades ja Nicky Stanley (toim.), *Vulnerable children and the law – International evidence for improving child welfare, child protection and children’s rights* 23-40. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.

Helander, Reetta ja Anna Mikkonen (2002), ”Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa”. Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 13/2002.

Holleufer, Gilbert (1996), ”Images of humanitarian crises: Ethical implications”. *International Review of the Red Cross*, no. 315.

Horsti, Karina (2013), ”Maahanmuuttajat mediamaisemassa”. Teoksessa Martikainen Tuomas, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä (toim.), *Muuttajat* 301-318. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Horsti, Karina ja Saara Pellander (2016), ”Mummot mediassa: julkinen keskustelu kahdesta ”isoäititapauksesta” 2009-2010. Teoksessa Fingerroos, Outi, Anna-Maria Tapaninen ja Marja Tiilikainen (toim.), *Perheenyhdistäminen, Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* 161-178. Tallinna: Vastapaino Oy.

Huynh, Kim, Bina D’Costa ja Katrina Lee-Koo (2015), *Children and global conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.

James Allison ja Adrian James (2005), ”The politics of childhood – an overview”. Teoksessa Goddard, Jim, Adrian James, Allison James ja Sally Mcnamee (toim.), *The politics of childhood – International Perspectives, Contemporary Developments*. Lontoo: Palgrave-Macmillan.

Kaldor, Mary (1999), *New and Old Wars, Organized Violence in a Global Era*, Cambridge: Polity Press.

Kotimaisten kielten keskus (2012), *Kielitoimiston sanakirja*. 3. osa. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.

Krause, Keith ja Michael C Williams, (1997), ”From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies”. Teoksessa Krause, Keith ja Michael C Williams (toim.), *Critical Security Studies – Concepts and Cases* 33-59. Lontoo: UCL Press.

Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016), ”Perheettömiksi suojellut: yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen”. Teoksessa Fingerroos, Outi, Anna-Maria Tapaninen ja Marja Tiilikainen (toim.), *Perheenyhdistäminen, Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* 89-110. Tallinna: Vastapaino Oy.

Lapsiasiainvaltuutetun toimiston vuosikirja (2015), ”Harvojen yhteiskunta vai kaikkien kansakunta? Hallituskausi 2011-2015 lapsen oikeuksien näkökulmasta.” *Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisu* 2015:1.

Linklater, Andrew (2005), ”Political Community and Human Security”. Teoksessa Booth, Ken (toim.), *Critical Security Studies and World Politics* 113-131. Lontoo: Lynne Rienner Publishers.

Maahanmuuttovirasto (29.9.2017), Kaksi vuotta turvapaikanhakijasyksystä 2015, missä mennään nyt? Lehdistötiedote. Saatavissa
<http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/kaksi_vuotta_turvapaikanhakijasyksysta_2015_missa_mennaan_nyt_74367>, luettu 1.10.2017.

Maahanmuuttovirasto (2017a), Ilman huoltajaa olevat lapset. Saatavissa
<http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/vastaanottoiminta/vastaanoton_palvelut/ilman_huoltajaa_olevat_lapset>, luettu 10.6.2017.

Maahanmuuttovirasto (2017b), Ilman huoltajaa Suomeen tullut lapsi ja ikäarviotutkimus (ikätesti). Saatavissa
<http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/ilman_huoltajaa_suomeen_tullut_lapsi_ja_ikaarviotutkimus>, luettu 1.10.2017.

Maahanmuuttovirasto (2017c), Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset. Saatavissa
<http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/paatos/turvapaikka_ja_kansainv%C3%A4linen_suojelu>, luettu 1.8.2017.

Maahanmuuttovirasto (2017d), Oleskeluluvan myöntäminen edellyttää, että toimeentulosi on turvattu. Saatavissa
<http://www.migri.fi/perheenjasenen_luokse_suomeen/toimeentuloedellytys>, luettu 1.10.2017.

Maahanmuuttovirasto (2017e), Sanasto. Saatavissa < <http://www.migri.fi/medialle/sanasto>>, luettu 11.9.2017.

Maahanmuuttovirasto (5.9.2017), Tilastot. Saatavissa < <http://tilastot.migri.fi/#decisions>>, luettu 10.9.2017.

Maahanmuuttovirasto (17.5.2016), Humanitaarista suojelua ei myönnetä enää, uudet maalinjaukset Afganistanista, Irakista ja Somaliasta. Lehdistötiedote. Saatavissa
<http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/humanitaarista_suojelua_ei_myonneta_enaa_uudet_maalinjaukset_afganistanista_irakista_ja_somaliasta_67589>, luettu 5.8.2017.

Maahanmuuttovirasto (14.4.2016), ”Vain osan ikä testataan – valtaosa alaikäisenä turvapaikkaa hakevista on alaikäisiä”. Lehdistötiedote. Saatavissa
<http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/vain_osan_ika_testataan_valtaosa_alaikaisena_turvapaikkaa_hakevista_on_alaikaisia_66998>, luettu 10.4.2016.

Maahanmuuttovirasto (29.2.2016), ”Maahanmuuttoviraston vuosi 2015 oli poikkeuksellinen”. Lehdistötiedote. Saatavissa
<http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/maahanmuuttoviraston_vuosi_2015_oli_poikkeuksellinen_66191>, luettu 13.9.2017.

Maahanmuuttovirasto (27.1.2014), Turvapaikka-asiat 2013. Tilastokatsaus. Saatavissa
<http://www.migri.fi/download/50417_Tilastokatsaus_turvapaikka_asiat_2013.pdf?5aa77105d480d488>, luettu 13.9.2017.

Maasilta, Mari (2012), *Maahanmuutto, media ja eduskuntavaalit*. Tampere: Tampere University Press.

Makkonen, Timo ja Eero Koskenniemi (2013), ”Muuttoliikkeen ja maahanmuuttajien aseman oikeudellinen sääntely”. Teoksessa Martikainen Tuomas, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä (toim.), *Muuttajat* 55-80. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Martikainen, Tuomas, Matti Saari ja Jouni Korkiasaari (2013), ”Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi”. Teoksessa Martikainen Tuomas, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä (toim.), *Muuttajat* 23-54. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Newman, Edward ja Joanne van Selm (2003), *Refugees and forced displacement: International security, human vulnerability, and the state*. Hong Kong: The United Nations University Press.

Nykänen, Eeva (2013), "Pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten ihmisoikeudet". Teoksessa Koivurova, Timo ja Elina Pirjatanniemi (toim.), *Ihmisoikeuksien käsikirja* 190-221. Helsinki/Tallinna: Tietosanoma.

O'Leary, Patric ja Jason Squire (2012), "Child protection in humanitarian emergencies". Teoksessa Sheehan, Rosemary, Helen Rhoades ja Nicky Stanley (toim.), *Vulnerable children and the law – International evidence for improving child welfare, child protection and children's rights* 41-58. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.

Pakolaisneuvonta (2017), "Turvapaikkamenettely Suomessa". 4.4.2017. Saatavissa <<http://www.pakolaisneuvonta.fi/?lid=35>>, luettu 15.9.2017.

Pettman, Jan Jindy (2005), "Questions of Identity: Australia and Asia". Teoksessa Booth, Ken (toim.) *Critical Security Studies and World Politics* 159-177. Lontoo: Lynne Rienner Publishers.

Pobjoy, Jason M. (2015), "The best interests of the child principle as an independent source of international protection", *The international and comparative law quarterly* 64:(2), 327-363.

Reid, James (2012), "Denying children their family identity". Teoksessa Sheehan, Rosemary, Helen Rhoades ja Nicky Stanley (toim.), *Vulnerable children and the law – International evidence for improving child welfare, child protection and children's rights* 235-250. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.

Reid, Julian (2006), *The biopolitics of the war on terror : life struggles, liberal modernity, and the defence of logistical societies*. Manchester: Manchester University Press.

Rogge, John. R (1987), *Refugees, A Third World Dilemma*. New Jersey: Rowman & Littlefield.

Saukkonen, Pasi (2013), "Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka". Teoksessa Martikainen Tuomas, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä (toim.), *Muuttajat* 81-100. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Simons, Geoff (1994), *United Nations, A chronology of conflict*. Houndmills/London: The Macmillan Press Ltd.

Sisäministeriö (2017), "Maahanmuuton tilannekatsaus". Sisäministeriön julkaisu 4/2017. Helsinki.

Sisäministeriö (13.4.2017), "Sisäministeri Risikko esittää pakolaiskiintiön nostamista ensi vuonna". Tiedote.

Smith, Steve (2005), "The contested concept of security". Teoksessa Booth, Ken (toim.), *Critical Security Studies and World Politics* 27-62. Lontoo: Lynne Rienner Publishers.

Säävälä, Minna (2013), ”Maahanmuutto perheilmionä”. Teoksessa Martikainen Tuomas, Pasi Saukkonen ja Minna Säävälä (toim.), *Muuttajat* 101-122. Tallinna: Gaudeamus Oy.

Tapaninen, Anna-Maria (2016), ”Perhesiteet geeneissä: DNA-tutkimus perheenyhdistämisessä”, Teoksessa Fingerroos, Outi, Anna-Maria Tapaninen ja Marja Tiilikainen (toim.), *Perheenyhdistäminen, Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* 137-160. Tallinna: Vastapaino Oy.

THL (2016), Lastensuojelun käsikirja. Saatavissa <<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>>, luettu 1.9.2017.

UNDP (1994), *Human Development Report 1994, New Dimensions of Human Security*. New York: Oxford University Press.

UNFPA (2017a), *The State of World Population 2016*.

UNFPA (2017b), *World Population Dashboard*. Saatavissa <<http://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard>>, luettu 18.9.2017.

UNHCR (2017a), *The Global Report 2016*. Geneve: UNHCR.

UNHCR (2008), *UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child*. Geneve: UNHCR.

UNHCR (2017b), *Global Trends, Forced displacement in 2016*. Geneve: UNHCR.

Unicef (2017a), Kysymyksiä ja vastauksia lapsen oikeuksien sopimuksesta. Saatavissa <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/kysymyksia-ja-vastauksia/>>, luettu 1.8.2017.

Unicef (2017b), Mikä on lapsen oikeuksien sopimus. Saatavissa <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>>, luettu 15.4.2016.

Unicef Suomi (2011), *Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja*. Helsinki: Edita Prima Oy.

United Nations Treaty Collection (2017), Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General. Saatavissa <https://treaties.un.org/pages/ParticipationStatus.aspx?clang=_en>. Luettu 19.9.2017.

Valtioneuvoston kanslia (2015), *Ratkaisujen Suomi, Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015*. Hallituksen julkaisusarja 10/2015, 29.5.2015. Edita Prima.

Watson, Allison M.S. (2006), ”Children and International Relations: a new site of knowledge?”, *Review of International Studies* 32: 237-250.

Whitman, Shelly (2012), ”Child combatants and peace processes – Challenges of inclusion and exclusion”. Teoksessa Sheehan, Rosemary, Helen Rhoades ja Nicky Stanley (toim.), *Vulnerable children and the law – International evidence for improving child welfare, child protection and children’s rights* 75-92. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.

Wyn Jones, Richard (1999), *Security, Strategy, And Critical Theory*. Boulder ja Lontoo: Lynne Rienner Publishers.

Kansainvälisten järjestöjen tuottamat dokumentit

ECOSOC (2005), Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. E/RES/2005/20.

Euroopan komissio (12.4.2017) ”Komissio esittää ensisijaisia toimia kaikkien lasten suojelemiseksi muuttoliikkeen yhteydessä. Bryssel, Lehdistötiedote.

Kansainliitto (1924), Lapsen oikeuksien julistus.

Lapsen oikeuksien komitea (2011), Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely, päätelmät: Suomi. CRC/C/FIN/CO/4.

YK (1948), Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.

YK (1959), Lapsen oikeuksien julistus.

YK (2015a), Ihmisoikeuskomitean päätöslauselma. A/HRC/RES/29/12.

YK (2015b), Turvallisuusneuvoston päätöslauselma. S/RES/2250.

Lait, EU-oikeus ja kansainväliset sopimukset

Euroopan neuvoston direktiivi, 2003/86/EY.

EU (604/2013), Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus. Kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta (uudelleenlaadittu).

Euroopan unionin tuomioistuin (6.6.2013), ECLI:EU:C:2013:367.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 17.6.2011/746.

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386.

Laki ulkomaalaislain muuttamisesta 332/2016.

Laki ulkomaalaislain muuttamisesta 505/2016.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 77/1968.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 59/1991.

Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja 1/1956.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit

CRC/GC/2001/1. Yleiskommentti nro 1 (2001), 29 artiklan 1 kohta: Koulutuksen tavoitteet.

CRC/GC/2003/5. Yleiskommentti nro 5 (2003), Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet (4 artikla, 42 artikla ja 44 artiklan 6 kohta).

CRC/GC/2005/6. Yleiskommentti nro 6 (2005), Ilman huoltajaa ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella.

CRC/C/GC/7/Rev.1. Yleiskommentti nro 7 (2005), Lapsen oikeuksien täytäntöönpano varhaislapsuudessa.

CRC/GC/8. Yleiskommentti nro 8 (2006), Lapsen oikeus suojeluun ruumiilliselta kuritukselta ja muilta julmilta tai halventavilta rankaisumuodoilta (muun muassa 19 artikla, 28 artiklan 2 kohta ja 37 artikla).

CRC/C/GC/12. Yleiskommentti nro 12 (2009), Lapsen oikeus tulla kuulluksi.

CRC/C/GC/14. Yleiskommentti nro 14 (2013), Lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta).

Lehtiartikkelit

Helsingin Sanomat 9.10.2017 ”Suomi rikkoo ehkä lakia palauttaessaan lapsia Afganistaniin, sanoo maailman johtava pakolaisoikeuden tuntija HS-haastattelussa”. Saatavissa <<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005400746.html>>, luettu 10.10.2017.

Helsingin Sanomat 13.9.2017 ”AFP: Ranskassa estetty tänä vuonna 12 terrori-iskua”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-9829581>>, luettu 15.9.2017.

Helsingin Sanomat 14.7.2017 ”Turkin puhdistuksille ei näy loppua: Yli 7000 irtisanottiin – joukossa poliiseja, sotilaita ja virkamiehiä”. Saatavissa <<http://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005292022.html>>, luettu 17.9.2017.

Helsingin Sanomat 5.8.2016 ”Nizzan terrori-iskussa loukkaantunut mies kuoli sairaalassa – iskun uhrimäärä nousi 85:een”. Saatavissa <<http://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002914329.html>>, luettu 17.9.2017.

Ilta-Sanomat 4.4.2017 ”Migri: Suomesta voidaan pakkopalauttaa Afganistaniin myös lapsia ja raskaana olevia”. Saatavissa <<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005156274.html>>, luettu 10.6.2017.

MTV Uutiset 27.8.2017 ”KRP: Turun puukkoiskun pääepäillyn henkilöllisyys varmistunut – valehteli nimensä ja ikänsä”. Saatavissa <https://www.mtv.fi/uutiset/rikos/artikkeli/krp-turun-puukkoiskun-paaepaillyn-henkilollisyys-varmistunut-ikaa-23-vuotta/6551856#gs.Vz_boLo>, luettu 15.9.2017.

Yle Uutiset 4.9.2017 ”Poliisi päätti Jyväskylän käännetytskärhämän voimakeinoin – dramaattinen video näyttää mielenosoituksen hajottamisen”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-9815137>>, luettu 20.9.2017.

Yle Uutiset 6.7.2017 ”Välimeren tragedialle ei näy loppua – Pakolaiskriisiin ehdotetut ratkaisut ovat vanhentuneita ja vaarallisia”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-9706769>>, luettu 10.7.2017.

Yle Uutiset 4.6.2017 ”Kaikki miehiä ja monilla rikostausta – Katso lista Euroopan 12 tuhoisimman terrori-iskun tekijöistä”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-9631081>>, luettu 17.9.2017.

Yle Uutiset 31.1.2017 ”Ennätysmäärä ikätestejä alaikäisille turvapaikanhakijoille – arviolta 400 testatuista aikuisia”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-9427466>>, luettu 18.5.2017.

Yle Uutiset 31.8.2016 ”Nousevat raja-aidat ja kuollut lapsi rannalla – Kuvat Eurooppaa järjestyttäneestä turvapaikanhakijoiden vuodesta”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-9098738>>, luettu 10.7.2017.

Yle Uutiset 19.4.2016 ”Epäily leimaa perheenyhdistämistä – ”Kaikki tuntuvat ajattelevan, että tässä on kyse petkutuksesta”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-8811620>>, luettu 5.9.2017.

Yle Uutiset 27.5.2016 ”Suomen kieli tarttuu saippuasarjasta – Alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on ehtymätön tiedonjano”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-8908883>>, luettu 16.9.2017.

Yle Uutiset 12.9.2015a ”Miksi syyrialaisia turvapaikanhakijoita ei tule Suomeen?”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-8298830>>, luettu 19.9.2017.

Yle Uutiset 12.9.2015b ”Pakolaisaalto on vasta alkusoittoa tulevasta”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-8300076>>, luettu 16.9.2017.

Yle Uutiset 17.6.2015 ”Isis haluaisi minut – näin taistelijoita värvätään Suomessa”. Saatavissa <<https://yle.fi/uutiset/3-8066530>>, luettu 10.11.2017.